

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Učební text z českých a československých dějin v evropském a regionálním
kontextu v letech 1918-1993

Mgr. Iva Hejnová

Diplomová práce

2020

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

ZADÁNÍ

tématu závěrečné písemné práce doplňujícího pedagogického studia

Jméno a příjmení studenta: Iva hejnová

titul: Mgr. název absolvované VŠ: Univerzita Hradec Králové

rok ukončení VŠ: 2017 rok zahájení DPS: 2018

Práce je svým obsahem zaměřena převážně do oblasti: **psychologie, pedagogika, obecná didaktika, oborová didaktika, metodologie, sociologie.** (podtrhni)

Téma práce: Učební text z českých a československých dějin v evropském a regionálním kontextu v letech 1918-1993

Obsah práce:

Práce bude zaměřena na výuku moderních českých a československých dějin pro 2. stupeň základních škol, gymnázií a středních škol s přesahem do předmětů Občanská nauka a zeměpis. Cílem je vytvořit moderní učebnici dějepisu, která rámcově zasadí české dějiny do evropské historie a propojí studentům znalosti z kultury, politologie a občanství. Mimořádná pozornost bude věnována málo reflektovaným tématům historie, jež se v učebnicích dějepisu doposud neobjevovaly, nebo pouze velmi zřídka. V učebním textu budou zveřejněny i doposud velmi málo či vůbec publikované dobové fotografie, bude využita práce s kronikami, dobovými i písňovými texty, studenti budou moci plnit úkoly za účelem lepšího pochopení historie a součástí každé podkapitoly budou klíčové otázky k zamyšlení nad vyloženým problémem. Učební text bude možné využít právě při práci se žáky na 2. stupni základních škol, na gymnáziích všech typů i na středních školách.

Základní literatura dle ISO 690:

1) HOUŠKA, Tomáš: Škola pro třetí tisíciletí: škola je hra!, Praha 1995.

2) MÄRC, Josef: Brána školního dějepisu otevřená (možnosti výuky mimo školu), Ústí nad Labem 2012.

3) GULOVÁ, Lenka, (eds.): Výzkumné metody v pedagogické praxi, Praha 2013.

Termín odevzdání práce: 20. 4. 2020

Vedoucí práce..... Podpis vedoucího .....

Prohlašuji, že jsem se seznámil(a) se zásadami pro vypracování závěrečné písemné práce v rámci DPS.

v Pardubicích dne:..... **Podpis studující(ho):** .....

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Mgr. Iva Hejnová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Mgr. Iloně Ďatko, Ph.D. za vstřícný přístup a cenné rady a připomínky, kterými přispěla k vypracování této diplomové práce.

ANOTACE

Předkládaná diplomová práce doplňujícího pedagogického studia s názvem Učební text z českých a československých dějin v evropském a regionálním kontextu v letech 1918-1993 je zaměřena na přípravu učebního textu do předmětu dějepís pro druhý stupeň základních škol a víceletá gymnázia. První teoretická část se věnuje obecným předpokladům kladeným na učební texty z oblasti dějepisu včetně specifík týkajících se regionálních dějin a regionální historiografie. Ve druhé části je předložen návrh učebního textu obsahující šest vzorových kapitol pokrývajících období let 1918-1945 v okrese Trutnov spolu s řešením úkolů a otázek. Na závěr je provedena stručná didaktická analýza navrženého učebního textu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Učební text, regionální dějiny, moderní dějiny, okres Trutnov, druhá světová válka, nucená práce, dějepís pro základní školy a víceletá gymnázia

TITLE

Didactic Text of Czech and Czechoslovak History in the European and Regional Context in 1918-1993

ANNOTATION

The submitted diploma thesis entitled Didactic Text of Czech and Czechoslovak History in the European and Regional Context in 1918-1993 is focused on the preparation of the textbook for the subject of history for elementary schools and multi-year grammar schools. The first theoretical part deals with the general assumptions placed on teaching texts in the field of history, including the specifics of regional history and regional historiography. The second part proposes a textbook containing six sample chapters covering the period 1918-1945 in the Trutnov district together with the solution of tasks and questions. The final part of this diploma thesis presents a brief didactic analysis of the above mentioned teaching material.

KEYWORDS

Didactic text, regional history, modern history, Trutnov district, World War II, forced labor, history for elementary schools and multi-year grammar schools

Obsah

ÚVOD.....	6
1. TEORETICKÁ ČÁST.....	6
1.1. Dějepis v současném vzdělávacím systému na základních školách	6
1.2. Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání – RVP ZV.....	6
1.3. Vymezení regionálních dějin	9
1.3.1. Pojem region	10
1.3.2. Úloha a poslání regionálních dějin	11
1.4. Stručný historický vývoj regionálních dějin	13
1.4.1. Regionální historiografie Královéhradeckého kraje.....	18
1.5. Moderní dějepisné vyučování	28
1.5.1. Didaktické metody a organizační formy výuky Dějepisu	30
1.5.2. Výukové metody.....	30
1.5.3. Organizační formy výuky Dějepisu.....	32
1.5.4. Didaktické pomůcky.....	32
1.6. Učebnice.....	34
1.6.1. Funkce učebnice	34
1.6.2. Struktura učebnice	35
1.6.3. Textová složka učebnice a hodnocení obtížnosti.....	35
1.6.4. Mímotextová složka učebnice	36
1.6.5. Motivačně-stimulační charakter učebnice	37
1.6.6. Didaktická vybavenost učebnic	37
1.6.7. Učebnice Dějepisu v ČR a jejich autoři.....	38
1.6.8. Doporučení pro psaní učebnic	40
2. PRAKTICKÁ ČÁST	41
2.1. Vznik Československa a situace na Trutnovsku.....	42
2.1.1. Text - výklad.....	42
2.2. „Zlatá 20. léta“ a průmysl na Trutnovsku a Náchodsku	47
2.2.1. Text – výklad	48
2.3. Opevněná hranice jako příprava na potenciální válečný konflikt. Československé opevnění v letech 1935-1938.	56
2.3.1. Text – výklad	57
2.4. Hospodářská krize ve 30. letech a sudetoněmecká otázka.....	72
2.4.1. Text – výklad	73

2.5	Mnichovská dohoda a zábor pohraničí. Vznik Říšské župy Sudety.....	84
2.5.1	Text – výklad	85
2.6	Druhá světová válka na Trutnovsku a Náchodsku s ohledem na válečný průmysl. Nucená práce válečných zajatců, civilních dělníků a židovských vězenkyň.	93
2.6.1	Text – výklad	94
	Řešení cvičení a otázek.....	113
1.	Vznik Československa a situace na Trutnovsku.....	113
2.	„Zlatá 20. léta“ a průmysl na Trutnovsku a Náchodsku	115
3.	Opevněná hranice jako příprava na potenciální válečný konflikt.....	118
	Československé opevnění v letech 1935-1938	118
4.	Hospodářská krize ve 30. letech a sudetoněmecká otázka	121
5.	Mnichovská dohoda a zábor pohraničí. Vznik Říšské župy Sudety.....	123
6.	Druhá světová válka na Trutnovsku a Náchodsku s ohledem na válečný průmysl. Nucená práce válečných zajatců, civilních dělníků a židovských vězenkyň.	124
3.	DIDAKTICKÝ ROZBOR.....	128
3.1.	Využití učebního textu	128
3.2.	Obsah a struktura navrhovaného textu	128
3.3.	Pojetí a cíle vzdělávacího programu	130
	ZÁVĚR	
	Seznam literatury a zdrojů	136
	Seznam obrázků a tabulek	142
	Přílohy.....	145

ÚVOD

„Historie nejsou jen fakta a události. Historie je také bolavé srdce a my budeme historii opakovat, dokud nebudeme schopni si z cizího bolavého srdce udělat své vlastní.“ (Julius Lester)

Předkládaná diplomová práce *Učební text z českých a československých dějin v evropském a regionálním kontextu v letech 1918-1993* je příspěvkem k didaktice dějepisu. Sepsání takového učebního textu uchopeného z širších měřítek bylo motivováno několika důvody. Na jedné straně vášnivým zaujetím pro regionální historii zejména 20. století, na druhé straně stálo citové pohnutí k osudům zdejších krajanů a rodnému městu Trutnovu spolu s nejbližším okolím. Dalším důležitým faktorem byl pokus o propojení regionálních dějin v celostátním a evropském měřítku, což není v moderní historiografii nic neobvyklého.¹ Autorka sama se již tématu regionálních dějin věnovala ve svých dvou diplomových pracích, proto se mohla při zpracovávání některých kapitol opírat o výsledky svých předešlých výzkumů.² V uplynulých několika letech navíc vzrůstá u mladé části populace zájem o problematiku moderních dějin z regionálního kontextu, k čemuž přispívá mnohdy částečně medializace a vzpomínky přeživších.³ Právě mladší generace historiků nebo zájemců o moderní dějiny, zejména židovský holocaust, má poslední příležitost setkat se s posledními přeživšími a jejich vzpomínky zdokumentovat.

---

¹ Připomeňme ostatně koncept tzv. mikrohistorie zaměřené na konkrétní oblast či příslušníky nižších vrstev, který pochází ze 70. let 20. století a jehož průkopníkem se stal italský historik Carlo Ginzburg prezentující jej ve své nejslavnější knize *Sýr a červi*.

² Ve své bakalářské diplomové práci s názvem *Pietní místa 1. a 2. světové války v okrese Trutnov* jsem zkoumala pietní místa, hřbitovy a pomníky věnované padlým vojákům a umučeným osobám za období obou světových válek. Práce je dostupná k nahlédnutí a prostudování zde:

<https://theses.cz/id/azn711/STAG69421.pdf?info=1;isslhret=Irena%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3DIrena%20Jar%C3%A1%26start%3D4>. Ve své magisterské diplomové práci s názvem *Nucená práce v koncentračních a zajateckých táborech v letech 1940-1945 v okresech Trutnov a Náchod* jsem se již věnovala rozsáhlejšímu výzkumu v doposud málo prozkoumané oblasti druhé světové války, kterou je nucené nasazení civilních dělníků, židovských vězňů a válečných zajatců. Rozsah takového tématu a problém s neúplností pramenů a jejich fragmentací znamenal pokrýt takřka celou oblast České republiky. Výzkumu pramenů jsem se věnovala i v polských archivech, hovořila s pracovníky muzeí a navštívila několik míst, kde pobočné tábory za války stály. Práce je dostupná k nahlédnutí a prostudování zde:

<https://theses.cz/id/lzdy9x?info=1;isslhret=v%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dv%26start%3D51>.

³ Připomeňme například nedávný rozhovor s pamětníci Osvětími, tzv. „osvětimskou knihovnicí“ Dítou Krausovou v pořadu České televize *Hydepark Civilizace* (dostupné zde:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/220411058090125/>) nebo projekt *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století* věnující se integraci židovských dějin a dějin antisemitismu prostřednictvím vzpomínek pamětníků (dostupné zde: <http://www.nasinebocizi.cz/>). Takových příkladů je samozřejmě celá řada.

Podstatná část této práce tkví zejména v didaktickém uchopení regionálně dějinné tematiky. Hlavním záměrem bylo využít nasbíraných poznatků z často vlastních výzkumů k vytvoření pracovní učebnice regionálních dějin okresů Trutnov a Náchod, přičemž nejvíce se zaměřujeme na oblast Trutnovska.

V úvodní teoretické části se věnujeme konceptu regionálních dějin, jejich vývoji v oblasti bádání a postavení v rámci historické vědy včetně inspiračních zdrojů obou sledovaných regionů. Vzhledem k didaktickému zaměření práce je pozornost směřována k praktickému využití regionálních témat v dějepisném vyučování na 2. stupni základní školy. Cílem bylo vytvořit nejen moderní učebnici dějepisu, která rámcově zasadí české dějiny do evropské historie a propojí studentům znalosti z kultury, politologie a občanství, ale také zaměřit se na málo reflektovaná témata české historie. Z tohoto důvodu jsme přistoupili v teoretické části k objasnění regionálních dějin a jejich úloze ve školním dějepise. Právě regionální dějiny napomáhají k lepšímu a úplnějšímu pochopení abstraktní a vzdálené dějepisné problematiky tím, že ji konkretizují ve známých kulisách regionu, ve kterém žák žije.

Kromě úlohy a poslání regionálních dějin se zaměřujeme také na její stručný historický vývoj, moderní dějepisné vyučování včetně objasnění pojmů historické vědomí a multiperspektivní přístup a v neposlední řadě na didaktické metody a organizační formy výuky. V oblasti organizačních forem výuky a didaktických pomůcek předkládáme jako možné alternativy využití dobových fotografií či textového materiálu a exkurzí včetně dějepisných vycházek zaměřených na konkrétní památky regionu.

Jelikož se jedná o návrh učebního textu, nesmí samozřejmě chybět teoretická východiska týkající se jeho sepsání. Zabýváme se nejen tím, jak učebnici správně koncipovat, ale také jakou funkci má plnit, jakou má mít strukturu, jak důležitá je textová složka učebnice s ohledem na jazykovou stránku, jakým způsobem by měla být členěna a jaké aspekty jsou v učebnicích stěžejní – názornost a motivační charakter. Na vzorku několika učebních materiálů z oblasti dějepisu zkoumáme preference učitelů na základních školách.

Poznatky o regionálních dějinách čerpáme z literatury týkající se vymezování místa této historické disciplíny v historiografii a ve vlastní dějepisné výuce. S vývojem chápání regionálních dějin seznamují zájemce přehledně a jednoduše práce Josefa Bartoše, Jindřicha Schulze a Miloše Trapla⁴ a práce Václava Bůžka.⁵ Sborník o poslání regionální historiografie v dnešní době, který vydal Státní okresní archiv Semily, přináší zajímavé postřehy včetně

---

⁴ Josef BARTOŠ, Jindřich SCHULTZ, Miloš TRAPL, *Regionální dějiny. Stav, problémy, výhledy*, in: Acta universitatis Palackianae, Historica 29, 2000, s. 21-38.

⁵ Václav BŮŽEK, *Region v historickém diskurzu*, in: Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 5-13.

významu regionální historiografie v dnešním pohraničí nebo pojetí regionálních dějin u představitelů francouzské školy Annales.⁶

Teoretická báze je úzce provázaná s druhou praktickou částí diplomové práce, kterou tvoří pracovní učebnice s podtitulem *Opevněná hranice*. Tento název nebyl vybrán náhodně, ale čistě v souladu se zaměřením učebního textu směřujícího do oblasti moderních dějin. Regiony Trutnovska a Náchodska se v mnoha ohledech od sebe navzájem odlišují, ale jedno mají společné. Společným pojítkem je totiž souvislý pás opevnění, který na severozápadě Československa chránil přechody Jestřebích hor dvěma dominantními pevnostmi – Stachelbergem na Trutnovsku a Dobrošovem na Náchodsku. Nejen, že zde ve velmi krátkém časovém horizontu vyrostla ve třicátých letech celá řada pevnostních objektů, jejichž účelem byla ochrana hranic před rozpínavostí nacistického Německa, ale také žádná jiná oblast tehdejších dvou okresů neměla tak hustou síť pobočných koncentračních táborů na později okupovaném území. A snad nikde jinde tato kdysi opevněná hranice nerozdělovala Čechy a Němce více.

Regionální literatura týkající se sledovaných oblastí je nejen početná, ale zároveň také kvalitativně rozrůzněná. Některá témata totiž současná historiografie nezkoumá s ohledem na nedostatek archivních pramenů nebo jejich roztříštěnost, a proto se zájemci o konkrétní témata musí spokojit s díly autorů, jejichž práce jsou poplatné ještě minulému režimu a nedá se jim doposud zcela vyhnout. Dnes již skutečně archivním klenotem je vlastivědný časopis *Od kladského pomezí*, do kterého přispívali zdejší regionální badatelé ve 20. letech 20. století. První generace historiků se po roce 1945 zabývala zejména dějinami dělnického hnutí, protifašistickým odbojem a úlohou KSČ v něm a pevnostním objektům. Pokud se chceme něco dozvědět o moderních dějinách Trutnovska, musíme sáhnout po publikacích Jaroslava Štraita⁷, Jaroslava Metelky⁸, Vladimíra Flégla a Oty Holuba.⁹

---

⁶ Josef Vítězslav Šimák a poslání regionální historiografie, Semily 2006.

⁷ Jaroslav ŠTRAIT, *Trutnov a jeho kraj*, OV KSČM Trutnov 2009 nebo Jaroslav ŠTRAIT, *Takový osud připravili lidé lidem: Choustníkovo Hradiště 1945-2015*, Praha 2015 a další.

⁸ Jaroslav METELKA, *Henleinovci a demokraté*, Trutnov 1970. Jaroslav METELKA, *Krvavý protektor*, Náchod 1967 a další.

⁹ Ota HOLUB, *Krkonoše 1938: vojensko-politická situace v Krkonoších a jejich podhůří*, Hradec Králové 1966. Ota HOLUB, *Odhodlání a zrada: na Kladském pomezí v letech 1938-1939*, Muzeum náchodského okresu s Odborem školství a kultury ONV 1969, Ota HOLUB, *Třicátá pátá hraniční oblast*, Hradec Králové 1983.

Nejdůležitějšími osobnostmi, jejichž popularizace regionálních dějin Trutnovska podnítila celou řadu mladých historiků, jsou Antonín Just a Vladimír Wolf. Just zastával přes padesát let funkci kronikáře Trutnova a vytvořil doposud nepřekonané dílo v oblasti historického průvodce městem obsahující i méně známá fakta.¹⁰ Vladimír Wolf stál u zrodu mnoha důležitých sborníků včetně Krkonoš-Podkrkonoší, Kladského sborníku nebo Lnářského průmyslu. Všechny se zabývaly vždy regionálními dějinami východních Čech a obsahují celou řadu zajímavých příspěvků. V roce 1990 se podílel na založení sborníku Rodným krajem v Červeném Kostelci, který funguje dodnes.

Na Náchodsku reprezentují regionální historiografii konkrétně bývalá ředitelka Státního oblastního archivu Lydia Baštecká a bývalý ředitel náchodského muzea Václav Sádlo. Nejvíce publikačně činným je právě Václav Sádlo, který se ve svých knihách věnuje regionálním dějinám 20. století s ohledem na druhou světovou válku¹¹ a rekonstrukci událostí v Náchodě-Bělovci v posledních dnech nacistické okupace.¹²

K tvorbě didaktického textu a textových úkolů pracovní učebnice byly využity poznatky z knihy Jana Průchy.¹³

Pracovní učebnice obsahuje s ohledem na rozsáhlé časové období šest kapitol, pokrývajících rámcově roky 1918-1945. Na rozdíl od klasických učebnic dějepisu pokrývajících konkrétní historické období ve svých kapitolách usilujeme pokrýt delší časový úsek v závislosti na bohatost a význam témat, jejichž využití ve výuce považujeme za stěžejní. Ve vzorových šesti kapitolách se za pomoci obrazového, fotografického a textového materiálu včetně pramenů oral history snažíme vytvořit pro žáky a jejich učitele vhodný a efektivní nástroj k poznání specifických oblastí Trutnovska a Náchodska. K tomu slouží nejen výkladová část, ale také nejrůznější úkoly a otázky provázející žáky takřka na každém kroku.

První kapitola pracovní učebnice pokrývá období vzniku Československa s ohledem na situaci na Trutnovsku a věnuje se snahám sudetských Němců o odtržení pohraničních oblastí Československa vyhlášením německé provincie Deutschböhmen. Žáci by měli pochopit důvody vyhrocení situace, a jaké okolnosti vedly ke vzniku výrazu Sudety.

---

¹⁰ Antonín JUST, *Trutnov známý neznámý*, Trutnov 1991.

¹¹ Václav SÁDLO, *Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách (1936-1945)*, Okresní muzeum Náchod 2000. Václav SÁDLO, *Aby se nezapomnělo*, Liberec 2010. VÁCLAV Sádlo nebo Náchod za protektorátu, Liberec 2012.

¹² Václav SÁDLO, *Běloveská tragédie*, Červený Kostelec 2009.

¹³ Václav PRŮCHA, *Učebnice. Teorie a analýzy edukačního média. Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*, Brno 1998.

Druhá kapitola pracovní učebnice si klade za cíl seznámit žáky se stavem průmyslu v pohraničních oblastech včetně jejich pozdější role ve válečném hospodářství státu a usiluje o prohloubení získaných poznatků z regionálního kontextu, které se týkají zejména hornictví a textilního průmyslu.

Třetí kapitola představuje vývoj mezinárodněpolitické situace Československa v kontextu výstavby čs. opevnění jako přípravy na potenciální válečný konflikt s ohledem na světovou hospodářskou krizi a nárůst nacionalismu v sousedním Německu. Žáci získají podvědomí o základních pojmech a klíčových osobnostech realizace výstavby.

Čtvrtá kapitola rozebírá téma světové hospodářské krize optikou sudetoněmecké otázky. Právě ekonomický vývoj země citelně poznamenal vztahy mezi Čechy a Němci v pohraničí a nahrával nacionalistické politice Konrada Henleina a jeho Sudetoněmecké straně. Vyhrocené konflikty nakonec vedly k Mnichovské dohodě a rozpadu státu. Příčiny a dopady krize jsou vysvětleny na konkrétních příkladech ve sledovaných oblastech.

Pátá kapitola osvětluje, jakým způsobem došlo k uzavření a průběhu Mnichovské dohody zejména v severovýchodních Čechách a vzniku Říšské župy Sudety. Věnuje se také situaci na nově obsazených území z pohledu zde žijících českých obyvatel.

Šestá poslední kapitola čerpá z vlastního výzkumu zaměřeného na otrockou práci civilních dělníků, válečných zajatců a židovských vězenkyň. Objasňuje žákům specifika nucené práce i její typologii a mezinárodněpolitické okolnosti. Do popředí v ní vystupují prameny oral history i vlastní rodinné fotografie. Kapitola pracuje také s termíny pobočný koncentrační tábor a kmenový koncentrační tábor včetně vysvětlení a porovnání obou typů. Závěrečná část je stručně zasvěcena pochodům hladu a smrti na Trutnovsku v závěru války.

Součástí pracovní učebnice je také řešení jednotlivých cvičení a otázek a didaktický rozbor obsahující využití učebního textu, obsah a strukturu navrhovaného textu, z něhož by měli učitelé pochopit, jakým způsobem je učebnice koncipována a také pojetí a cíle vzdělávacího programu s obsahem učiva, na kterém názorně demonstrujeme přesah regionálních dějin do jiných vzdělávacích předmětů jako je Český jazyk, Výchova k občanství a Zeměpis.

1. TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část této práce pokrývá oblast Dějepisu jakožto vyučovacího předmětu na základních školách z hlediska vzdělávacího systému a rámcového vzdělávacího programu. S ohledem na téma práce se také věnuje problematice vymezení regionálních dějin, respektive vysvětlení pojmu region a regionální dějiny a snaží se vysvětlit úlohu regionálních dějin ve vyučovacím procesu žáků základních škol. Neméně důležitý je také stručný historický exkurz vzniku a vývoje regionálních dějin v českých zemích a nakonec ve sledované oblasti Královéhradeckého kraje včetně představení nejdůležitějších osobností a jejich prací, které jsou stěžejní pro návrh učebního textu. V teoretické části se vzhledem k tématu práce nevyhneme ani přístupům moderní výuky Dějepisu jako takové a možnostem, jaké momentálně učitel má k dispozici. Dále uvedeme i některé didaktické metody a organizační formy výuky, které se používají při současné výuce Dějepisu. Poslední část se týká teoretických východisek k sepsání učebního textu a konkrétních nejnámějších učebnic používaných na základních školách.

1.1. Dějepis v současném vzdělávacím systému na základních školách

Výuka dějepisu na základních školách v České republice se řídí rámcově vzdělávacím programem, který nabyt účinnosti podle Školského zákona č. 561/2004 Sb., nahrazující dřívější program s názvem Základní škola. Do začátku školního roku 2007/2008 musely české školy připravit svůj školní vzdělávací program (známý pod zkratkou ŠVP) a od 1. 9. 2007 podle něj začít vyučovat v 1. a 6. ročníku. V roce 2020 vyučují všechny ročníky základních škol podle ŠVP, díky čemuž mohli učitelé vytvořit vzdělávací program uzpůsobený svým představám s ohledem na potřeby žáků a nebyli již vázáni na tradiční školní osnovy. Rozhodujícím prvkem se ve výuce staly tzv. klíčové kompetence s provázaností na vzdělávací obsah a uplatnění získaných dovedností a vědomostí v praktickém životě.

1.2 Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání – RVP ZV

V rámcově vzdělávacím programu figuruje výuka dějepisu v okruhu humanitních předmětů pod označením *Člověk a společnost*, kam spolu s ním patří také Výchova k občanství. Ve svém vzdělávacím obsahu přímo navazuje na oblast *Člověk a jeho svět* a přesahy se promítají i do dalších vzdělávacích oblastí a předmětů, jako je například Zeměpis, který je umístěn ve

vzdělávací oblasti *Člověk a příroda*.¹⁴ Příklady interdisciplinarit dějepisu s vybranými předměty ilustruje následující tabulka.

Tabulka 1: Příklady propojení dějepisu s vybranými předměty¹⁵

Předmět	Vazby obsahové	Vazby hodnotové	Vazby metodologické
Český jazyk a literatura	Charakteristika doby a geneze díla	Rozvoj estetické stránky osobnosti	Aplikace slohových útvarů, osnova práce, práce s textem
Cizí jazyk	Reálie, příbuznost vývoje v jednotlivých obdobích	Vzájemné poznávání a kulturní obohacování	Znalost jazyka jako předpoklad práce s cizojazyčným textem
Výchova k občanství	Společenské zřízení, státoprávní uspořádání, vznik a utváření politických stran, hnutí a filozofických směrů	Rozvoj etiky a právního vědomí	Schopnost argumentace při obhajování názorů, aktivní zájem o dění ve společnosti
Zeměpis	Souvislost vývoje s geografickými podmínkami orientace v prostoru, odborná terminologie	Teorie o vzniku a vývoji Země, historický přínos objevných cest a kulturního dědictví v různých částech světa	Práce s mapou, historickým kartografem a dalšími topografickými a geografickými pomůckami
Přírodopis	Vývoj člověka, vliv prostředí na společnost, hospodářské dějiny, historický význam díla přírodovědců	Environmentální výchova, rozvoj světonázorové stránky žákovy osobnosti	Aplikační schopnost a využití systému třídění jevů

¹⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Praha březen 2017, s. 51.

¹⁵ Tabulka převzata z publikace Františka Parkana. František PARKAN, *Didaktika dějepisu*, Pedagogická fakulta univerzity Karlovy 2014, s. 37-38.

Fyzika a chemie	Význam technických objevů a vynálezů, dějiny vědy a techniky, objevy našich a světových chemiků	Technika a udržitelný rozvoj, rozvoj chemie a požadavky současné ekologie jako předpokladu existence lidstva	Orientace v mírách a váhách v historii, experiment jako zdroj poznání, samostatná práce
Matematika	Chronologie a synchronizace	Logické myšlení	Práce s časovou osou, tabulkami, grafy a diagramy, měření historického času
Výtvarná a hudební výchova	Odraz doby ve slozích a uměleckých dílech, významná díla světového a národního kulturního dědictví, významné osobnosti	Rozvoj estetické stránky osobnosti, kladný vztah ke kulturnímu dědictví, ochrana památek	Práce s uměleckým dílem jako pramenem poznání, návštěva muzeí, divadel, koncertů apod.
Tělesná výchova	Dějiny tělesné výchovy a její místo ve společnosti, sportovní organizace a spolky a jejich význam v jednotlivých historických obdobích	Harmonický rozvoj osobnosti, vlastenecká výchova	Kázeň a disciplinovanost, překonávání těžkostí

Z tabulky je patrné, že výuka dějepisu jako vyučovacího předmětu na základních školách prostupuje všemi ostatními předměty. Nejmarkantněji je to patrné u Výchovy k občanství, Zeměpisu, Českého jazyka a literatury a Výtvarné a hudební výchovy.

Vzdělávací oblast Člověk a společnost vybavuje žáka v základním vzdělání znalostmi a dovednostmi potřebnými pro jeho aktivní zapojení do života demokratické společnosti.¹⁶ Žáky vede k poznání historických, společenských a kulturních stránek naší civilizace. V dané

¹⁶ RVP ZV, s. 43.

vzdělávací oblasti by se žáci měli také naučit toleranci, vědomí svých práv a povinností v demokratické společnosti a jsou vedeni k občansky aktivnímu postoji.

V případě výuky dějepisu je kladen důraz zejména na dějiny 19. a 20. století, kde leží kořeny veškerých společenských jevů a které jsou pro tuto práci zcela zásadní. Dalším důležitým bodem je zařazování obecných historických problémů do dějin konkrétních regionů i dějin místních. Regionální složka je nejvíce zastoupena v oblasti *Člověk a jeho svět*, kde obsahuje tematické okruhy jako *Místo, kde žijeme* a *Lidé a čas*, jež pracují s oblastí historickou i regionální. K očekávaným výstupům v této oblasti patří například znalost nejvýznamnějších míst v okolí, znalost regionu, ve kterém žák bydlí a znalost jeho pamětihodností.¹⁷ Podle Františka Čapka jsou regionální dějiny důležité především pro mimořádný vliv na etickou výchovu žáků a jsou zdrojem národní hrdosti a vlastenectví.¹⁸

RVP ZV pro tuto oblast stanovuje minimální časovou dotaci 11 hodin v 6. až 9. třídě. Hodinová dotace se obvykle pohybuje v případě dějepisu v rozsahu dvou hodin týdně od 6. ročníku a jedné hodiny týdně v případě Výchovy k občanství.

1.3 Vymezení regionálních dějin

Jelikož se práce opírá o možnosti výuky regionálních dějin na základních školách Královéhradeckého kraje, je potřeba teoreticky objasnit, co vůbec znamená pojem region, co jsou regionální dějiny, které se zabývají historickým pohledem i z pohledu tzv. mikrohistorie a jakou plní funkci. Od obecných východisek se podíváme i k východiskům a kořenům regionálních dějin konkrétněji a představíme ve stručnosti vývoj regionální historiografie jako vědy i významné průkopnické práce a regionální historiky a badatele, kteří se zabývali nebo zabývají minulostí Královéhradeckého kraje. Jedná se o značně diferencovanou a rozsáhlou oblast, jejíž těžiště se opírá zejména o práce a badatele z Trutnovska, Náchodska a mikroregionu Broumova.

Cílem není podat vyčerpávající přehled, ale s ohledem na tehdejší marxistickou historiografii a dnešní bádání je třeba objasnit, o co se mohou současné učební texty s regionálním podtextem opírat a v jakých případech se jedná o již značně zastaralou literaturu, která nebyla doposud nahrazena novějšími pracemi a to nejen s ohledem na fakt, že k daným tématům neexistuje větší

---

¹⁷ Tamtéž, s. 51.

¹⁸ František ČAPKA, *Několik poznámek k významu regionálních dějin pro vyučování dějepisu*, in: XIX. Mikulovské sympozium 1989, Brno 1990, s. 69.

množství pramenů nebo je vyhledávání v nich značně obtížné, ale zejména, že jsou to doslova relikty marxistického dějepisectví. Badatelé a autoři učebních či populárně naučných textů se však do značné míry pořád opírají o ně, neboť nemají k dispozici jinou literaturu. Do jisté míry se tento handicap dorovnáva monografiemi a odbornými studii německých historiků, jejichž pramenná základna je bohatší, což se týká zejména regionálního výzkumu druhé světové války.

1.3.1 Pojem region

Pokud budeme chtít jednoznačně specifikovat termín region, narazíme hned na několik definic, neboť neexistuje žádná obecně platná a absolutně uznávaná teze toho, co je region. Podle *Slovníku cizích slov pro nové století* je region krajinný celek, správní celek, okrsek.¹⁹ Řada definic se takřka shoduje v tom, že regionální dějiny „představují v rámci historiografie specializaci podle územního členění společnosti; zabývají se jejím vývojem v menších územních jednotkách.“²⁰ Studují historické mikrostruktury a mikroklima.²¹

Sociální geografie uvádí, že se pojem region nejběžněji používá k označení: a) oblasti nebo zóny neurčité velikosti povrchu Země, jejíž odlišné prvky tvoří funkční celek; b) jednoho regionu coby části systému regionů pokrývajících zemkouli; nebo c) dílu jedné charakteristiky Země, jako v dílčím klimatickém regionu nebo ekonomickém regionu.²²

Z historického hlediska existuje pro termín regionální dějiny dvojí výklad. Podle prvního z nich, který je pro české prostředí čtenější, se jedná o dějiny o dějiny územních celků menších než jeden stát (např. Broumovsko, Slovácko, Valašsko). Druhý výklad vnímá regionální dějiny jako dějiny územních celků naopak větších než jeden stát (Balkán, Skandinávie).²³

V současnosti je považováno také vymezení za zastaralé a regiony se studují jako organické vzniklé celky bez většího ohledu na administrativní a státní hranice, ale s o to větší pozorností k širším vazbám a vztahům, čemuž odpovídá i jiná definice, kdy se pod pojem region zahrnuje také místo (obec, město, vesnice, sídliště).²⁴ Jinými slovy je to územně ohraničená jednotka, jež se může vymezovat ekonomicky, správně, kulturně či zeměpisně.²⁵

¹⁹ Jiří LINHART a kol., *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov 2003, s. 317.

²⁰ Josef BARTOŠ a kol., *Metodické otázky regionálních dějin*. Praha 1981, s. 3.

²¹ Lubomír SVOBODA, *Regionální dějiny ve vyučování dějepisu*. České Budějovice 1986, s. 3.

²² GREGORY, D. (ed.). *The Dictionary of Human Geography*, Chichester 2009.

²³ Denisa LABISCHOVÁ, Blažena GRACOVÁ, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2008, s. 170-171.

²⁴ Josef BARTOŠ, Jindřich SCHULTZ, Miloš TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*, Olomouc 2004, s. 11-12.

²⁵ Jiná definice pod pojmem regionální dějiny rozumí *dějiny společnosti v historicky, administrativně či ojedinele i kulturně vymezených teritoriích, která jsou menší, než je stát*. Václav BŮŽEK, *Region v historickém diskurzu*, in: Jihočeský sborník historický 72, České Budějovice 2003, s. 5-13.

Region také chápeme jako společenskou strukturu či lidskou pospolitost na určitém území, jinými slovy teritoriálně lidskou skupinu. Pospolitost se však pouze vztahuje na některé skutečnosti vyplývající z faktu, že určitá skupina lidí žije a pracuje na určitém území.²⁶

Pokud se na význam pojmu podíváme z etymologického hlediska, slovo region k nám proniklo přes německé Region z latinského *regiō*, gen. *regiōnis* jako „*kraj, země, hranice*“, které je utvořeno od slovesa *regere* neboli „*řídít, spravovat, ovládat*“.²⁷ V románských jazycích se setkáváme běžně s významy slov „*region*“ a „*regionální*“ a chápeme tak pod nimi slova jako kraj, krajina, správní oblast a pásmo.²⁸

Pokud bychom se pokusili shrnout, jaká teze je obecně platná z hlediska historické vědy, dnešní historikové uznávají objektivní existenci historického regionu, kterým se myslí „*určité územně vymezené a historicky dané lidské společenství menší než je stát*“²⁹ a větší než základní sídelní jednotka, přičemž odmítají, že by šlo pouze o „*badatelem deduktivně vytvořený a vykonstruovaný územně rozložený systém*“.³⁰

Region je tak pojímán spíše objektivně podle existujících rozdílů daného území od jiných. Protipólem k němu je percepční region vzniklý na základě individuální konstrukce, při které jsou přijímány za kritéria jen subjektivní charakteristiky.³¹ V případě historického regionu je důležité brát v potaz jeho organicky vykrystalizovaný rozsah a nesmyslně jej direktivně nerozdělovat.³² S ohledem na vymezení regionu pro studium delšího časového úseku je třeba brát v potaz, že se jeho rozsah a charakter v různých obdobích výrazně proměňovaly. Vymezení takového regionu pak závisí na spádovosti nebo stávajícím administrativním členění.³³

1.3.2 Úloha a poslání regionálních dějin

Regionální dějiny jsou pevnou součástí historické vědy a jako takové plní významnou společenskou, výukovou a výchovnou funkci proto, že poskytují lidem informace o minulosti z jejich bezprostředního okolí, a to jak životního, tak i pracovního či rekreačního a přispívají

---

²⁶ Josef BARTOŠ, Jindřich SCHULTZ, Miloš TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*, Olomouc 2004, s. 21.

²⁷ Jiří REJZEK, *Český etymologický slovník*, Praha 2000, s. 532.

²⁸ Josef BARTOŠ - Jindřich SCHULTZ - Miloš TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*, Olomouc 2004, s. 21.

²⁹ Tamtéž, s. 22.

³⁰ Josef BARTOŠ, *Pojetí regionu v historiografii*, in: Acta universitatis Palackianae, Historica 27, Olomouc 1996, s. 127.

³¹ Například geografické, demografické nebo geologické. Blíže Petr TONEV, *Regiony a regionalizace*, in: Václav TOUŠEK – Josef KUNC – Jiří VYSTOUPIL (edd.), *Ekonomická a sociální geografie*, Příbram 2008, s. 373.

³² Například podle současného administrativního členění.

³³ Josef BARTOŠ a kol. *Metodické otázky regionálních dějin*, Olomouc 1981, s. 34.

k pěstování činnorodého vlastenectví. Regionální historiografie tak může přispět k úzkému sepětí lidí k prostředí, v němž žijí, pracují a na jejich zájem o okolí a jeho minulost.³⁴

V současné době se regionální historie zabývá historickým vývojem z pohledu jiné a poměrně nové historické vědní disciplíny, kterou je mikrohistorie.³⁵

Region je ovlivňován specifickými přírodními, sociálními, ekonomickými či duchovními podmínkami, které přispívají k jeho zvláštnímu koloritu a vlastnostem, a tak se nabízí celá řada metod bádání pro konkrétní oblast.

„Při bádání v regionálních dějinách se spojují interdisciplinárně dílčí historické vědy – především výsledky teorie památkové péče, folkloristiky a etnografie, muzeologie, historické geografie a demografie.“³⁶ Pro regionální dějiny jsou specifické také i některé trendy, kdy je možné je považovat za „specifický projev národních dějin v konkrétních podmínkách regionu.“³⁷

V literatuře se někdy můžeme setkat i s termínem *místní dějiny*, který je však synonymem k regionálním dějinám. Příbuzné s regionálními jsou *dějiny obcí*, pro které jsou charakteristické úzké mezilidské vztahy a představují tak studium jemné mikrostruktury.³⁸

Kdysi zpochybňovaná úloha regionálních dějin je v poslední době mnohdy vyzdvihována s ohledem k novým přístupům ve studiu dějin³⁹ a v rámci široce pojaté centrální historické vědy napomáhají regionální dějiny k odstraňování takzvaných bílých míst či dříve tabuizovaných témat.⁴⁰ Regionální dějiny se těší také čtenářské oblibě široké veřejnosti, žáci základních škol se díky výuce předmětů jako je například Výchova k občanství, v níž je složka regionálních

---

³⁴Josef BARTOŠ - Jindřich SCHULTZ - Miloš TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*, Olomouc 2004, s. 17.

³⁵ Koncept mikrohistorie se zrodil ze souboru postojů vyjadřovaných skupinou italských historiků sdružených kolem časopisu *Quaderni storici* v 70. letech 20. století. Podle hlavních představitelů tohoto přístupu Carla Ginzburga a Carla Poniho spočívá podstata mikrohistorie především v analyzování úzce ohraničených fenoménů (jako je venkovská společnost, skupina rodin, či konkrétní jednotlivci) takřka pod lupou. V případě dějin pedagogiky a školství se může jednat o každodenní život / chod nějaké školy, učitele, skupiny žáků apod. Jiří ZOUNEK, Michal ŠIMÁNEĚ, *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství*. Brno 2014, s. 61.

³⁶ Vratislav ČAPEK - Blažena GRACOVÁ - Tomáš JÍLEK - Helena VÝCHODSKÁ, *Úvod do studia didaktiky dějepisu*, Plzeň 2005, s. 68.

³⁷ Lubomír SVOBODA, *Regionální dějiny ve vyučování dějepisu*, České Budějovice 1986, s. 15.

³⁸ Josef BARTOŠ, Miloš TRAPL, *Zpracování dějin obcí*, in: týž a kol., *Metodické otázky regionálních dějin*, Olomouc 1981, s. 44.

³⁹ „V moderním vědeckém diskurzu se region stal laboratoří, tedy modelovým vědeckým východiskem obecně formulovaných témat historické vědy.“ Václav BŮŽEK, *Region v historickém diskurzu*, in: Jihočeský sborník historický 72, České Budějovice 2003, s. 5-13.

⁴⁰ Například odsun německého obyvatelstva po druhé světové válce nebo nucená práce vězňů koncentračních táborů a válečných zajatců se začala dříve studovat v regionech než na centrální úrovni.

dějin zakomponována, zajímají o historii svého okolí, a proto je potřeba usilovat, „aby dějiny větších celků nebyly nikdy jenom dějinami jejich byt' sebevýznamnějších center (metropolit).“⁴¹

1.4 Stručný historický vývoj regionálních dějin

Abychom pochopili důležitost regionálních dějin v historické vědě a v učebnicích dějepisu zvláště, musíme ve stručnosti nastínit vývoj regionálních dějin. Počátky regionální historiografie jako vědy v českých zemích se datují od druhé poloviny 19. století v období liberálního a kritického dějepisectví. Tehdy se prvotní koncept regionálních dějin začal objevovat v pracích katolických kněží, archivářů, učitelů a středoškolských profesorů, které František Kutnar a Jaroslav Marek výstižně nazývají drobnými dělníky historie.⁴² Jejich význam byl nesporný a spočíval nejen v samotné badatelské činnosti, ale také i v popularizaci dějin a spoluutváření národního vědomí, protože „své dějepisce si postupně našel takřka každý kraj, okres a město.“⁴³

Další významnou průkopnickou postavou regionálních dějin v českých zemích byl František Palacký. Při psaní Dějin národa českého potřeboval příručku pro orientaci v rozsáhlém vědeckém aparátu. Rozhodl se, že si ji sepíše sám, a tak vyšla koncem roku 1848 jeho stěžejní regionální práce pod názvem *Popis království českého*.⁴⁴ Ve druhé polovině 19. století navázaly na Palackého dílo snahy o vytvoření historického místopisu „zhuštěně a jednotně ve slovníkové formě“,⁴⁵ což se nakonec podařilo a v roce 1908 vyšel *Úplný místopisný slovník království českého* Václava Kotyšky spolu s *Místopisným slovníkem historickým* Augusta Sedláčka.⁴⁶

K výrazným osobnostem, jež se zasadily o rozvoj regionální historiografie v polovině 19. století, také patřil například Antonín Norbert Vlasák se svým historicko-topografickým popisem středních Čech, František Jelínek zabývající se dějinami Litomyšle, Alois Vojtěch Šembera zabývající se dějinami Vysokého Mýta a Olomouce, Josef Václav Justin Michl

---

⁴¹ Josef BARTOŠ, *Pojetí regionu v historiografii*, in: Acta universitatis Palackianae, Historica 27, Olomouc 1996, s. 127.

⁴² František KUTNAR - Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 2009, s. 316.

⁴³ Tamtéž, s. 316.

⁴⁴ František PALACKÝ, *Popis království českého čili podrobné zaznamenání všech dosavadních krajův, panství, statkův, měst, městeček a vesnic, někdejších hradův a tvrzí, též samot a zpustlých osad mnohých v zemi české, s udáním jejich obyvatelstva dle popisu r. 1843 vykonaného*, Praha 1848. V rámci českých krajů podává Palacký soupis jednotlivých panství, statků a měst vykonávajících patrimoniální správu a soupis k nim příslušejících lokalit. Každé místo má český i německý název grafickou značku, která znázorňuje královská a jiná města, městečka, staré hrady, tvrze, kláštery a fary a v každé lokalitě je uveden počet domů a obyvatel podle úředního soupisu z roku 1843.

⁴⁵ František KUTNAR - Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 317.

⁴⁶ Antonín SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království českého*, Praha 1908.

s dějinami Poličky a Jan Dlabáč s dějinami Nymburka. Od roku 1854 poté vycházel časopis s částečně regionálně historickou problematikou pod názvem *Památky archeologické a místopisné*, jehož zakladatelem byl Karel Vladislav Zap.

Avšak až Václav Vladivoj Tomek se svým dvanáctidílným *Dějepisem města Prahy*⁴⁷ vytvořil první seriózní paralelu k Palackého dějinám, který nemá tolik charakter místopisný jako spíš celospolečenský a stal se tak průkopníkem v této oblasti. Právě v Dějepisem města Prahy se objevilo jedno z prvních kompaktních pojetí českých regionálních dějin. Tomek „*psal dějiny měst jakožto ekonomických, správních a kulturních center, k nimž jejich širší či užší okolí přirozeně trenduje.*“⁴⁸ Praze jako regionu se věnuje v práci Základ starého místopisu pražského vycházejícího v letech 1866 až 1875, na nějž navázal historický topograf Josef Teige dvěma svazky na začátku 20. století. Podobně významným dílem regionální historiografie se stala práce Augusta Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze království českého*.⁴⁹

Období pozitivistické historiografie je charakteristické drobnými regionálními články, edicemi pramenů, monografiemi měst, panství a vesnic až po beletrizující pokusy o zpracování dějepisné látky ad asum čtenáře a školy.⁵⁰ Badatelé se zaměřovaly na sbírání historického, písemného i hmotného materiálu, zřizování místních vlastivědných muzeí, soustředování a zpracovávání archivů a zakládání četných krajových a místních časopisů a sborníků.⁵¹

Situace byla rozdílná na Moravě i v Čechách. Zatímco na Moravě se historikové soustředili kolem *Vlastivědy moravské*, kterou redigoval středoškolský profesor Augustin Slavík a začala se pěstovat dlouhá tradice regionálního bádání na Olomoucku pro severní Moravu a na Opavu pro Slezsko, v českých zemích regionální historiografie často skomírala na pokraji historického bádání. Otěže převzali erudovaní historikové, mezi nimi vynikal zejména Josef Pekař se svou *Knihou o Kosti*,⁵² Zdeněk Nejedlý zase zpracoval *Dějiny Litomyšle a okolí*.⁵³

V období vzniku první republiky se zprvu nadšené pěstování vlastenectví a regionálních dějin s cílem pěstovat u čtenářů lokální patriotismus transformovalo do oblasti regionální vlastivědy. V roce 1921 se profesorem na nově zřízené stolici historické vlastivědy na Univerzitě Karlově

---

⁴⁷ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy. I – XII*, Praha 1892-1901.

⁴⁸ Tomáš JÍLEK, *Místní dějiny*, in: Vratislav ČAPEK - Blažena GRACOVÁ - Tomáš JÍLEK - Helena VÝCHODSKÁ *Úvod do studia didaktiky dějepisu*, Plzeň 2005, s. 13.

⁴⁹ Antonín SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého I. – XV*, Praha 1882-1927.

⁵⁰ František KUTNAR, Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 313.

⁵¹ Tamtéž, s. 439.

⁵² Josef PEKAŘ, *Knihy o Kosti: kus české historie*, Praha 1909.

⁵³ Zdeněk NEJEDLÝ, *Dějiny města Litomyšle a okolí*, Litomyšl 1903.

stal Josef Vítězslav Šimák, žák klasických pozitivistů Josefa Rezka a Jaroslava Golla. Šimák se ve svých dílech věnoval zejména dějinám vnitřním a tíhl k vývoji hmotné a duchovní kultury více než k dějinám politickým.⁵⁴ Jeho celoživotní zájem směřoval k regionu severních a severovýchodních Čech, zejména k oblasti Turnovska. Věnoval se ale také i studiu měst, které se rozvíjelo v souvislosti se vzrůstajícím významem měst a jejich obyvatel. V roce 1929 sepsal programový manifest *O stavu a úkolech české vlastivědy*, ve které chápe vlastivědu jako interdisciplinární obor s širším a hlubším významem pro historii samotnou.⁵⁵

Kromě výrazného zájmu o dějiny měst se autoři ve svých odborných pracích věnovali také rurální tematice,⁵⁶ kterou studoval například František Vacek nebo badatelé z oblasti jižních Čech jako treboňský archivář a historik posledních Rožmberků Josef Salaba, dále František Teplý, který zpracoval dějiny Jindřichova Hradce a dějiny Volyně.

V meziválečném období vznikala v mnoha regionech celá řada kvalitních děl z oblasti regionální historiografie a pozitivní vývoj podněcovaly i časopisy, mezi které patřily *Časopis Společnosti přátel starožitností*, *Časopis pro dějiny venkova* a *Český lid*.⁵⁷ Regionální bádání začalo inklinovat po vzoru pražského profesora historické vlastivědy Františka Roubíka a brněnského profesora historické geografie Bohuslava Horáka k problematice správních a sociálních poměrů, k dějinám venkova, komunikací a kartografie. Roubík svá teoretická stanoviska shrnul v *Příručce vlastivědné práce*,⁵⁸ díky čemuž „byly teoreticky a prakticky dány vědecké základy české historické regionalistice“⁵⁹ a „byla dokázána nejen její oprávněnost, ale i nedílnost v soustavě historických disciplín.“⁶⁰

V českém prostředí se významnými centry regionálního bádání staly západní, jižní a severovýchodní Čechy. Velké pozornosti se regionální problematice dostalo na Hané a v Olomouci zásluhou moravskoslezského místopisce Ladislava Hosáka.

---

⁵⁴ František KUTNAR - Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 628.

⁵⁵ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *O stavu a úkolech české vlastivědy*, in: *Časopis společnosti přátel starožitností* 37, Praha 1929, s. 1-11.

⁵⁶ S tím souvisí skutečnost, že „z celé veliké vlastivědné a populární produkce mělo nejspíše studium dějin venkovského lidu a poměrů na venkově největší vědeckou hodnotu a význam pro další historické bádání.“ František KUTNAR, Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 636.

⁵⁷ Tamtéž, s. 909.

⁵⁸ František ROUBÍK, *Příručka vlastivědné práce*, Praha 1941.

⁵⁹ František KUTNAR - Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 913.

⁶⁰ Tamtéž, s. 913.

Vznik protektorátu a nacistická okupace představovala pro historiky přechodné období, kdy slábl vliv Gollovy školy a důsledky napjatých česko-německých vztahů na dlouhou dobu poznamenaly dříve dobrou komunikaci českých a německých regionálních badatelů.⁶¹

Po roce 1948 došlo s nástupem komunistů k moci k příklonu k marxistické historiografii, která se stala na dlouhá desetiletí závazným kánonem. Vyzdvihovaly se zejména dějiny práce a dělnického revolučního hnutí a pro regionální historiografii nezbývalo místo. Významným způsobem poznamenal regionální dějepisectví násilný odsun německého obyvatelstva z pohraničních oblastí Sudet, kterým „*byl rázem ukončen staletý přirozený vývoj vztahů mezi krajinou a jejími dřívějšími obyvateli.*“⁶²

V 60. letech došlo k jistému oživení v souvislosti s událostmi pražského jara a pádem stalinismu. Autoři získali více svobody a mohli se věnovat novým tématům například ze sociálních a hospodářských dějin. Nejvýznamnější postavou regionálních dějin se v tomto období stal František Kutnar, vycházející ve svém díle ze starší „*teze o vzájemné podmíněnosti centra a periferie prostřednictvím kulturní aktivity.*“⁶³ Jeho přelomovou prací o regionálních dějinách, v níž shrnul své myšlenky, se stala studie *Úkol a hodnota regionálního momentu v dějinách.*⁶⁴ V ní zdůraznil, že regionální dějiny nejsou pouhou konkretizací obecnějších dějin. Tak jako je region součástí vyššího celku, je dána samotná podstata povahou regionů, z nichž se skládá. Právě regionální moment představuje „*velmi složitý vztah mezi historickým jevem a jeho místem.*“⁶⁵

Nástup tvrdé normalizace prosadil opět ostrý ideologický kurz a „politicky nonkonformní“ historikové museli opustit centrální vědecká pracoviště a byli odsunuti do regionálních archivů a muzeí. Právě oni však dokázali reflektovat změnu přístupu k regionálním dějinám, který přinesla francouzská škola Annales s důrazem „*na kulturní a sociální změny všech dějinných struktur v malém prostoru.*“⁶⁶

---

⁶¹ Tamtéž, s. 981.

⁶² Milan AUGUSTIN, *Význam regionální historiografie v dnešním pohraničí*, in: J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době, Semily 1996, s. 139.

⁶³ Tomáš JÍLEK, *Místní dějiny*, s. 15.

⁶⁴ František KUTNAR, *Úkol a hodnota regionálního momentu v dějinách*, in: Acta regionalia IV., 1965, s. 7-10.

⁶⁵ Josef BARTOŠ a kol., *Metodické otázky regionálních dějin*, Praha 1981, s. 7.

⁶⁶ Václav BŮŽEK, *Region v historickém diskurzu*, in: Jihočeský sborník historický 72, České Budějovice 2003, s. 9.

V 90. letech došlo k poslední velké změně, kdy se prosadilo nové pojetí předmětu studia regionálních dějin, což s sebou přineslo i nové pojetí regionu a regionálních dějin jako celku. V tomto novém pojetí se z regionu stal organicky vzniklý celek, který nemusí být spoután umělými, často anachronními bariérami. Nově se začaly v regionálních pracích zkoumat i přeshraniční vztahy s důrazem na výzkum přeshraničních či nadnárodních regionů. Jedná se o po všech stránkách podnětnou práci rozšiřující jak obzory historického poznání, tak možnosti samotných výzkumů z hlediska financí i personální stránky.

Ve výzkumech se začala prosazovat interdisciplinarita a sblížení regionálních dějin s centrální historickou vědou, která rovněž s regionálními historiky pracuje a uznává jejich práce a příspěvky. Vyžívají se nové metody, přístupy a postupy a otevírají se nová, doposud tabuizovaná témata, k nimž v posledních letech patřil například výzkum dějin území do poválečných let osídlených německým obyvatelstvem nebo nucená práce za druhé světové války.⁶⁷

V oblasti nových metod a přístupů navázaly regionální dějiny spolupráci s historickou geografii, environmentálními dějinami a s historickou demografií. Přístup regionálních dějin se v posledních letech posunul do dvou rovin. Jedním z nich jsou tradiční lokální dějiny psané jako dějiny měst a jejich zázemí. V této souvislosti lze zmínit dílo významného českého historika Josefa Petráně, který zpracoval příběh středočeských Ouběnic a jehož několikrát rozšiřovaná práce o proměně venkova je již považována za klasiku v oblasti české mikrohistorické produkce.⁶⁸ Druhou rovinu představuje výzkum zachycující dějiny přeshraničních regionů, případně euroregionů a mikroregionů.⁶⁹

Obecně lze říci, že se regionální dějiny těší velké oblibě nejen u široké veřejnosti, ale i historiků, kteří v průběhu let přehodnotili svůj mnohdy prezíravý postoj k regionálním historikům a dějinám a začali s nimi vyvíjet velmi plodnou spolupráci. Počínaje Františkem Palackým a jeho *Popisem království českého* a konče o více než sto let později jeho jmenovcem Františkem Kutnarem a jeho studií *Úkol a hodnota regionálního momentu v dějinách* udělala česká

---

⁶⁷ Tomu nasvědčuje i překlad některých zahraničních monografií zejména německých historiků. Oblasti osídlování a proměny obyvatelstva bývalých Sudet se ve své monografii *Pojď s námi budovat pohraničí!* věnuje německý historik Andreas Wiedemann, nucenou práci dlouhodobě zkoumá ve svých monografiích další německý historik Alfons Adam, konkrétně například v knize *Otroci třetí říše*.

⁶⁸ Josef PETRÁŇ, *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha 2011.

⁶⁹ Blíže se tématu věnuje například Robert STRADLING, *Jak učit evropské dějiny 20. století*, Praha 2003.

historická věda obrovský pokrok, na který by se mělo v další rovině ještě navázat výukou regionálních dějinách na základních školách o to více, že zájem o ně má vzestupnou tendenci.

1.4.1 Regionální historiografie Královéhradeckého kraje

Regionální historiografie Královéhradeckého kraje je velmi široká a obsáhlá jak svými tématy, tak i přesahem. Následující podkapitola představí nejdůležitější regionální autory, historiky a badatele, kteří se významnou měrou zasloužili o výzkum regionálních dějin a stěžejní sborníky a odborná regionální periodika, do nichž publikovali a publikují zdejší historikové, pracovníci muzeí a autoři regionálních děl. Cílem není podat vyčerpávající přehled v dané oblasti, nýbrž s ohledem na učební text představit autory a díla, o něž se návrh učebního textu opírá. Jedná se o stručný souhrn vývoje regionální historiografie v dané oblasti, který doposud nebyl řádně uchopen z tak širokého hlediska, přesto hraje velkou roli v tom, jak zpracovat učební text, jež zařadí regionální dějiny Královéhradeckého kraje do širšího kontextu. Některá témata doposud nebyla lépe odborně zpracována, a proto musíme vycházet i z prací poplatných tehdejšímu režimu obzvláště a marxistické historiografii zvláště, leč nelze se jim úplně vyhnout.

Pokud chceme přistoupit k otázce regionální historiografie v Královéhradeckém kraji komplexněji, nesmíme opomenout i její nesmělé začátky, které se začaly psát již s vlastivědným sborníkem *Od kladského pomezí*. Tento vlastivědný časopis pokrývající tehdejší okresy Broumov, Náchod, Nové Město nad Metují, Rychnov nad Kněžnou a Trutnov považují doposud všichni regionální badatelé za poklad a studnici informací.⁷⁰ Projekt, do něhož přispívali zdejší regionální badatelé, má své kořeny ve 20. letech 20. století a vydávalo jej Tiskařské a vydavatelské družstvo „Jiráskův kraj“ v Náchodě. Články příspěvatelů se dotýkaly střípků regionálních dějin doplněných o dobové kresby a fotografie. Ve sbornících se však objevovaly i dobové pověsti spjaté s Kladským pomezím a vzpomínky obyčejných lidí. Časopis je doposud velmi ceněn nejen po faktografické, ale také sběratelské stránce a podává ucelený obraz o dějinách tohoto mikroregionu, čímž představuje doslova živnou půdu nejen pro dnešní mikrohistoriky, ale i pro potenciální autory regionálních učebních textů.

---

⁷⁰ Oblast kladského pomezí leží v severovýchodních Čechách na hranicích s Polskem a má bohatou vojenskou historii. Do vysídlení českých Němců se jednalo o smíšené česko-německé území a nacházelo se zde jedno z mála míst v Čechách, kde většinou české osídlení sahalo až za zemskou hranici do Českého koutka v Kladském hrabství, což je území v západním Kladsku blízko česko-polských hranic. Nachází se zde celkem jedenáct vesnic, ve kterých žila v Kladsku česká menšina.

Regionální problematika moderních dějin se začala v Královéhradeckém kraji erudovaně rozvíjet již po roce 1945. Místní, zejména textilní a hornické podniky, finančně podporovaly vznik celé řady odborných periodik a článků zaměřených na regionální dějiny. Regionální historiografie však získala po roce 1948 negativní přídech ovlivněný psát v duchu marxismu-leninismu. I přesto mohlo vzniknout mnoho monografií, které jsou i přes svůj jazyk doposud nepřekonanými a badatelé z nich čerpají doposud zejména proto, že ke sledovaným tématům žádnou jinou literaturu ani prameny nemají. Práce historika tak připomíná často detektivní pátrání za účelem dopídit se, jak se události mohly odehrát. O to důležitější jsou tyto práce, pokud sledujeme například dějiny druhé světové války z regionálního pohledu, jenž zasazujeme do obsáhlejšího kontextu, odsun sudetských Němců po válce nebo dějiny dělnického hnutí psané nekriticky a objektivně. Jsou to témata, která doposud velmi silně rezonují v české společnosti a mezi pamětníky.

Publicista, historik a bývalý poslanec KSČ **Jaroslav Štrait** (*1942) hovoří o potřebě objektivního zhodnocení dějin dělnického hnutí nebo trestání válečných kolaborantů.⁷¹ Právě tato témata získávají opět na atraktivitě ve svém zkoumání mladými historiky. Jičínský rodák zastupuje starší generaci regionálních badatelů Královéhradeckého kraje, který publikoval práce z oblasti dějin dělnického hnutí, protifašistického odboje, česko-ukrajinských vztahů a regionální díla zaměřená na východní Čechy. Je autorem celé řady regionálních publikací, například o Odolově jako obranné pevnostní linii,⁷² o pochodech hladu a smrti ve východních Čechách⁷³ nebo o Trutnovsku jako takovém z kronik, dokumentů a vzpomínek.⁷⁴

V první sledované vlně regionální historiografie Královéhradeckého kraje se pod vlivem marxistické historiografie věnovali dějinám dělnického a komunistického hnutí **Jaroslav Metelka, Vladimír Flégl a Ota Holub**.

Jaroslav Metelka (1918-1975) se narodil v Úpici a ještě před druhou světovou válkou vstoupil do KSČ a za války se zapojil do odboje pod patronací strany. Publikoval celkem 14 monografií, které jsou i přes svůj jazyk i dobu, v nichž byly napsány, považovány za důležité. K jeho nejznámějším dílům patří *Henleinovci a demokraté* (1970), *Krvavý protektor* (1971), *Osudný podzim 1938 v pohraničí severovýchodních Čech* (1973) a *Roztržený revír* (1974).⁷⁵

---

⁷¹ Jaroslav ŠTRAIT, *Trutnov a jeho kraj*, Trutnov 2009, s. 160.

⁷² Jaroslav ŠTRAIT, *Odolov*, Trutnov 2010.

⁷³ Jaroslav ŠTRAIT, *Takový osud připravili lidé lidem: Choustníkovo Hradiště 1945-2015*, Praha 2015.

⁷⁴ Jaroslav ŠTRAIT, *Trutnov a jeho kraj*, Trutnov 2009.

⁷⁵ Tamtéž, s. 161.

Vladimír Flégl (1902-1977) žil a působil převážně ve Vrchlabí, kde od roku 1950 zastával funkci ředitele tamního muzea.⁷⁶ V roce 1919 vystoupil jako sedmnáctiletý z římskokatolické církve a začal se orientovat směrem doleva. Ve 20. letech minulého století jej ovlivnily přednášky prof. Zdeňka Nejedlého ve Dvoře Králové nad Labem, díky čemuž pracoval v kamenolomu a ve vrchlabských textilních podnicích. Druhá světová válka jej zastihla ve Staré Pace, kde působil jako subalterní železničář. Zapojil se do odboje a od března 1945 organizoval ilegální národní výbor v Horní Branné. Po osvobození se stal členem revolučního ONV v Jilemnicích.⁷⁷ Ve funkci ředitele vrchlabského muzea redigoval čtyři roky okresní vesnické noviny *Srp a kladivo*, vlastivědný sborník *Horské prameny* a tisk *Přírodovědné zprávy z Krkonoš*. Celkem publikoval 300 článků o historii dělnického hnutí, KSČ nebo Krkonoších. Jeho nejvýznamnějším dílem je však historická studie *Mezinárodní proletářské svazy v Krkonoších*.⁷⁸

Ota Holub (1930-1992) patří z výčtu těchto autorů k nejznámějším, jelikož se zabýval vojenskou historií a patří k průkopníkům tzv. „bunkrologie“, věnující se československým opevněním. Rodák z Malých Svatoňovic působil jako spisovatel, publicista a významný historik vojenství. V roce 1949 ukončil vzdělání na trutnovské Obchodní akademii a vystudoval vojenskou vysokou školu. V šedesátých letech publikoval práce o československém opevnění z let před druhou světovou válkou a propagoval a popularizoval moderní pevnostní systém z konce 30. let. K zájmu o „bunkrologii“ a československé pohraniční opevnění přivedl celou řadu nadšených badatelů. Jeho zájem se orientoval konkrétně na opevnění na Trutnovsku, Náchodsku, Králicku a tehdejší Podkarpatské Rusi.⁷⁹

„*Během svého profesního působení v armádě a bezpečnostních složkách MV a SNB dosáhl hodnosti podplukovníka a je dodnes uznáván jako nejznámější český spisovatel, publicista a žurnalista, zabývající se vojenskou historií a vojenstvím.*“⁸⁰ Ve svých monografiích se zabýval nejen vojenské technice prvorepublikové armády, ale zajímal se i o osudy lidí v pohraničí, konkrétně o lokality a spory vyvolané německou menšinou na našem území, ale i agresivním chováním nacistického Německa po nástupu Hitlera k moci. Jako první badatel u nás zpracoval osud statečného vojáka, četaře Arnošta Hrada, který odmítl opustit svůj pěchotní srub K-S 14

---

⁷⁶ Tamtéž, s. 161.

⁷⁷ Tamtéž, s. 162.

⁷⁸ Tamtéž, s. 162.

⁷⁹ Tamtéž, s. 162.

⁸⁰ Alois, MATUŠKA, *Ota Holub 1930-1992: Spisovatel, publicista, historik vojenství, průkopník a propagátor bunkrologie. Zemřel 12. prosince 1992*, dostupné online: <https://www.vojsko.net/armady/15-osobnosti/3154-ota-holub-1930-1992-spisovatel-publicista-historik-vojenstvi-prukopnik-a-propagator-bunkrologie-zemrel-12-prosince-1992>.

U cihelny v Králíkách. Na protest proti ústupu a rezignaci spáchal sebevraždu a střelil se do srdce. Jeho příběh popsal v díle *A věže mlčí*, kde uvádí hrdinství i dalších vojáků naší armády z tehdejší doby.⁸¹ Ota Holub je autorem celé řady monografií a patří k nejvýznamnějším regionálním badatelům. Mezi jeho uznávaná díla patří například *Krkonoše 1938: vojensko-politická situace v Krkonoších a jejich podhůří* (1966), *Odhodlání a zrada: na Kladském pomezí v letech 1938-1939* (1969), *Pět minut před půlnocí* (1977), *Československé tanky a tankisté* (1980), *Třicátá pátá hraniční oblast* (1983), *Opevnění 1935-1938: Náchodsko* (1986) a celá řada dalších.

Ve druhé sledované vlně určovali regionální dějiny na Trutnovsku po dlouhou dobu dvě naprosto klíčové postavy nedávno zesnulé. První z nich byl trutnovský kronikář a rodák z Červeného Kostelce **Antonín Just** (1921-2018). Velkou část svého života spojil s Trutnovem, kde učil, psal populárně naučné publikace o dějinách Trutnova a vedl městskou kroniku. Za války byl v roce 1942 nuceně nasazen ve Vídeňském Novém Městě, po skončení okupace ukončil svá vysokoškolská studia a v roce 1947 se přestěhoval do Trutnova, kde se oženil a začal vyučovat na tamních středních školách. V roce 1958 se stal kronikářem města Trutnova a své místo kronikáře zastával neuvěřitelných 58 let.⁸²

Výraznou měrou právě Antonín Just přispěl k popularizaci dějin Trutnova a okolí ve svých knihách a desítkách článků. K jeho nejznámějším publikacím patří kniha *Trutnov známý neznámý* z roku 1991, která je dosud nepřekonaným dílem v oblasti historického průvodce městem. Obsahuje i méně známá fakta například z období druhé světové války a dobové fotografie. Její hodnota je pro zdejší historiky nesporná i přesto, že některé informace se dají potvrdit a dohledat již jen velmi obtížně.⁸³ Antonín Just získal za svůj život mnohá ocenění včetně kulturní ceny města Trutnova v roce 1991 a udělení čestného občanství města o deset let později. Zemřel 25. září 2018 ve věku 97 let.

Druhou osobností je profesor **Vladimír Wolf** (1942-2019), historik, vysokoškolský pedagog a emeritní děkan Pedagogické fakulty na Univerzitě Hradec Králové. Po maturitě na gymnáziu v Jaroměři v roce 1959 absolvoval Filozofickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci a mezi lety 1965-1970 pracoval jako historik v Muzeu Podkrkonoší v Trutnově. Během

---

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Jan KAFKA, *Antonín Just – kronikář*, dostupné online: <https://www.cervenkostelec.cz/clanek/antonin-just-undefined-kronikar>.

⁸³ O tom se přesvědčila sama autorka při psaní své diplomové práce týkající se nuceného nasazení v období 2. světové války na Trutnovsku a Náchodsku. Torzovitá pramenná základna totiž neumožňovala spolehlivě některé údaje a informace dohledat, řada pramenů již byla ztracena, nebo skončila pravděpodobně v jiných archivech apod.

normalizace však byl ze své funkce odejit a živil se později jako podnikový archivář Texlenu v Trutnově. Rodák z Jaroměře se ve svých pracích zaměřoval zejména na dějiny Podkrkonoší a Kladska a dějiny textilního průmyslu ve východních Čechách. Svou vědeckou a publikační činnost však spojil hlavně s historií Trutnovska a úzce spolupracoval s Krkonošským deníkem.⁸⁴

Jako editor založil či připravil různé sborníky, mezi kterými figuruje jeden velmi stěžejní, jímž jsou Krkonoše-Podkrkonoší, u jehož vzniku v polovině šedesátých let stál ještě jako vysokoškolák, dále Kladský sborník, Minulostí Jaroměře, Příspěvky k dějinám n. p. Texlen Trutnov nebo Lnářský průmysl. Všechny tyto sborníky publikují různé spektrum článků a studií zabývajících se regionálními dějinami východních Čech a badatelé z nich čerpají mnoho cenných informací.

V roce 1990 se podílel na založení důležitého sborníku *Rodným krajem* v Červeném Kostelci, v němž také publikoval.⁸⁵ Vlastivědný sborník začal vycházet v roce 1972 z iniciativy vlastivědného kroužku a i přes zdlouhavé povolovací řízení se mu podařilo vydat v pěti ročnících 17 čísel. V roce 1979 však bylo jeho vydávání zastaveno Východočeským krajským národním výborem v Hradci Králové a vznikla tak díky úsilí redakce nově koncipovaná edice *Rodným krajem*, která vycházela až do roku 1985.⁸⁶

Po roce 1989 se časopis transformoval a v roce 1991 se z něj stal vlastivědný sborník, jehož oblast zájmu směřuje na celou šíři regionalistiky (historii, současnost, kulturu, přírodu a ekologii, turistiku, významné osobnosti, lidovou slovesnost, krajové tradice a další úseky regionální vlastivědy). Určený je kromě široké veřejnosti také školám při jejich regionálně zaměřené pedagogicko-didaktické práci. Ediční záběr sborníku pokrývá lokality kraje Aloise Jiráska, Boženy Němcové a bratří Čapků: Červenokostecko, Českoskalicko, Náchodsko, Hronovsko, Novoměstsko, Policko, Rtyňsko, Svatoňovicko a Úpicko, do nichž jsou začleněna příslušná města se spádovými venkovskými obcemi. Zapojena jsou také města Trutnov a Jaroměř.⁸⁷

---

⁸⁴ *Trutnov ztratil velkou osobnost. Zemřel historik, pedagog a děkan Vladimír Wolf*, dostupné online: https://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/trutnov-ztratil-velkou-osobnost-zemrel-historik-pedagog-a-dekan-vladimir-wolf-20191223.html.

⁸⁵ Ivan AUGUSTIN, *Vladimír Wolf zůstává duchem věčným mladíkem*, dostupné online: <https://inoviny.slu.cz/index.php/osobnosti/233-vladimir-wolf-zustava-duchem-vecnym-mladikem>.

⁸⁶ Informace o sborníku *Rodným krajem* pochází z oficiální stránky města Červený Kostelec, dostupné online: <https://www.cervenykostelec.cz/sbornik-rodnym-krajem>.

⁸⁷ Tamtéž.

Vladimír Wolf za svůj život publikoval více než 1600 příspěvků z různých oblastí historických věd, veřejného života i politiky. Za svou práci získal řadu ocenění, například Čestné uznání městské rady v Trutnově za poznávání historie Trutnova a jeho kulturního rozvoje (2007)⁸⁸, za celoživotní práci v oblasti historie zase obdržel Kulturní cenu města Trutnova (2012).⁸⁹

Profesně i věkově nejmladší postavou druhé vlny regionálních dějin je historik a politik **Zdeněk Jirásek** (*1957). Trutnovský rodák se ve svých monografiích odborně zabývá nejnovějšími českými politickými a hospodářskými dějinami, česko-polskými vztahy a dějinami Slezska. V letech 1977-1981 vystudoval filozofickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci, v roce 1986 obhájil kandidaturu a získal titul CSc. V letech 1994-1997 působil jako proděkan a v letech 1997-2001 jako děkan Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. V roce 2006 neúspěšně kandidoval do senátu v obvodu č. 68 za ČSSD, v krajských volbách Moravskoslezského kraje byl v roce 2008 zvolen zastupitelem. V letech 2010-2014 působil jako primátor Opavy.⁹⁰

Za svůj život získal mnohá ocenění nejen česká, ale také polská. Pro oblast regionálních dějin je důležitá jeho monografie *Vývoj textilního průmyslu v severovýchodních Čechách v letech 1945-1960* (1988).

Historiografie Náchodska má také dvě výrazné osobnosti profesně i věkově zařaditelné ke druhé vlně historiků. První z nich je archivářka a v letech 1993-2013 ředitelka Státního okresního archivu v Náchodě **Lydia Baštecká** (*1948), která se zabývá regionálními dějinami severovýchodních Čech a Kladska a dějinami církevní správy. Je autorkou několika knih a celé řady článků, mezi kterými nejvýrazněji figurují dvě díla o Náchodě⁹¹ a spoluautorkou knihy o Broumově.⁹²

Dlouhodobě se o regionální dějiny Náchodska zajímá také historik, učitel a bývalý ředitel Okresního muzea v Náchodě **PhDr. Václav Sádlo** (*1949). Jeho publikační aktivity jsou velmi pestré, kromě několika desítek článků, recenzí, glos a jiných publicistických textů dominují v jeho díle zejména samostatné monografie. Václav Sádlo vystudoval češtinu a historii na pedagogické fakultě a později vyučoval na základní škole v Hoříčkách. Později si vzdělání doplnil oborem archivnictví-historie na filozofické fakultě. Po sedmi letech pedagogické

---

⁸⁸ Pavel CAJTHAML, *Historik a pedagog Vladimír Wolf má sedmdesátiny. Oslaví je natřikrát*, dostupné online: <https://web.archive.org/web/20140116101119/http://www.trutnovinky.cz/index.php?gid=31902>.

⁸⁹ Zdeněk JIRÁSEK, *Prof. PhDr. Vladimír Wolf sedmdesátníkem*, Krkonoše-Podkrkonoší 20, Trutnov, s. 13-26.

⁹⁰ Webové stránky Zdeňka Jirásky, dostupné online: <https://www.slu.cz/fpf/cz/ustav-historickych-ved/lide/zdenek-jirasek/web-zdenek-jirasek/uvodni-stranka/>.

⁹¹ Lydia BAŠTECKÁ, *Náchod*, Praha 2009 a *Náchod: historie, kultura, lidé*, Praha 2004.

⁹² Lydia BAŠTECKÁ, Barbora TRENČANSKÁ, *Broumov*, Praha 2013.

činnosti zahájil svou odbornou dráhu v Okresním muzeu v Náchodě, kde se stal jeho ředitelem a podílel se na rozsáhlých změnách. Za jeho období se mu podařilo zahájit rozsáhlou ediční činnost a byla vydávána řada publikací s tematikou opevnění let 1935-1938. Od roku 1985 vychází rovněž sborník *Náchodsko od minulosti k dnešku*, považované za jediné souvislé vlastivědné periodikum v regionu.⁹³

Profesně se Václav Sádlo specializuje na dějiny 20. století ve východočeském regionu, zejména pak na dějiny 2. světové války a vztah našich spisovatelů k severovýchodním Čechám.⁹⁴ Jeho prvotina *Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách (1936-1945)* z roku 2000 přináší přehled účastníků všech druhů zahraničního odboje ve vztahu k regionu a zároveň sleduje regionální i celostátní historické, kulturní a společenské souvislosti.⁹⁵ Dalším významným dílem z oblasti regionálních dějin je kniha *Běloveská tragédie – příčiny, průběh a následky* (2006), která zasahuje svým tématem opět do celostátních dějin a dotýká se rekonstrukce událostí z května 1945 v Bělovsi u Náchoda krátce po podepsání německé kapitulace. Téma je to o to zajímavější, že z dané události existuje rozsáhlý soubor fotografií včetně osvobození Náchodska jako takového, které tvoří výborný studijní materiál a které nebyly doposud obšírněji publikovány. Novějším dílem autora je kniha *Aby se nezapomnělo...* (2010) dokumentující protifašistický odboj z pohledu obětí nacistické perzekuce z Náchodska, Hronovska, Policka a Českoskalicka v letech 1938-1945.

Současná regionální historiografie se nepouští do příliš obsáhlých a velkých témat, ale spíše se zaměřuje buď na jeden konkrétní region, město nebo oblast. Výjimkou bývají redigované výběry vzpomínek pamětníků pokrývající široký záběr Krkonoš, které jsou čtenářsky vysoce atraktivní.

Mladou generaci regionálních historiků zastupuje například etnolog Krkonošského muzea Správy KRNAP ve Vrchlabí **Mgr. Libor Dušek** (*1983). Pravidelně publikuje v měsíčníku Krkonoše-Jizerské hory články týkající se zejména lidové kultury a historie regionu a také rozhovory s pamětníky.⁹⁶ A právě ty nakonec vyšly i v knižní podobě tří svazků pod souborným názvem *Krkonošští rodáci vzpomínají*.⁹⁷ Jedná se o vzpomínky pamětníků české i německé

---

⁹³ Životopis autora na portále Databáze knih, dostupné online: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/vaclav-sadlo-34869>.

⁹⁴ Václav Sádlo na portále Bibliografie dějin Českých zemí, Historický ústav AV ČR, dostupné online: <https://biblio.hiu.cas.cz/authorities/282344>.

⁹⁵ Životopis autora na portále Databáze knih, dostupné online: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/vaclav-sadlo-34869>.

⁹⁶ Životopis autora na portále Britské listy, dostupné online: <https://blisty.cz/authors/3481-libor-dusek>.

⁹⁷ Libor DUŠEK, *Krkonošští rodáci vzpomínají: Dramatické příběhy z válečných i poválečných let*, Praha 2017-2019.

národnosti z válečných a poválečných let v nepřikrášlené podobě s autorovým doprovodným komentářem ke každému z nich.

Historik **PhDr. Ondřej Vašata** (*1980) z Muzea Podkrkonoší v Trutnově se dlouhodobě zabývá dějinami života české menšiny v severovýchodních Čechách, legionáři a vojáky rakousko-uherské armády z dob první světové války a zajateckými tábory. Spolu s kolektivem několika autorů se podílel na vzniku publikace *Legionáři v boji za vznik Československa: legionáři okresu Trutnov* (2011).

Archivář a ředitel Státního okresního archivu Trutnov **Mgr. Roman Reil** (*1966) se zaměřuje na hospodářské dějiny a dějiny textilních podniků. Jeho zájem o regionální dějiny pramenil již z faktu, že jeho babička byla česká Němka, díky které se naučil němčinu a kurent. Je autorem četných publikací o historii obcí na Trutnovsku, k nimž patří *Jívka: obrázky z dějin obce u pramene Metuje* (2013), *Chvaleč a Petříkovice: toulky dějinami obcí na česko-polském pomezí* (2015), *Mostek: kapitoly z historie obce, aneb, od mlýnského kola přes tkalcovský stav až po současnost* (2016), *Historie radvanické školy* (2018), *Dolní Branná: procházka dějinami obce v údolí Sovinky* (2019). Zároveň aktivně publikuje odborné články a statě o dějinách regionu.

Současná i minulá regionální historiografie má jedno společné a tím je bezpochyby výzkum historie dolování černého uhlí. Významnou roli v důlní těžbě hrál mikroregion Žacléřska a jeho okolí. S ohledem na bohatou hornickou minulost města kdysi obývaného zejména německou majoritní většinou vzniklo v posledních letech několik zajímavých publikací. Jednou z nich je učební pomůcka k výuce regionální historie doplněná o dobové fotografie s názvem *Historie Žacléřska* (2008) od pracovnice Městského muzea v Žacléři Evy Rennerové. Druhou publikací je kniha *Hornictví na Žacléřsku* zabývající se historií hornictví v regionu⁹⁸ a třetí *Žacléřské doly: 1570-1992* od stejného autora.⁹⁹ Bohužel ani jedna z publikací se obšírněji nevěnuje vývoji dolů v období druhé světové války a nucené práci válečných zajatců.¹⁰⁰

Kromě Žacléře a přilehlého okolí se historii dolování černého uhlí v markoušovicko-svatoňovické uhelné pánvi věnuje dlouhodobě historik **Václav Jirásek** (*1943). Bývalý zaměstnanec Východočeských uhelných dolů a báňský záchranář dokumentuje zaniklá důlní díla a je autorem celé řady studií a publikací o hornické činnosti na Trutnovsku a Hronovsku.

---

⁹⁸ Jirí MAUER, *Hornictví na Žacléřsku*, Žacléř 2015.

⁹⁹ Jirí MAUER, *Žacléřské doly: 1570-1992*, Žacléř 2017.

¹⁰⁰ Přitom existuje jeden konvolut rozsáhlých archivních dokumentů právě z tohoto období, byť neúplný, který informuje i o ubytování, stravování a práci zajatců na dolech.

O svých výzkumech průběžně informuje laickou i odbornou veřejnost v regionálním tisku (např. v časopise *Rodným krajem*, ve sbornících trutnovského a náchodského muzea a archivu, v městských zpravodajích apod.). Je autorem dvou knih o dolování černého uhlí, které vyšly pod názvem *Ve znamení mlátka a želízka*.¹⁰¹

Jsou však publikována i některá díla zaměřená na druhou světovou válku v regionu, která se pokouší propojit události do nejen celorepublikového, ale také celosvětového kontextu. Nesmělé začátky v tomto směru reprezentuje například nepříliš povedená kniha s názvem *Nebylo jim souzeno žít*¹⁰² o osudech popravených a umučených Sokolů Podkrkonošské-Jiráskovy Sokolské župy pokrývající i částečně oblast Sokolské župy Orlické (tj. oblast Trutnovska, Náchodska, Rychnovska, Královéhradecka a částečně i Orlickoústecka). Kolektiv dvou členek Sokola ve složení Helena Rezková a Pavlína Špatenková se pokusil popsat sokolský odboj a pohnuté osudy 160 sokolů a sokolek. Impulzem pro sepsání knihy se pro ně staly události na Končinách u Červeného Kostelce, kde v roce 1942 ukrývala rodina Burdychových radistu Jiřího Potůčka z výsadku Silver A napojeného na atentát na Reinharda Heydricha. Po jeho vyzrazení bylo na Zámečku v Pardubicích popraveno 17 členů sokolské odbojové skupiny S 21 B a sám Potůček byl na útěku zastřelen.

Tento ambiciózní projekt má však bohužel pouze encyklopedický charakter. Medailony jednotlivých účastníků odboje jsou chaotické, styl psaní připomíná špatně napsanou heslovitou encyklopedii a kniha obsahuje celou řadu faktografických a tiskových chyb, což je v dnešní době zcela tristní. Navíc autorky se na konci knihy ani neobtěžovaly sepsat použitou literaturu a prameny, nevedly archivní fondy a zdroje naopak vždy uvedly za každým odstavcem. Většina zdrojů odkazovala pouze na wikipedii a i přes bohatý fotografický materiál se jedná o nepříliš zdařilou práci, která není výsledkem obšírnějšího historiografického a terénního výzkumu pramenů a literatury.

---

¹⁰¹ První díl nese podtitul *O horách a hornících* a její součástí je bohatý dokumentární a obrazový aparát. Knihu vydalo nakladatelství Bor v roce 2003. Druhý díl s podtitulem *Připomenutí dávných časů* vydala přímo obec Malé Svatoňovice v roce 2005.

¹⁰² Helena REZKOVÁ, Pavlína ŠPATENKOVÁ, *Nebylo jim souzeno žít*, Vlkov 2018.

Pokud se pokusíme shrnout vývoj regionální historiografie ve sledované oblasti, můžeme říci, že jsou k dispozici díla různé kvality a z různých oblastí poskytující informace o regionálních dějinách. V první vlně po roce 1945, jejíž vývoj byl načrtnut z pohledu nejdůležitějších autorů a jejich děl, vidíme zřetelnou orientaci k marxistické historiografii, čemuž odpovídá i výběr téma. Převažují díla o dějinách dělnického hnutí a komunistického protifašistického odboje, mezi kterými však lze nalézt i práce doposud vyzdvihované pro svou kvalitu a inovativnost jako tomu je v případě zakladatele „bunkrologie“ u nás Oty Holuba.

Druhá vlna regionální historiografie sice zrodila své dva velikány za minulého režimu, přesto dokázali psát objektivně a bez dobových klíšé. Mezi takové velikány regionálního písemnictví na Trutnovsku patřil dlouholetý kronikář Antonín Just, autor dosud oceňované publikace Trutnov známý neznámý a Vladimír Wolf, který se podílel na založení dvou významných sborníků zaměřených na regionální problematiku, a to Krkonoše-Podkrkonoší a vlastivědného sborníku Rodným krajem zaměřeného na historii a současnost obcí převážně na Náchodsku a částečně i Trutnovsku. Posledním z řad nejznámějších historiků v tomto období trutnovský rodák a bývalý primátor Opavy Zdeněk Jirásek orientovaný zejména hospodářsko-politické dějiny a dějiny Slezska.

Na Náchodsku druhou vlnu významných historiků reprezentují Lydia Baštecká a Václav Sádlo. Bývalá ředitelka Státního okresního archivu v Náchodě se zaměřuje na dějiny severovýchodních Čech a dějiny církevní správy, což dokládá její bohatá publikační činnost. Bývalý ředitel náchodského muzea Václav Sádlo je plodným autorem celé řady odborných monografií, v nichž se specializuje na regionální dějiny 20. století s ohledem na druhou světovou válku. Jeho výzkum směřoval zejména na rekonstrukci událostí v Náchodě-Bělovsi v posledních dnech nacistické okupace, během níž přišlo o život mnoho lidí.

Současná regionální literatura neoplývá větším množstvím přesahů do celostátních dějin a spíš ulpívá v popularizaci regionálních dějin jako takových bez větších ambicí. Mladou generaci reprezentuje například Libor Dušek, který zpovídal pamětníky válečných a poválečných událostí v Krkonoších a jejich vzpomínky uspořádal do tří svazků.

Historik a pracovník podkrkonošského muzea v Trutnově Ondřej Vašata zkoumá pro změnu českou menšinu v severovýchodních Čechách a legionáře z období první světové války. Ředitel Státního okresního archivu v Trutnově Roman Reil se orientuje na oblast hospodářských a textilních dějin a je autorem několika knih o historii obcí na Trutnovsku.

Jelikož se jedná o velmi specifický region nejen po stránce výzkumu sudetských Němců a české menšiny, ale i dolování černého uhlí, není tento fakt opomenut ani v řadě publikací věnujících

se historii tehdejších Východočeských uhelných dolů, a to zejména na Žacléřsku a v markoušovicko-svatoňovické uhelné pánvi.

Zájem o dějiny druhé světové války z regionálního pohledu s cílem propojit je s celostátními a potažmo i světovými je prozatím nenaplněnou ambicí s velkým potenciálem. Naráží však na mnohá úskalí roztráštěné pramenné základny, fotografických materiálů a dalších zdrojů. V tomto směru nebyl příliš zdařilý projekt kolektivu sokolských autorek Heleny Rezkové a Pavlíně Špatenkové s cílem zmapovat historii zdejších Sokolů zapojených do odbojových aktivit za druhé světové války. Nepříliš zdařilá práce s prameny a literaturou, časté citace internetových zdrojů a zejména wikipedie a encyklopedický charakter s velkým množstvím pravopisných a stylistických chyb pohřbily tento ambiciózní projekt do historiografického dna. Ačkoliv nebyl doposud učiněn žádný pokus, jak propojit moderní dějiny tohoto velmi zajímavého kraje do jednoho knižního celku, potažmo studijního textu, pokusíme se daný handicap částečně napravit v praktické části studijním textem určeným nejen žákům základních škol a gymnázií, ale rovněž i široké veřejnosti.

1.5 Moderní dějepisné vyučování

Tato podkapitola se zaměřuje na trendy současného moderního vyučování, metody a cíle, které se využívají ve výuce Dějepisu na základních a středních školách. Nabízí stručný pohled do problematiky se základními pojmy, jakými jsou „*historické vědomí*“ a „*multiperspektivní přístup*“, ale také sleduje výukové metody, ať už ty komplexní, mezi které patří například frontální výuka nebo klasické a komplexní výukové metody, které jsou v poslední době velmi využívané, a patří sem například projektové vyučování. Zabývá se i organizačními formami výuky a didaktickými médii, jichž lze využít ve výuce Dějepisu.

V současné době lze využívat celé řady moderních výukových metod respektujících jak obecné požadavky, které na vzdělání klade moderní společnost a výukové vzdělávací plány, tak i proměna vztahu k historické vědě jako takové.

V první řadě slouží dějepis k formování historického myšlení, historického vědomí a historické kultury. Tím, jak si žák osvojuje dějepisné poznatky, se identifikuje se širším společenským prostředím a uvědomuje si jejich souvislosti. Žák by měl být seznámen s nejrůznějšími dějinnými situacemi, jejich různými interpretacemi, ale také se zásadami efektivní práce, s vyhledávacími strategiemi a rovněž s pravidly konstruktivní diskuze a argumentace, která je v případě výuky Dějepisu důležitá a úkolem učitele je připravit žáky na práci ve skupině a

k funkční komunikaci. V takovém případě může být výuka Dějepisu smysluplná a rozvíjí logické, abstraktní a kritické myšlení a přispívá k pozitivnímu formování morálního profilu žáka.

Cílem Dějepisu jakožto vyučovacího předmětu 21. století je výchova žáků v duchu demokratických zásad jako občansky aktivních, demokraticky smýšlejících mladých lidí. Proto ani dnešní výuka nemůže být „*jakousi přímou transformací historické metodiky a struktury poznatků*.“¹⁰³

Jak již bylo uvedeno v podkapitole o vývoji české historiografie, česká historická věda prošla v průběhu 20. století zásadními změnami, které se pokusily ji oprostit od mytizace a propagandy a začaly požadovat, aby Dějepis rozvíjel u žáků kritické myšlení. Je potřeba, aby se dějepisný výklad učitele vyvaroval dogmatických soudů a uzurpoval si pozici jediného správného a konečného pohledu na určitou problematiku, neboť dějiny nikdy nebyly a nejsou černobílé. Změny v didaktice a metodice dějepisu redefinovaly tento školní předmět, jímž už není sama historická skutečnost, nýbrž historické vědomí.¹⁰⁴ Právě historické vědomí je pojem, na nějž se zaměřuje současná historická věda a definuje jej jako fenomén, pro jehož charakter je podstatné sociální prostředí.¹⁰⁵

Výuka moderních dějin nabízí učiteli celou pestrou škálu fotografických, dokumentačních a jiných materiálů, kterými může dokreslit probíranou látku. Nabízí se tak propojení obecných dějin s dějinami státními, národními, místními a regionálními sloužícími k žádoucí konkretizaci a ilustraci. Žáci by si z výuky měli odnést vědomí, že historické poznatky jsou provázané a nabalují se na ně i současné problémy a situace. Odborníci ve snaze ztraktivnit školní dějepis promýšlejí strategie nabízející využití multiperspektivního přístupu, který představuje různé pohledy na zkoumanou problematiku.¹⁰⁶ Pořád ovšem platí, že hodiny Dějepisu by měly být pro žáky poutavé, zajímavé a měly by nabídnout široké spektrum práce s prameny a literaturou.

---

¹⁰³ Zdeněk BENEŠ, *Současný školní dějepis – koncepty, možnosti, nebezpečí*, in: *Historie a škola III. Člověk a společnost, dějiny II – jak učit dějiny 20. století*, Praha 2006, s. 27.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 27.

¹⁰⁵ Historické vědomí je pojem současné historické vědy, známý také pod označením kolektivní nebo sociální paměť. Využívá se především v sociologii a antropologii. Mezi zakladatele této sociologické koncepce měli francouzští sociální vědci Maurice Halbwachs a Pierre Nora. Halbwachs vydal na toto téma knihu *Kolektivní paměť*, která vyšla i v českém překladu.

¹⁰⁶ Robert STRADLING, *Multiperspektiva ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*, Praha 2004. Kniha je také k dispozici ke stažení na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné online: <http://www.msmt.cz/file/35899>.

1.5.1 Didaktické metody a organizační formy výuky Dějepisu

1.5.2 Výukové metody

Pokud bychom chtěli definovat výukovou metodu, pak můžeme říci, že představuje cestu žáků podporovaných a vedených učitelem k osvojení příslušných výchovně vzdělávacích obsahů.¹⁰⁷ Josef Maňák a Vlastimil Švec rozlišují výukové metody klasické, aktivizující a komplexní.¹⁰⁸ Ke klasickým metodám řadíme metody slovní, názorně-demonstrační a dovednostně-praktické. Mezi aktivizující metody patří diskuzní, heuristické, situační, inscenační metody a didaktické hry. Hodně využívané jsou v poslední době tzv. komplexní metody, konkrétně se jedná o klasickou frontální výuku, ale také o výuku skupinovou a kooperativní, partnerskou, individuální a individualizovanou se samostatnou prací žáků, kritické myšlení, metodu brainstormingu, projektovou výuku, výuku dramatem, otevřené učení, učení v životních situacích, televizní výuku, výuku podporovanou počítačem, sugestopedii a superlearning¹⁰⁹ a hypnopedii.¹¹⁰

Klasické výukové metody jsou založené na vnímání a chápání řeči a pozorovací činnosti žáků. **Slovní metody** pracují se srozumitelným výkladem učitele, který popisuje a objasňuje nějaký jev, zatímco žáci jej poslouchají. S tím souvisejí také metody dialogické předpokládající slovní interpretaci učitele a žáků, jejichž podstatou je dialog, rozhovor a diskuze. Velký důraz je kladen na přípravu a řízení dialogu, základem jsou správně a přesně formulované otázky.¹¹¹ **Metody názorně-demonstrační a dovednostně-praktické** se opírají o pozorovací činnosti žáků a jejich praktické dovednosti. Rozvíjejí jejich poznávací aktivitu, působí na rozvoj paměti a myšlenkové činnosti a jejich rámec přesahuje i do jiných vyučovacích metod, konkrétně monologických a dialogických. Jejich těžiště spočívá v pozorování předmětů a jevů, v demonstraci pokusů a laboratorních prací žáků a v praktických pracovních činnostech různého obsahového zaměření. Rozvíjeny jsou zejména na středních školách odborného zaměření.

---

¹⁰⁷ Josef MAŇÁK – Vlastimil ŠVEC, *Výukové metody*, Brno 2003, s. 7.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 5-6.

¹⁰⁹ Sugestopedie a superlearning jsou speciální metody vytvořené pro usnadnění a zefektivnění učení. Využívají nejmodernější vědecké poznatky o fungování lidského mozku a paměti a do procesu výuky zapojují celou osobnost. Jelikož propojují pravou a levou mozkovou hemisféru díky využití artikulační smyčky (slyším a mluvím), zapisují informace do dlouhodobé paměti a připravují je k aktivnímu použití. Výsledkem je 4x lepší výkon v efektivitě učení, jeho rychlosti a množství naučeného. Používají se často při výuce cizích jazyků dětí i dospělých. Více k metodám Wolfgang STARK, *Superlearning*, Praha 1994.

¹¹⁰ Výuka probíhající ve stavu hypnotického spánku. Viz např. Jan ŠTÁVA, *Hypnopedie*, in: Alternativní metody a postupy, Brno 1997, s. 79-80.

¹¹¹ Jarmila SKALKOVÁ, *Obecná didaktika*, Praha 1999, s. 171.

Aktivizující metody se obvykle dělí do čtyř základních skupin na metody diskuzní, situační, inscenační a na didaktické hry. Jsou podnětné zejména při výuce humanitních předmětů, kdy u žáků rozvíjí jejich samostatnost a tvořivost a jsou pro ně silně motivující. **Metoda diskuze** se opírá o rozhovor, který je založen na rozboru určitého problému. Je vhodná pro opakování učiva, jeho procvičování a následnou fixaci. Důležité je, aby se aktivně zapojili všichni účastníci. **Situační metoda** pracuje s modelovou situací, kterou je třeba vyřešit s cílem nikoli pouze věcného rozboru situace a jádra problému, ale i rozboru chování aktérů této situace.¹¹² Velmi blízko k sobě mají **inscenační metody** a **didaktické hry**. Zatímco inscenace navozuje reálnou situaci a zúčastnění hrají jednotlivé role, v nichž jsou nuceni se vžívat do konkrétní sociální role a řeší aktuální problém, didaktické hry jsou založeny na řešení problémových situací. **Inscenační metody** se využívají zejména při výuce cizích jazyků nebo při literární výchově, neboť rozvíjí komunikační dovednosti žáků. **Didaktické hry** jsou velmi využívaným a vhodným prostředkem zařazovaným do výuky. Nejvíce se uplatňují při výuce humanitních předmětů a u žáků rozvíjí myšlení a samostatnost. Jsou ovšem náročné na metodiku, organizaci a čas.

Komplexní metody zahrnují celé široké spektrum, do kterých můžeme zařadit i metody alternativní, ke kterým patří například výše uvedená sugestopedie, superlearning a hypnopedie. Podle Josefa Maňáka postupují alternativní výukové metody tak, „*aby se výchovně-vzdělávacích cílů dosahovalo hlavně na základě vlastní učební práce žáků, přičemž důraz se klade na myšlení a řešení problémů.*“¹¹³

Alternativní výukové metody přináší celou řadu výhod jak pro učitele, tak i pro žáky. Pozitivně se odrážejí v přístupu k učení, dokáží motivovat, podporují myšlení a prožívání, rozvíjejí samostatnost, flexibilitu a kreativitu. Podněcují žáky k řešení problémů, kladení otázek, přemýšlení a ovlivňují jejich názory. Podporují rovněž efektivní učení a poskytují prostor pro individualitu. Jejich přínos ve výuce humanitních předmětů je nesporný. Nejčastěji jsou využívány při výuce cizích jazyků, svá pozitiva však přinášejí i v jiných předmětech.¹¹⁴ Přínosy alternativních metod jsou nesporné, jelikož umožňují aktivnější zapojení žáků do výuky, která bývá často doprovázena také fyzickým pohybem, což má za úkol aktivovat paměťové mozkové centrum. Jak významná je jejich role si ukážeme na několika příkladech v podkapitole o organizačních formách výuky Dějepisu.

---

¹¹² Alena VALIŠOVÁ, *Pedagogika pro učitele*, Praha 2007, s. 205.

¹¹³ Josef MAŇÁK – Vlastimil SVEC, *Výukové metody*, Brno 2003, s. 105.

¹¹⁴ Josef MAŇÁK, *Alternativní metody a postupy*, Brno 1997, s. 12.

1.5.3 Organizační formy výuky Dějepisu

V rovině teoretické představuje organizační forma výuky uspořádání vyučovacího procesu, tedy vytvoření prostředí a způsob organizace činnosti učitele i žáků při vyučování.¹¹⁵

Klasifikace organizačních forem výuky je celá řada, k těm nejznámějším patří například individuální výuka, hromadná výuka, individualizovaná výuka, diferencovaná výuka, skupinová a kooperativní výuka, projektová výuka, otevřené vyučování a týmová výuka.¹¹⁶ Přínosné a inspirativní jsou zejména ty formy výuky, které se zaměřují na mimoškolní a mimotřídní aktivity.

Řada výše uvedených metod se dá aplikovat i ve všech fázích vyučovací hodiny. Pokud pracujeme s regionálním momentem v dějinách, můžeme je uchopit pomocí motivačních, fixačních, aplikačních a expozičních výukových metod. Úlohou učitele je motivace žáků hned na začátku vyučovací hodiny a v jejím průběhu, pokud koncentrace účastníků začíná uvadat. V případě výuky Dějepisu k tomuto účelu poslouží například dobová fotografie či textový materiál. Regionální problematika může v expoziční fázi hodiny ilustrovat obecnou linii, kdy vykreslíme danou situaci skrze konkrétní oblast. Jestliže došlo v regionu k nějaké významné události s celostátním přesahem, je možné na ní postavit i celou vyučovací hodinu. Ve fázi fixace a aplikace upevňujeme nabyté poznatky žáků na regionálním materiálu, kterým mohou být fotografie, obrazy nebo dobové dokumenty.

V rámci oživení výuky lze zorganizovat dějepisnou vycházku po městě nebo exkurzi do muzea. Aby však byla taková exkurze skutečně přínosná a nebyla samoučelná, je potřeba její výsledky následně využít v hodinách dějepisu. K rozvíjení historických schopností a dovedností lze použít také metody simulační a heuristické, při kterých získají žáci možnost pracovat jako archeologové nebo historikové při studiu pramenů.

1.5.4 Didaktické pomůcky

Při výuce dějepisu lze využívat nejrůznějších materiálů a didaktických pomůcek. Některé jsou uzpůsobeny výuce na základních školách, jiné jsou určeny spíše laické veřejnosti, ale všechny dokreslují probíranou problematiku lépe než pouhý text v učebnici. K nejdostupnějším didaktickým pomůckám patří bezesporu archivní dokumenty, ať již ve formě digitalizované

---

¹¹⁵ Vladimír VÁCLAVÍK, *Organizační formy výuky*, in: Zdeněk KALHOUS – Otto OBST, *Školní didaktika*, Praha 2009, s. 293.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 293.

nebo z kopií. Ostatně i forma exkurze do archivu může být pro žáky přínosná, aby se něco dozvěděli například o uchovávání archivních materiálů a historii regionu. Kromě nejrůznějších smluv či úředních dokumentů poskytují cenné informace o životě v regionu kroniky obcí a měst. Bohužel byly tyto digitalizované archiválie, do roku 2018 přístupné veřejnosti na webových stránkách E-badaten archivů, odstraněny z důvodu ochrany osobních údajů, a proto mohou zájemci regionálních dějin studovat tyto dokumenty zase pouze v archivech.¹¹⁷

Možností práce s textovým materiálem je v hodinách dějepisu bezpočet. Ať již v podobě prostého rozboru textu nebo vzájemné komparaci s jinými texty na stejné téma. Obojí v žácích podněcuje tolik potřebný rozvoj čtenářské gramotnosti. Při výběru textů bychom měli zvážit jejich obtížnost s ohledem na věkovou skupinu žáků. Nejpřístupnějšími jsou písemné prameny z 19. a 20. století, z nichž většina je psána česky.¹¹⁸

Kromě písemných pramenů ožívají výuku hodin dějepisu také osobní vzpomínky pamětníků. Můžeme zvolit formu archivu vzpomínek pamětníků, které jsou pravidelně aktualizovány a uveřejňovány na portále Paměť národa. Tato databáze pamětníků je veřejnosti přístupná online od roku 2008 a zaměřuje se na přímé svědky událostí 20. století, kteří zažili dva totalitní režimy: nacismus a komunismus. Sbírkou spravuje obecně prospěšná společnost Post Bellum založená v roce 2001 novináři a historiky ve spolupráci s partnerskými organizacemi – Českým rozhlasem a Ústavem pro studium totalitních režimů a přístup do ní má každý návštěvník.¹¹⁹ Nebo můžeme zvolit druhou lepší alternativu a pozvat do školy přímého pamětníka událostí regionu, jemuž mohou žáci poté položit doplňující otázky. Tato spolupráce je oboustranně prospěšná a učí žáky komunikaci s lidmi v seniorském věku, rozvíjí u nich sociální citění, a zároveň zapojuje i seniory do aktivního společenského života s mladšími lidmi.

Učitelé mají možnost při výuce moderních dějin také využívat webového portálu Moderní-Dějiny.cz, které nabízejí učitelům po bezplatné registraci celou řadu výukových materiálů včetně PowerPointových prezentací, článků renomovaných historiků, nabídku publikací i obrazových a dalších didaktických materiálů. Rovněž pořádají semináře pro učitele a realizují různé projekty.¹²⁰ Dalším projektem je v tomto směru webový portál Didaktika dějepisu Ústavu českých dějin na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Projekt pod názvem „Mediální reprezentace ve výuce dějepisu“ byl realizován v průběhu roku 2013 za účelem

---

¹¹⁷ Viz například E-badatelna Státního okresního archivu Trutnov. Dostupná online zde: <https://vychodoceskearchivy.cz/trutnov/ebadatelna/>.

¹¹⁸ V případě specifčnosti daného regionu, zejména oblasti Trutnovska, je však třeba počítat s tím, že většina písemných pramenů archivní povahy, obzvlášť před rokem 1945, je psána německy, a to hlavně kurentem. Proto je využitelnost takovýchto písemných pramenů při výuce dějepisu na základních školách takřka nulová.

¹¹⁹ Webová stránka Paměti národa: <https://www.pametnaroda.cz/cs>.

¹²⁰ Webová stránka portálu dostupná zde: <http://www.moderni-dejiny.cz/>.

inovace ve výuce. Cílí prozatím zejména na studenty FF UK a výstupem je stejnojmenný interdisciplinární seminář pro vysokoškolské studenty zajímající se o historii, didaktiku dějepisu, nová média a paměťová studia. Výstup tvoří metodické materiály a články, jejichž autory jsou sami studenti a které jsou po konzultaci s vyučujícími publikovány na tomto webu. Katalog článků čítá zatím 14 příspěvků.¹²¹

Dějiny regionu žákům přibližují také obrazové prameny. Vizuální složka upevňuje naučenou látku a práce s historickými fotografiemi žáky motivuje a vybízí k zamyšlení, pokud jich učitel umí kvalitně využít ve výuce nových a nejnovějších dějin. Často zachycují obec s okolní krajinou, významná místa a budovy, stěžejní historické události, ale také nejrůznější osoby, ať už slavné rodáky, občansky angažované obyvatele anebo předky samotných žáků. Je možné žáky motivovat tím, aby do školy donesly fotografie z rodinného alba svých příbuzných a vyzkoušeli si tak práci s fotografickým materiálem.

1.6 Učebnice

Následující podkapitola je klíčová z hlediska postupů pro sepsání učebních textů. Existuje celá řada metodických příruček zabývajících se teoretickými východisky, jak koncipovat správně učebnici. V této části se budeme zabývat tím, jakou funkci má učebnice plnit, jakou má mít strukturu, jak důležitá je textová složka učebnice s ohledem na jazykovou stránku, jakým způsobem by měla být učebnice členěna a koncipována a jak důležité je v učebnicích názornost a motivační charakter. Neopomeneme ani didaktickou vybavenost učebnic a na závěr představíme několik příkladů současných učebnic používaných pro výuku Dějepisu na základních a středních školách. Na závěr přidáme pár doporučení pro budoucí autory učebnic.

1.6.1 Funkce učebnice

Podle Průchy spočívá smysl každé učebnice v tom, že se z ní má někdo něčemu učit.¹²² Druhým důležitým faktorem je způsob prezentace, která musí být přizpůsobena cílové skupině. Jinak bude strukturovaná učebnice pro základní školy a jinak bude vypadat učebnice pro střední nebo vysoké školy. Důraz je kladen na porozumění samotného textu učebnice a od žáka se očekává interakce mezi jeho kognitivní kompetencí a poznatkovou strukturou textu. Jazyková struktura učebnice pak musí odpovídat jeho jazykovým kompetencím.

---

¹²¹ Webová stránka portálu dostupná zde: <http://didaktika.ff.cuni.cz/>.

¹²² Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýza edukačního média*, Brno 1998, s. 25

1.6.2 Struktura učebnice

Učebnici rozdělujeme do dvou strukturních celků, mezi které patří textová a mimotextová složka. Textová složka je koncipována do sedmi komponentů: 1. motivační část, 2. výkladový text, 3. regulační text (slouží k aktivizaci žáka při čtení textu učebnice), 4. ukázky a příklady, 5. cvičení (opakování učiva), 6. otázky a 7. prostředky zpětné vazby (výsledky, klíče – získání informací o postupu učení pro žáka). Mimo výše uvedených celků můžeme učebnici rozdělit na výkladovou složku (výkladový text, doplňující text a vysvětlující text) a nevýkladovou složku (procesuální aparát, orientační aparát, obrazový materiál).¹²³

1.6.3 Textová složka učebnice a hodnocení obtížnosti

Úkolem učebnic je spolupodílet se na kvalitě výchovně-vzdělávacího procesu. Tomu by měly také odpovídat následující základní prvky:

- a) Prezentace učiva formou slovní a názornou
- b) Aparát řídicí osvojování učiva
- c) Aparát orientační.

Prezentaci učiva formou slovní chápeme výkladový text, pomocné doplňkové texty a pomocné vysvětlující texty.¹²⁴ Výkladový text je složen ze základní textové složky učebnice, pouček, marginálií a shrnutí učiva. K pomocným doplňkovým textům patří úvody tematických celků, dokumentační materiál, texty k ilustracím, medailonky důležitých osobností a tabulky. Pomocné vysvětlující texty se často skládají z poznámek k textu, vysvětlivek, slovníčků apod. Prezentace učiva formou názornou patří do okruhu mimotextové složky učebnice, které je věnován větší zřetel v následující podkapitole. Patří sem zejména ilustrace, fotografie, schematické kresby a náčrty, grafy, diagramy, časové osy, mapy, plánky a situační náčrty. Obě formy jsou na sobě závislé navzájem a musí se doplňovat.¹²⁵

Aparát řídicí osvojování učiva je důležitý pro plnění řídicí funkce ve výchovně-vzdělávacím procesu. Skládá se především ze systematizujících a zevšeobecňujících tabulek, cvičení, otázek a úkolů a odkazů na jiné zdroje informací. Oriační aparát má pomoci žákům v rychlé orientaci při hledání informací v textu a zahrnujeme do něj obsah učebnice, vnitřní členění

---

¹²³ Tamtéž, s. 21.

¹²⁴ František PARKAN, *Didaktika dějepisu*, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2014, s. 44.

¹²⁵ Tamtéž, s. 45.

textu, věcný a jmenný rejstřík, doporučenou literaturu, odkazy na pomůcky, grafické symboly aj.

Při výběru učebnice se zaměřujeme na samotný text, jeho uspořádání a sledujeme přitom jeho syntaktickou a pojmovou obtížnost. V případě jazykové struktury učebnic často narážíme na příliš složitý a syntakticky nevhodný text, který neodpovídá přiměřenosti věku žáků a typu škol. Autoři učebnic často nerespektují jazykovou vybavenost žáků, pro které jsou učebnice určeny.¹²⁶ Výzkumy prokazují, že obtížnost textů v učebnicích není přímo úměrná vědomostem žáků a nezajišťuje jejich automaticky vysokou úroveň.¹²⁷

Text učebnice by měl být vhodně koncipován a členěn na kapitoly, odstavce a nadpisy, nezbytností každé dobré učebnice je terminologický a pojmový slovník cizích slov vyskytujících se v textu. Efektivitu učení u žáků ovlivňuje i způsob prezentace vykládané látky v učebnicích.¹²⁸ S ohledem na časovou dotaci předmětu by měl také rozsah učebnice být adekvátní. Stěžejní roli hraje i grafická úprava celé učebnice. Pokud se jedná o učebnice humanitních oborů, zejména Dějepisu a Výchovy k občanství, jsou neméně důležité také faktory ergonomické, mezi kterými figuruje například druh či barva papíru a formát učebnice. Autor učebnice by měl mít rovněž na paměti fakt, že čeští žáci přicházejí do styku se dvěma typy edukačního prostředí. Jedním z nich je školní třída, druhým výuka v domácích podmínkách. Každé edukační prostředí je jiné, a proto by měl autor vzít tyto faktory v potaz při koncipování a uspořádání učebního textu.¹²⁹

1.6.4 Mimotextová složka učebnice

Jedním z nejdůležitějších didaktických principů používaných během výuky je názornost, jíž je dosahováno neverbálními prostředky. V učebnicích se jedná o tzv. vizuální prostředky, které plní funkci poznávací, motivační a estetickou. Kvalita neverbálních informací spočívá v jejich funkčnosti, technické dokonalosti a estetické a vědecky pravdivé správnosti. Svou roli hraje také věk a mentální schopnosti žáků.¹³⁰

---

¹²⁶ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýza edukačního média*, Brno 1998, s. 28.

¹²⁷ František PARKAN, *Didaktika dějepisu*, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2014, s. 45.

¹²⁸ Příliš složitá a nevhodně koncipovaná souvětí žáky odrazují od čtení a pochopení celého textu. Pokud přesahuje podíl substantiv minimálně 30% textu, stává se pouhým výčtem událostí, osob a pojmů a způsobuje, že žáci ztratí o probíranou látku zájem. Naopak text obsahující kratší věty a činná slovesa je dynamický a pro žáky zajímavý. Tamtéž, s. 45.

¹²⁹ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýza edukačního média*, Brno 1998, s. 28.

¹³⁰ Tamtéž, s. 102.

Na význam rozmanitosti vizuálních prostředků poukazuje celá řada výzkumných šetření. Každý typ vizuálního prostředku je jiný a má jiné výhody či nevýhody při procesu učení.¹³¹ To se poté odráží i od jeho funkce a způsobu zpracování jeho obsahu žákem.¹³² Vizuální prostředky posuzujeme z hlediska toho, do jaké míry jsou podobné realitě, kterou zobrazují a jak jsou graficky ztvárněny, případně jak mohou být vnímány, tedy čteny žákem. Mezi základní typy vizuálních prostředků používaných při výuce humanitních předmětů patří prostředky realistické (fotografie), analogické (kresby), logické (schémata, tabulky), symbolické (piktogramy), kartografické (mapy) a kombinované.¹³³

1.6.5 Motivačně-stimulační charakter učebnice

Cílem učebnice je podněcovat – stimulovat v žácích zájem o výuku konkrétního předmětu. V dnešní době se dosahuje zájmu různě – od širokého spektra úkolů, tipů na projekty, otázek, motivující předmluvou, velikostí písma a barvami. Zahraniční literatura označuje takové prostředky souhrnně jako **organizátory postupu** označované anglicky *advance organizers* podle toho, že organizují učení.¹³⁴

1.6.6 Didaktická vybavenost učebnic

Jelikož je učebnice zejména edukačním médiem, lze u ní posoudit také didaktickou vybavenost, kterou vyhodnocujeme podle analytického nástroje, jímž je **míra didaktické vybavenosti učebnice**. Učebnice dějepisu slouží k prezentaci výsledků historické vědy do výuky. Jejich tvorba je podmíněna učebními osnovami a rámcovými vzdělávacími programy pro jednotlivé typy škol. Musíme však mít také na paměti, že učebnice má funkci didaktickou, při níž plní úlohu informativní, metodologickou, formativní a organizační. Je proto také základem přípravy vyučovacího procesu a kontroly či sebekontroly dosažených výsledků.¹³⁵

V obecné rovině můžeme rozdělit vybavenost učebnic na aparát prezentace učiva, aparát řízení a učení a aparát orientace. Tyto aparáty se poté skládají z verbální a obrazové komponenty.

---

¹³¹ Karolína PEŠKOVÁ, *Vizuální prostředky pro výuku reálií. Výsledky analýzy učebnic němčiny*, in: *Pedagogická orientace*, roč. 22, č. 2, Brno 2012, s. 246.

¹³² Příkladem je závěr výzkumu Einsiedlera a Martschinkeové z r. 1997, který doporučuje, aby se v učebnicích objevovaly i logické (strukturované) vizuální prostředky, které podporují kognitivní zpracování prezentovaných informací a pomáhají žákům k pochopení vztahů a integraci osvojených znalostí. Srov. tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýza edukačního média*, Brno 1998, s. 28.

¹³⁵ František PARKAN, *Didaktika dějepisu*, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2014, s. 44.

Výskyt těchto komponentů se pak v učebnici zjišťuje výpočtem celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice označovaného písmenem E a dílčími koeficienty.¹³⁶

1.6.7 Učebnice Dějepisu v ČR a jejich autoři

Dnešní trh s učebnicemi v České republice je rozsáhlý, komercionalizovaný a existuje velmi pestrá nabídka z mnoha soukromých nakladatelství. Úroveň českých učebnic dějepisu z pohledu jejich didaktické vybavenosti byla a je hojně rozebírána na platformě samostatných vědeckých studií publikovaných v odborných časopisech nebo na webových stránkách¹³⁷ a věnují se jí i samostatné vědecké monografie.¹³⁸ Proto nám ani nechybí relevantní analytická data opírající se o výzkumná šetření mezi žáky a učiteli. Ta navíc prokázala, že současný trend znovu směřuje k podceňování dějepisné učebnice jako potřebného didaktického média. Vyučující spíše preferují vlastní výukové materiály, které se vytváří 35% z nich, ne vždy však jimi učebnici zcela nahrazují, ale většinou pouze doplňují.¹³⁹

Z vybraného vzorku sady současných učebnic dějepisu používají učitelé nejvíce tzv. Čornejovu sadu pro gymnázia a střední školy. Ženy preferují zkompletovanou sérii učebnic vydavatelství Fraus, určenou základním školám a nižším třídám víceletých gymnázií. Třetí místo zaujímá další velmi používaná série učebnic z pera Veroniky Válkové, kterou vydává Státní pedagogické nakladatelství. V žebříčku osvědčených učebnic figuruje také Dějepis v kostce. Jistou oblibu si stále drží učebnice z Dialogu Heleny Mandelové a Čornejova učebnice pro střední odborné školy. Pro výuku dějepisu na základních školách se používají i starší učitele Státního pedagogického nakladatelství a knihy z edice Nová škola. Pedagogové považují za zdařilé také České dějiny I, II z pera historiků Josefa Petráně, Zdeňka Beneše a Roberta Kvačka. Na poslední místo učitelé zařadili sérii Dějepis pro střední odborné školy z nakladatelství Albra, jejímž autorem je opět Zdeněk Beneš.¹⁴⁰ Preferenci vybraných učebnic ilustruje i následující tabulka.

---

¹³⁶ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýza edukačního média*, Brno 1998, s. 94-95.

¹³⁷ Například starší studie Dagmar Hudencové, *Jak učitelé využívají a hodnotí učebnice dějepisu. Vyhodnocení průzkumu PC Plzeň provedeného v západních Čechách*, Pedagogika roč. LI, Plzeň 2001, s. 327-336. Z novějších studií se českým učebnicím a aktuálním podobám výuky věnuje studie autorky Blaženy Gracové a Denisy Labischové, *Z nejnovějšího výzkumu aktuální podoby výuky dějepisu*, dostupné na portále moderní-dejiny.cz.

¹³⁸ Například Josef MAŇÁK, Dušan KLAPKO (ed.), *Učebnice pod lupou*, Brno 2006.

¹³⁹ Blažena GRACOVÁ, Denisa LABISCHOVÁ, *Z nejnovějšího výzkumu aktuální podoby výuky dějepisu*, dostupné na portále moderní-dejiny.cz, s. 5.

¹⁴⁰ Tamtéž.

Tabulka 2: Sada současně nepoužívanějších učebnic dějepisu podle preferencí pedagogů¹⁴¹

Název učebnicové řady a autor	Nakladatelství a rok vydání
Dějepis pro gymnázia a střední školy – tzv. Čornejova řada	Státní pedagogické nakladatelství (2001-2002)
Kol.: Dějepis pro ZŠ a víceletá gymnázia	Fraus (2007-2010)
Válková, V.: Dějepis pro ZŠ	Státní pedagogické nakladatelství (2006-2009)
Mandelová a kol.: Dějepis pro ZŠ a víceletá gymnázia	Dialog (2001-2004)
Kol.: Dějepis pro střední odborné školy	Státní pedagogické nakladatelství (2002)
Kol.: Dějepis pro ZŠ a víceletá gymnázia	Nová škola (2007-2009)
Kol.: Dějepis pro ZŠ – starší sada	Státní pedagogické nakladatelství (1997-1999)
Beneš, Z., Petrář, J.: České dějiny I.; Kvaček R.: České dějiny II.	SPL-Práce (2002)
Beneš, Z., Nálevka, V.: Dějepis 1+2 pro SOŠ	SPL-Práce (2009)

Pětina učitelů navíc připustila, že nové učebnice jsou objednávány nejdříve po šesti letech, někdy dokonce i po více než jedenácti letech. Dagmar Hudcová během svého výzkumu v roce 2008 zjistila navíc alarmující skutečnost, že téměř třetina učebnic, s nimiž se pracovalo, byla starší nejméně patnáct let. Při výběru nových učebnic přihlížejí kantoři k její kompletnosti, tedy zda je doplněna pracovním sešitem, metodickou příručkou a případně zda existuje její interaktivní verze.¹⁴² Takové nároky splňuje nejvíce nakladatelství Fraus, na paty mu však začíná šlapat vydavatelství Taktik, které přišlo s učebnicovými řadami pro základní, střední a mateřské školy. Tyto učebnice, vydávané pod názvem Hravý dějepis, splňují předpoklady pro moderní výuku dějepisu, neboť jsou přehledné, celobarevné, doplněné o přehledné tabulky a grafy a jejich součástí je také celobarevný pracovní sešit a plná interaktivní verze.

¹⁴¹ Tabulka převzata a upravena pro potřeby práce ze studie autorek Blaženy Gracové a Denisy Labischové, *Z nejnovejšího výzkumu aktuální podoby výuky dějepisu*, dostupné na portále moderni-dejiny.cz, s. 5.

¹⁴² Tamtéž, s. 6.

1.6.8 Doporučení pro psaní učebnic

Pokud chceme napsat smysluplný a dobře koncipovaný učební text, musíme se řídit doporučeními a nároky, které se na autory učebnic kladou. Jan Průcha ve své práci shrnul teoretická východiska pro psaní učebnic do několika doporučení. V obecných pravidlech například radí, abychom měli na zřeteli své budoucí čtenáře, poznali jazykové a komunikační charakteristiky žákovské populace, seznámili se s knihami a časopisy pro mládež, pamatovali na to, že školní učebnice nejsou „vědou v kostce“ a neměli by obsahovat příliš mnoho učiva a mysleli i na učitele, jejich reálný čas na přípravy a technickou vybavenost učeben.

V jazykové rovině Průcha doporučuje psát tak, aby byl text učebnice čtivý, srozumitelný a zajímavý pro žáky. Vyvarovat bychom se měli abstraktních slov zvyšujících obtížnost textu, dlouhých souvětí, používat méně odbornou terminologii a zařadit do učebnice jmenný rejstřík. Text má být přehledný, dialogizovaný a neměl by se obejít ani bez zvýraznění vztahů mezi informačními jádry v textu (tzn. použití spojek, opakování předchozích vět). Posledním důležitým bodem je tzv. autodiagnostika vytvořeného textu.¹⁴³

---

¹⁴³ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýza edukačního média*, Brno 1998, s. 122-127.

2. PRAKTICKÁ ČÁST

OPEVNĚNÁ HRANICE PRACOVNÍ UČEBNICE REGIONÁLNÍCH DĚJIN TRUTNOVSKA A NÁCHODSKA V LETECH 1918-1993

2.1 Vznik Československa a situace na Trutnovsku

Cíl kapitoly: seznámení žáků se vznikem samostatného státu s ohledem na německou menšinu, vysvětlením, proč se situace v regionech vyhrotila a jak chápeme výraz Sudety

Klíčová slova: Němci, Sudety, provincie Deutschböhmen, Volkswehr

Vhled do problematiky

*Vznik Československa jako samostatného státu po tisícileté nadvládě Habsburků s sebou přinesl nejen vlnu euforie, kterou zažívalo české obyvatelstvo, konečně soběstačné a nezávislé, ale také obavy a mnohdy násilné nepokoje ze strany českých Němců, kteří se náhle ocitli na vedlejší koleji. Nesmíme zapomínat, že kdysi mnohonárodnostní Rakousko-Uhersko přiznávalo více práv a privilegií německému obyvatelstvu, jehož bylo v českých zemích oproti Čechům podstatně méně. Avšak nyní početná třímilionová menšina se urputně hlásila o svá práva a po prohrané válce a vzniku samostatného státu Čechů a Slováků se nehodlala smířit s druhořadým postavením v novém státě. Tyto nové pořádky provázela již od konce války, kdy bylo jasné, kdo stane na straně vítězů a kdo na straně poražených, vlna násilností a nepokojů, které se vyhrotily zejména v pohraničních oblastech, nazývaných **Sudety**. Netrvalo dlouho a německé obyvatelstvo v pohraničí začalo na situaci reagovat a vyhlášovat samostatné provincie nezávislé na Československu.*

2.1.1 Text - výklad

Vyhlášení samostatného Československa dne 28. října 1918 znamenal nejen vítězství otců této myšlenky, k nimž patřil Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik, ale pro běžného Čecha také konec údajného německého útlaku. Myšlenka samostatného státu by však nemohla vzniknout bez tzv. **Washingtonské deklarace** prezidenta Woodrowa Wilsona, která nastínila podobu budoucího státu Čechů a Slováků a zcela zavrhla návrh autonomie v rámci Rakouska.

Z dostupných zdrojů (knihy, internet) si vyhledej informace o Masarykovi, Benešovi a Štefánikovi. Kterému z nich se přezdívalo „tatiček?“ Kdo z nich se za 2. světové války stal hlavním představitelem čs. protinacistického odboje v Londýně? Který z těchto mužů tragicky zahynul při letecké nehodě? Jak se nazýval orgán českého domácího odboje za 1. světové války, v jehož čele stál Tomáš G. Masaryk?

Vysvětli hlavní principy Washingtonské deklarace a její důležitost v utváření Československa.

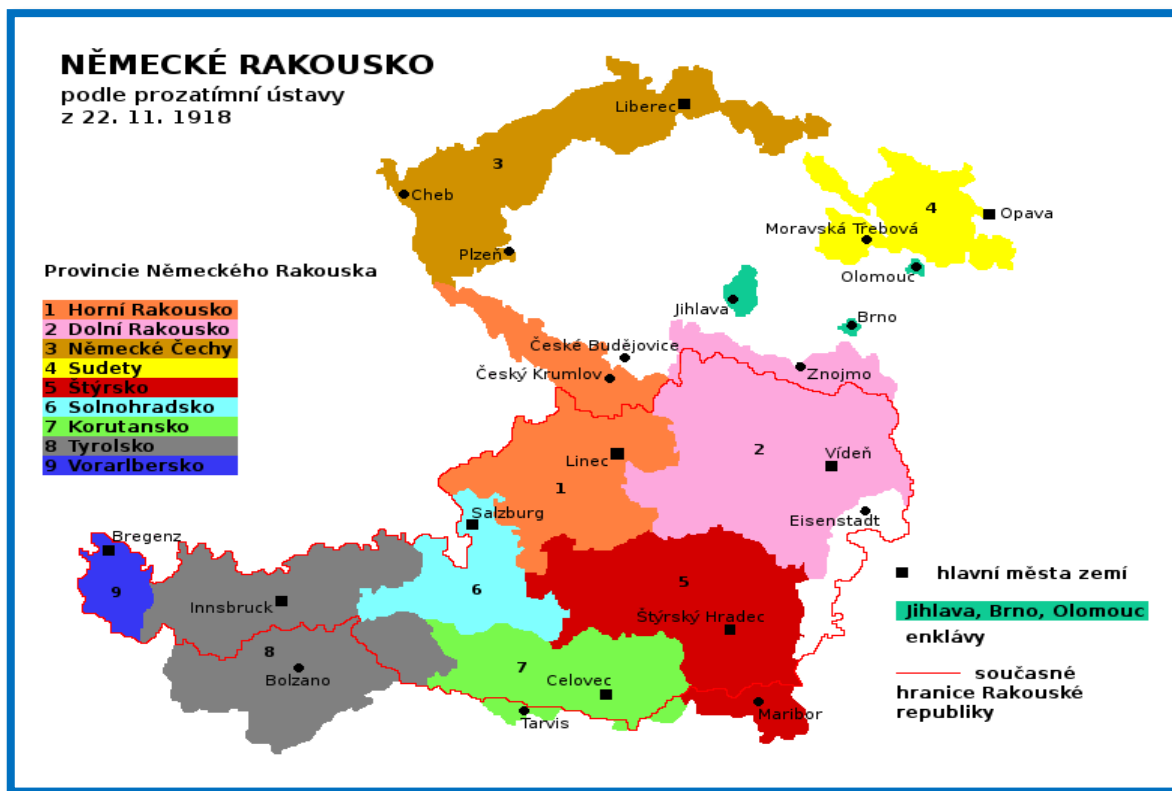
Zatímco ve vnitrozemí se slavilo založení nového státu, situace v pohraničních regionech byla složitější. Před válkou zde totiž žilo převážně německé obyvatelstvo, které se nehodlalo smířit s novými pořádky. Většina měst a vesnic byla buď ryze německá, nebo měla německou většinu, a proto se vznik Československa ihned neslavil. Němci naopak začali vyvíjet vlastní iniciativu a jednat na vlastní pěst s cílem připojení k Německému Rakousku. Den po vzniku Československa založili německou provincii **Deutschböhmen** se sídlem v Liberci, jejíž hranice se táhla od západních přes severní až po východní Čechy. Trutnov s 15 tisíci obyvateli, z nichž pouze pětinu tvořili Češi, se stal regionálním centrem provincie. K zajištění pořádku vytvořily Němci ozbrojený sbor zvaný **Volkswehr**. Jeho úkol spočíval v ochraně oblasti před československým vojskem a k zajištění klidu a pořádku. Německá vojenská policie obsadila důležité objekty ve městě včetně strategické tepelné elektrárny v Poříčí.

Vysvětli, co je provincie a kdy se s tímto pojmem setkáváme poprvé.

Podívej se na mapu níže a uveď, v jakých oblastech se region Deutschböhmen rozkládal a kam až sahaly jeho hranice.

Vyhledej si informace o Volkswehru a porovnej tuto německou národní milici s pozdějším německým Freikorpssem. Co měly společné a v čem se lišily?

Obrázek 1: Oblasti nárokované Německým Rakouskem (zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C4%9Bmeck%C3%A9_Rakousko).

Německé Rakousko

Něm. Deutschösterreich bylo mezinárodně neuznaným státním útvarem z let 1918-1919, který byl vyhlášen na konci války v tzv. předlitavské části Rakousko-Uherska. Němečtí poslanci rakouské Říšské rady v reakci na vznik Československa ustavili dne 21. října 1918 „Německé Rakousko“ s cílem spojit tyto oblasti s Německou říší. Neuznaný státní útvar si nárokoval také velké části Československa, zejména tzv. Německé Čechy (Deutschböhmen) s hlavním městem v Liberci a Sudetsko (Sudetenland) s hlavním městem v Opavě.

Vyhrocené konflikty a snaha o odtržení Němců Československa měla za následek, že muselo být pohraničí obsazeno československými vojsky. Například v **Trutnově se slavil vznik republiky až v prosinci 1918**, do té doby Němci povolili Čechům vyvěsit pouze červenobílý prapor. Obsazování pohraničních oblastí probíhalo zpočátku obtížně. Československé vojsko jako první obsadilo zajatecký tábor v Broumově se srbskými a italskými zajatci kvůli ohromnému množství zásob. Následovaly Teplice nad Metují, protože se zde nacházela důležitá křižovatka železničních tratí, kterou Češi potřebovali, aby mohli potraviny ze zajateckého tábora dopravit do českého vnitrozemí. Až teprve 7. prosince vojsko obsadilo Vrchlabí, o den později Choustníkovo Hradiště, které patřilo mezi centra odporu německého obyvatelstva a 10. prosince Hostinné. Až teprve 14. prosince dorazili vojáci do Trutnova, čímž německý odpor definitivně skončil.

Z dobových dokumentů je patrné, že se české obyvatelstvo v pohraničí mohlo vznikající stát pouze povzbudit pozdravem. Na oslavy si muselo totiž počkat dva měsíce.

Všimni si, že dokument je zakončen tradičním českým pozdravem Na zdar!, který se proslavil za první světové války díky rotě českých dobrovolníků (tehdy pojmenované NA ZDAR), která tvořila základ čs. legií ve Francii a zvítězila v bitvě u Arrasu 9. května 1915.

Vyhledej, která česká organizace tento pozdrav používá.

Čechové trutnovští pozdravují neodvislý Československý stát!

Trutnov, 29. října 1918.

„V době, kdy celý národ český okázale oslavuje svoje národní vzkříšení a pozdravuje uskutečnění československého státu, připojují se Čechové v Trutnově k tichému, ale radostnému holdu:

„Ať žije a mohutní svobodný a neodvislý československý stát!“

„Nám není popráno zjevně projevití svoji radost a štěstí nad slavným dnem českého národa a pouze vyvěšením českého praporu na Národním domě chtěli jsme dokumentovat, že přijali jsme radostně zvěst' o české samostatnosti. Leč ani tohoto skromného projevu nebylo nám na dlouho dopřáno!“

„Obec trutnovská dala svými zřízenci, za asistence tří strážníků, prapor odstraniti...“

„Klidně očekáváme další náš osud v pevné důvěře, že český národ nezapomene a neopustí nás! – A my z přední stráže Podkrkonošské voláme:

Vytrváme a nedáme se!“

Na zdar!

Pro označení pohraničních oblastí Československa se používal nesprávný výraz **Sudety**. Ještě před vypuknutím krize ve třicátých letech a druhou světovou válkou tak byl označován souvislý masiv pohraničních hvozdů, který se táhl od Lužických hor po Jeseníky a odděloval Čechy s Moravou od Slezska. Do souvislosti s německým obyvatelstvem se pojem poprvé dostal až v roce 1866, kdy se začalo používat označení sudetský Němec, které oddělilo Němce z Čech od Němců z alpských zemí.

Víš, že... název Sudety pochází pravděpodobně z keltštiny a znamená „les kanců?“

Shrnutí:

Vznik Československa doprovázely v pohraničních oblastech nepokoje a nespokojenost ze strany německého obyvatelstva. Na Trutnovsku česká menšina nemohla slavit samostatnost, protože Němci byli v početní převaze ve většině měst a obcí. Na vzniklou situaci začali reagovat ustavením německé provincie Deutschböhmen se sídlem v Liberci, do níž spadal i Trutnov jako regionální centrum. Jejich cílem bylo připojit se k Německé říši ve snaze vytvořit tzv. Německé Rakousko, ale k tomu nakonec nedošlo. K zajištění pořádku v pohraničí sloužily německé vojenské jednotky označované jako Volkswehr, které měly oblasti ochránit před československými vojsky. Proto byl trutnovský region postupně obsazován československou armádou až v průběhu listopadu a prosince 1918. Nejprve čs. vojsko osvobodilo srbské a italské zajatce z tábora v Broumově kvůli zásobám, následně se strategicky přesunulo do Teplic nad Metují, kde se nacházela důležitá železniční tepna pro přepravování zásob do vnitrozemí a až v prosinci téhož roku vojáci postupně obsadili Vrchlabí, Choustníkovo Hradiště, Hostinné a jako poslední 14. prosince Trutnov. Tímto definitivně skončily snahy sudetských Němců o vytvoření samostatných provincií na čs. území.

Použitá literatura:

základní

- ✓ JUST, Antonín, HYBNER, Karel. *Trutnov známý neznámý: Historický místopis města slovem i obrazem*. Trutnov: Willcap, 1991, 347 s. ISBN 80-901117-0-8.
- ✓ KVAČEK, Robert. *České dějiny II*. Úvaly: SPL Práce, 2006, 243 s. ISBN 80-86287-48-3.

2.2 „Zlatá 20. léta“ a průmysl na Trutnovsku a Náchodsku

Cíl kapitoly: seznámení žáků s průmyslovou skladbou podniků ve sledovaných regionech v daném období a jejich představiteli, převážně Němci a jejich pozdější rolí ve válečném hospodářství státu, propojení hospodářských dějin regionu s ekonomikou tehdejšího Československa v zahraničí

Klíčová slova: ekonomika, hospodářské dějiny, textilní průmysl

Vhled do problematiky

*Tzv. „zlatá 20. léta“ jsou v Československu charakterizována nejen euforií ze vzniku samostatného státu, ale také navázáním na úspěšnou éru průmyslu, který měl v českých zemích svou silnou tradici již za vlády Habsburků. České země se po prohraných válkách o rakouské dědictví, díky kterým přišla Marie Terezie o průmyslově vyspělé Slezsko, transformovalo do hospodářsky nejvyspělejší země monarchie. Na tuto tradici také po vzniku samostatného státu úspěšně navazovalo, neboť patřilo mezi hospodářsky nejvyspělejší nástupnický stát zásluhou ekonomické skladby a síly českých zemí. Byly to ostatně české země, které se po Slezsku chopily otěží, a z celého Rakousko-Uherska se právě zde koncentrovala většina průmyslu. Dvacátá léta byla obdobím, kdy průmysl prudce narůstal, upevnila se měna a rostla životní úroveň obyvatelstva. Nejinak tomu bylo i v pohraničí, kde se situace stabilizovala a podniky zaměstnávaly i početné německé obyvatelstvo. Oblasti severovýchodních Čech a Podkrkonoší dominoval výrazně **textil a těžba černého uhlí v tzv. žacléřsko-svatoňovické uhelné pánvi**. Dále zde byly i **papírny** s dlouholetou tradicí, mezi které patřila firma v Hostinném a Broumově, firmy zabývající se elektrovýrobou i podniky orientované na **zbrojní průmysl**. Až do období hospodářské krize ve 30. letech, která se v pohraničí tolik vyhrtila, zaznamenávaly tyto podniky hospodářský růst a řadu výrobků exportovaly také do zahraničí.*

2.2.1 Text – výklad

Československo patřilo ve svých počátcích k hospodářsky nejvyspělejšímu nástupnickému státu po rozpadu Rakousko-Uherska. Průmyslová výroba tvořila tehdy 60-70% průmyslové kapacity, zejména **spotřebního průmyslu**. Naopak v oblasti strojírenství, hutnictví nebo kovoprůmyslu a chemii byl převzatý podíl daleko nižší.

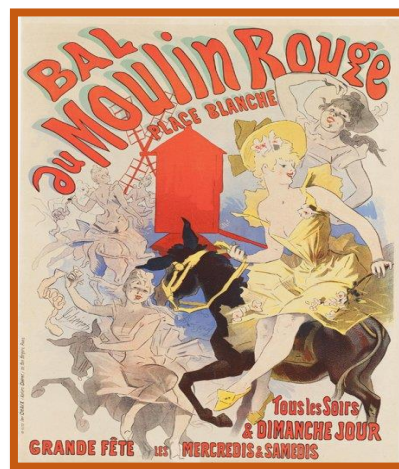
Vyhledej z dostupných zdrojů (knihy, internet), jakým směrem se orientuje současný český průmysl. Na čem je současný český průmysl závislý? Jaké průmyslové odvětví je nejdůležitější? Jaké produkty vyvážíme do zahraničí?

Poválečnému období v Československu i ve světě se přezdívalo „**zlatá 20. léta**.“ Bylo to dáno tím, že po obnově hospodářství na začátku 20. let vznikly v jeho druhé polovině nadnárodní monopoly, **zlepšila se životní úroveň** obyvatelstva a **snížila se nezaměstnanost**. Zaváděly se ve velkém vynálezy a technologie a pronikaly do všech složek každodenního života. Díky masivnímu rozšíření rozvodů elektrické energie došlo k **elektrifikaci** většiny domácností a rozšiřování velkovýroby žárovek a domácích elektrospotřebičů. Zlínská továrna na obuv Baťa se stala symbolem prosperity země. Lidé navštěvovali ve velkém kina, divadla a **kabarety**. Rozvíjela se také móda a hudba, populárním hudebním žánrem se stal **jazz**.

Kabaret

Jako kabarety se označovaly kluby pro obyčejné umělce a písničkáře. Kabaretní vystoupení měla zábavný nebo taneční charakter.

Slovo pochází z francouzštiny a v překladu se jedná o hospodu. Nejznámějším francouzským kabaretem je **Moulin Rouge**.

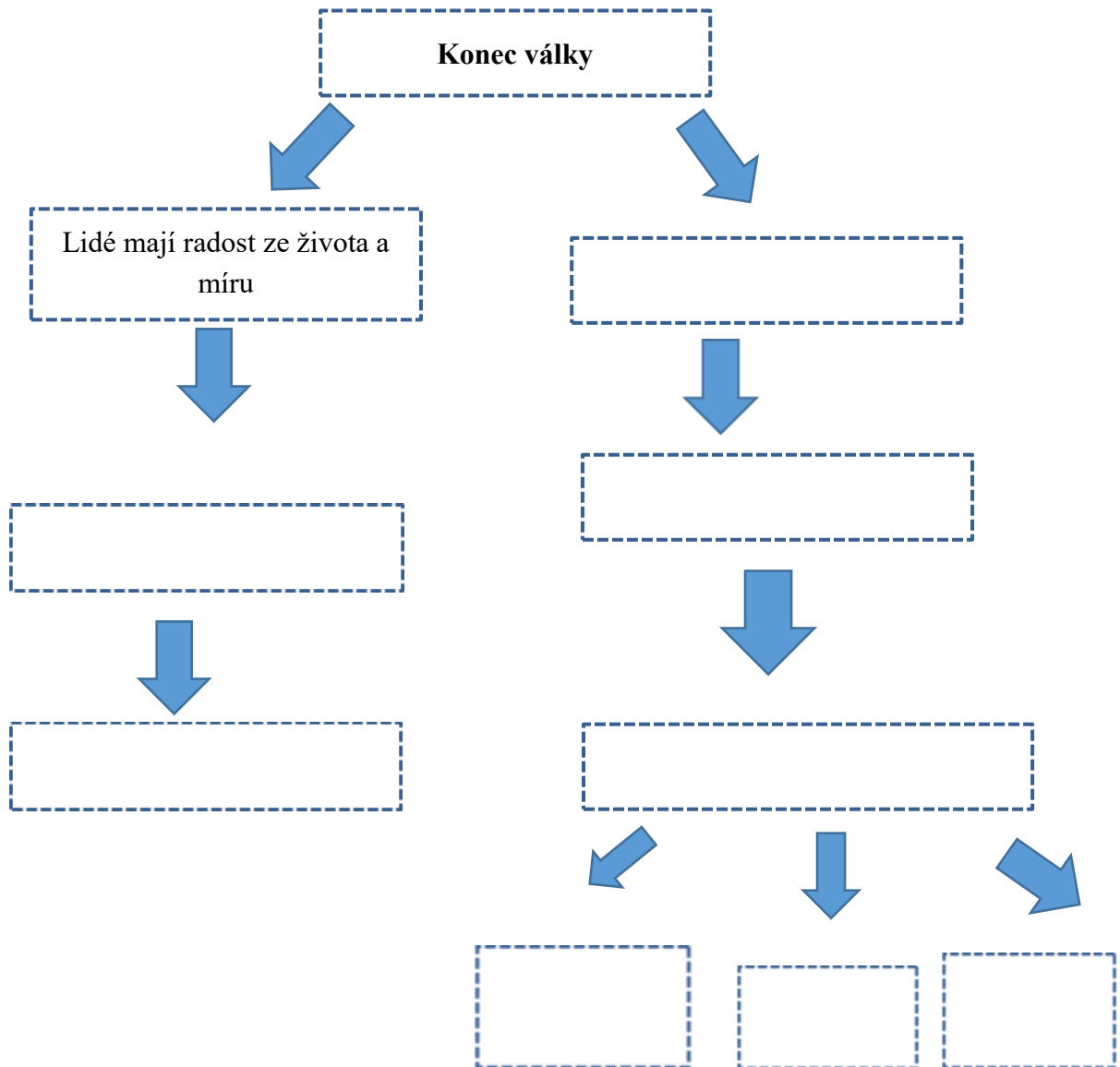

Obrázek 2: Plakát znázorňující francouzskou kabaretní scénu (zdroj <https://www.britannica.com/biography/Jules-Cheret>).

Zapiš jednotlivé znaky „zlatých let“ do schématu.

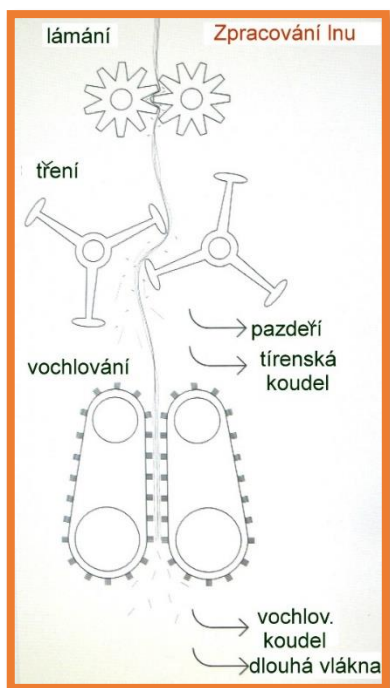
- ~~Konec války~~
- Rozvinul se turistický ruch
- Lidé vydělávají více peněz
- Začíná se dařit ekonomice státu
- Rozšířil se automobilový průmysl
- Rozšířila se elektřina a elektrospotřebiče do domácností
- Rozvinul se zábavní průmysl
- ~~Lidé mají radost ze života a míru~~
- Lidé více utrácejí
- Lidé se chtějí bavit ve volném čase

V severovýchodních Čechách a Podkrkonoší měl dlouholetou tradici **textilní průmysl** a **těžba černého uhlí** v tzv. **žacléřsko-svatoňovické uhelné pánvi**. Význam textilní produkce dokládají i čísla, podle kterých žilo ve 30. letech 20. století přímo z textilní výroby například v broumovském okrese 25% a v trutnovském 23% obyvatelstva. Konkrétně převládalo v Podkrkonoší **bavlnářství, průmysl juty i tradiční lnářství a plátenictví**, jehož centrem byla oblast Trutnovska a Vrchlabska.

Textilní průmysl zažil v Podkrkonoší rozmach zejména ve druhé polovině 19. století. Tehdy vznikaly **přádelny** s výrobou lněné, plátěné a koudelové příze, **tkalcovny**, **nit'árny**, **bělidla** a **úpravny příze** a textilní závody zhotovující konečné výrobky. Právě lnářskému průmyslu dominovalo i na počátku první republiky Trutnovsko.

Přádelny zpracovávaly len na lněnou přízi nejprve ručně, později přebíraly více práce stroje. **První mechanickou přádelnu** v Čechách založil v roce **1836 v Mladých Bukách** zbohatlý obchodník **Jan Faltis**. O několik let později poté zřídil v Trutnově největší přádelnu lnu na evropském kontinentu vůbec.

Obrázek 3: Schéma zpracování lněných vláken
(zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Len>).

Vysvětli pojmy **vochlování a**

pazdeří.

Zjisti, o jaký předmět na obrázku se jedná a k čemu sloužil.

Obrázek 4 (zdroj:
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Len>).

Vyhledej ve svém okolí starou tkalcovnu nebo přádelnu a zkus o ní zjistit nějaké informace z internetu nebo místního muzea a najít nějaké fotografie. Vezmi si s sebou blok a tužku a popiš ji:

stavební materiál: .....

části a letopočet: .....

Majiteli textilních průmyslových podniků byly významné německé podnikatelské rody, které si v Podkrkonoší udržely své postavení ještě z dob Rakousko-Uherska. Mezi ty nejvýznamnější

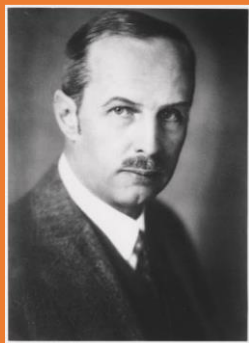
patřily firmy, pojmenované po svých majitelích, jako **Alois Haase**, **Klement Walzel**, **Josef Etrich** a **J. A. Kluge**. Dále to byla například i **První česká továrna umělého hedvábí a. s.** v Theresienthale (dnešním Rudníku) u Hostinného. Ještě před vypuknutím druhé světové války vlastnili řadu textilních a jiných průmyslových podniků také židovští podnikatelé německého původu. Patřila k nim například firma **F. A. Rotter & Söhne** z Hořejšího Vrchlabí nebo firma **Benedikt Schroll a syn** z Meziměstí a Broumova.

Kromě textilního průmyslu to byl také *průmysl papírenský*, který se rozvíjel nejvíce v Hostinném a okolí. Největší roli hrály celkem tři firmy zabývající se papírenstvím, z toho jedna byla v držení starého šlechtického rodu. Jednalo se o firmu **Eichmann a spol.**, která sídlila v Hostinném a Maršově, o firmu **Bernard Germann**, která pocházela také z Hostinného a o firmu patřící starému francouzskému šlechtickému rodu **Piette-Rivage** ze Svobody nad Úpou.

Vyhledej k uvedeným osobnostem požadované informace a doplň je do medailonů.

Ignác Etrich

Obrázek 5 (zdroj: freiheit.cz)

Datum a místo narození:

.....

Datum a místo úmrtí:

.....

Profesní životopis:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ludwig Piette

Datum a místo narození:

.....

Datum a místo úmrtí:

.....

Profesní životopis:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

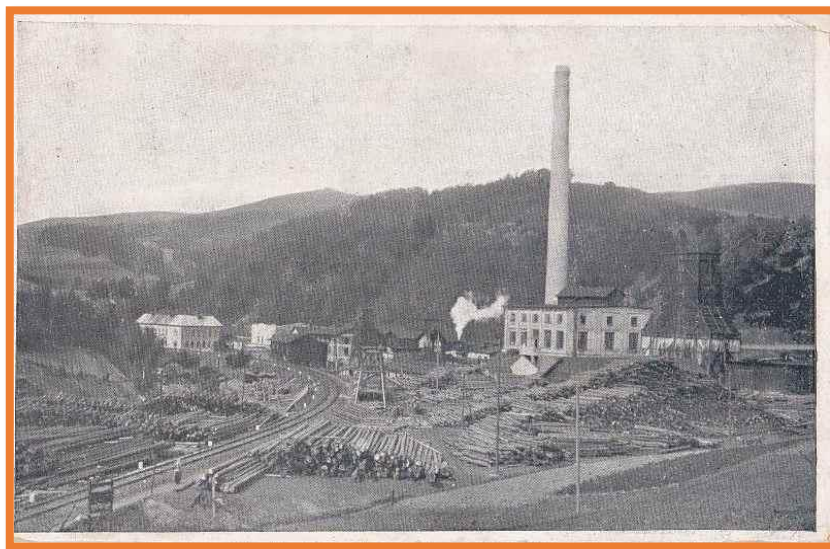
.....

.....

Pro oblast severovýchodních Čech a Podkrkonoší byla charakteristická rovněž **těžba černého uhlí**, která pokrývala oblast Žacléřska, Trutnovska a tzv. svatoňovicko-rtyněské kotliny. První záznamy o dolování pochází dokonce již z přelomu 16. a 17. století. Krkonošští havíři působili v dolech, jejichž majiteli byly dvě velké společnosti. První z nich působila v Žacléři pod názvem **Západočeský báňský akciový spolek** a byla založena v roce 1875. K jejím dolům patřilo celkem 26 obcí a osad jako například Žacléř, Bobr, Královec, Bernartice, Lampertice, Prkenný Důl, Radvanice, Chvaleč, Jívka, Hronov a další. Druhou byla tzv. **Svatoňovická báňská společnost**, která pokrývala na jihozápadní straně *svatoňovicko-rtyněskou kotlinu* s převážně českým obyvatelstvem. Na severovýchodní straně Jestřebích hor se nacházel dlouhý pás německých hranic od Radvanic až po Stárkov, kde zase působili převážně němečtí havíři. Dlouholetá historie dolování černého uhlí byla po roce 1989 oficiálně ukončena. V současné době jsou bývalé důlní objekty zpřístupněny návštěvníkům a slouží jako informační centra nebo muzea zabývající se historií těžby.

Vyhledej místa, která jsou zobrazena na následujících snímcích. Pokus se je vyfotografovat ze stejného místa, z jakého je zabíral fotograf v minulosti. Zamysli se nad změnami, které zaznamenáš, a pokus se vysvětlit, jaké byly jejich příčiny. Jak jsou objekty využívány dnes?

Obrázek 6: Důl Ida v Malých Svatoňovicích (zdroj: <https://aukro.cz/male-svatonovice-kamenouhelnny-dul-ida-16-oy6-6942732465>).

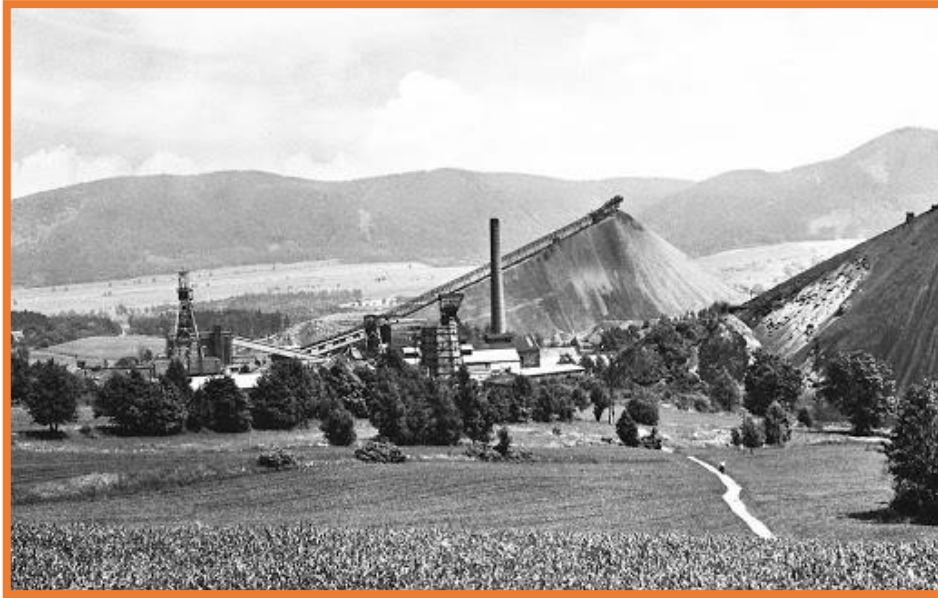

Obrázek 7: Stará šachta, Tmavý Důl-Odolov 1978 (zdroj: zdarbuh.cz)

Obrázek 8: Areál Tmavého Dolu na Odolově v roce 1990 (zdroj: zdarbuh.cz).

Obrázek 9: Důl Jan Šverma v Žacléři (zdroj: zdarbuh.cz).

Zamysli se nad využíváním tepelných zdrojů v současnosti. Zjisti, proč se v současné době postupně upouští od těžby a zavírají se doly. Je lepší topit plynem nebo uhlím? Co jsou to tepelné ztráty? Je ekonomicky výhodnější topit plynem nebo uhlím?

.....

.....

.....

.....

Víš, že...

Hornický pozdrav zní v češtině **Zdař Bůh!** Horníci tím vyjadřovali svým druhům přání, aby Bůh vedl jejich kroky a ruce a vše se jim s pomocí Boží podařilo.

*Slovo havíř pochází z něm. Hauer, tj. ten, který dobývá uhlí, česky též **horník**, je člověk pracující v dole. Na obrázku si všimni zpodobnění havíře nesoucího vozík plný uhlí.*

Obrázek 10: Kutnohorský havíř (zdroj: wikipedie).

Shrnutí:

Československo patřilo k hospodářsky nejvyspělejším nástupnickým státům bývalého Rakousko-Uherska. Průmyslová výroba pokrývala zhruba 60-70 % zejména spotřebního průmyslu. Poválečnému období se ve světě přezdívalo „zlatá 20. léta“, protože docházelo k masivní modernizaci domácností a průmyslu, rostla životní úroveň obyvatel a klesala nezaměstnanost. Lidé ve svém volném čase navštěvovali kina, divadla a kabarety, hodně se věnovali také turistice. V severovýchodních Čechách a Podkrkonoší navázala průmyslová výroba tam, kde skončila ještě za období monarchie. Dlouholetou tradici zde měl zejména textilní průmysl a těžba černého uhlí. Převládalo bavlnářství, průmysl juty i tradiční bavlnářství a plátenictví, které bylo charakteristické pro oblast Trutnovska a Vrchlabska. Ve druhé polovině 19. století vznikaly přádelny, tkalcovny, nitárny a úpravny příze. Nejstarší přádelnu v regionu založil v roce 1836 obchodník Jan Faltis. Majiteli textilních podniků a továren byly německé podnikatelské rody, z nichž některé měly také židovský původ. Mezi nejvýznamnější patřila firma Aloise Haaseho, Klementa Walzela, Josefa Etricha a J. A. Klugeho. Kromě textilního průmyslu zde měl velkou tradici průmysl papírenský. Na výrobu papíru se orientovaly podniky sídlící v Hostinném jako Eichmann a spol., Bernard Germann a papírna starého šlechtického rodu Piette-Rivage ze Svobody nad Úpou. Obživu poskytovalo lidem v regionu také na mnoho staletí hornictví. První záznamy o dolování pochází z přelomu 16. a 17. století. Postupně ovládly zdejší doly dvě velké společnosti, a to Západočeský báňský akciový spolek se sídlem v Žacléři a Svatoňovická báňská společnost. Po roce 1989 byla historie dolování černého uhlí ukončena a dnes jsou bývalé důlní objekty z větší části zpřístupněny veřejnosti jako muzea a informační centra.

Použitá literatura:

základní

- ✓ HOFFMAN, Jaroslav. „*Mnichov*“ a sudetoněmecký textilní průmysl. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1996, 236 s. ISBN 80-7044-111-9.
- ✓ JAKUBEC, Adam, JINDRA, Zdeněk. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Karolinum, 2015, 524 s. ISBN 978-80-246-2945-2.
- ✓ KVAČEK, Robert. *České dějiny II*. Úvaly: SPL Práce, 2006, 243 s. ISBN 80-86287-48-3.
- ✓ MAUER, Jiří. *Hornictví na Žacléřsku*. Žacléř: Důl Jan Šverma o. p. s., 2015, 158 s. ISBN 978-80-270-1564-1.
- ✓ MAUER, Jiří a kol. *Uhelné hornictví v ČSSR*. Ostrava: Profil, 1985, 793 s.

2.3 Opevněná hranice jako příprava na potenciální válečný konflikt. Československé opevnění v letech 1935-1938.

Cíl kapitoly: známé, ale takřka nereflektované téma čs. pevnostního systému, v zahraničí nazývaného Benešova linie, z učebnic dějepisu bude žákům představeno z regionálního úhlu pohledu v kontextu dějin světových z hlediska výstavby pevnostní linie (inspirace Maginotovou linií ve Francii); žáci se seznámí se základními pojmy týkajícími se typologie pevnostních objektů, budou jim představeny klíčové osobnosti a situace vedoucí k výstavbě čs. pevnostního systému

Klíčová slova: čs. opevnění, vojenské dějiny, pěchotní sruby, dělostřelecké tvrže, Stachelberg, Dobrošov, řopíky, vojenská technika, mobilizace 1938

Vhled do problematiky

*Narůstající politické napětí v Evropě ve 30. letech související s velkou hospodářskou krizí a narůstající agresivitou nacistického Německa přinutily Československo urychleně zahájit v roce 1935 výstavbu mohutného opevnění podél svých hranic. Jelikož samotné hranice s Německem měřily na délku 1 539 kilometrů a okolní státy jako Rakousko, Polsko a Maďarsko se nedaly počítat za spojence, bylo potřeba se protivníkovi ubránit efektivní obranou hranic. Tento ambiciózní projekt vznikl pouhé tři roky do mobilizace čs. armády v roce 1938 a počítal s vytvořením souvislého pásu opevnění skládajícího se z téměř 17 000 objektů lehkého a těžkého opevnění a dělostřeleckých tvrží. Za účelem výstavby bylo zřízeno také **Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP)** v čele s brigádním generálem **Karlem Husárkem** a **Rada pro opevňování (RO)**. Jako inspirace posloužila Československu francouzská **Maginotova linie**, neboť s Francií udržovalo Československo také do vypuknutí války dobré spojenecké vztahy a po vzoru Francie budovalo i svoji armádu. Do roku 1938 působili v Československu rovněž vojenští poradci z Francie. V souvislosti se zhoršující se mezinárodněpolitickou situací schválila také vláda v květnu 1936 zákon č. 131/1936 Sb., o ochraně státu, který umožňoval provádět nová organizační a vojensko-technická opatření za účelem zvýšení obranyschopnosti republiky a zřizoval také nový orgán s názvem **Nejvyšší rada obrany státu**. Ani výstavba opevnění však nemohla zabránit tomu, že Československo by se bez spojenců nedokázalo samo ubránit agresivitě nacistického Německa. Po záboru čs. pohraničí, nazývaného jako Sudety, v němž byly budovány pevnostní objekty, přišel již okleštěný státní útvar nejen o vojenské*

objekty, ale i veškerou výzbroj a výstroj, která se v nich nacházela, a poskytl tak Adolfu Hitlerovi veškerý vojenský arzenál.

2.3.1 Text – výklad

Nadšenou euforii let dvacátých spojenou se vznikem Československa vystřídaly ve 30. letech nejen obavy související s děním za hranicemi, ale také vysoká míra nezaměstnanosti, nepokoje v pohraničních oblastech a narůstající antidemokratické postoje. Třicátá léta minulého století totiž poznamenala největší ekonomická krize 20. století, nazývaná jako **velká hospodářská krize**, o které si řekneme něco více v další kapitole. V sousedním **Německu** se v lednu **1933** dostali k moci nacisté v čele s **Adolfem Hitlerem**. Tento kdysi neúspěšný malíř probouzel v Německu, jež muselo po prohrané první světové válce platit obrovské **reparace**, pocit křivdy a rozhodl se vybudovat velkou německou říši, do které chtěl zahrnout i okolní státy. **Československo** mělo **silnou armádu a rozvinutý průmysl** s řadou úspěšných firem, jako **Plzeňskou Škodovku** nebo **brněnskou Zbrojovku**, které by mohly vyrábět zbraně a jiný vojenský materiál, který Hitler tolik potřeboval pro rozpoutání války. A právě vzrůstající agresivita nacistického Německa donutila Československo urychleně jednat. V roce **1935** započala **výstavba československého opevnění** podél svých hranic.

Vysvětli, co znamená pojem reparace. Vyhledej si z dostupných zdrojů definici tohoto pojmu. Zjisti, jakou částku muselo Německo po prohrané válce zaplatit a kolik by to bylo dnes v eurech.

Z dostupných zdrojů vyhledej informace o Plzeňské Škodovce. Jaký materiál vyráběla za druhé světové války?

Obranyschopnost Československa byla nesmírně **složitá** především kvůli **protáhlému tvaru** našeho území a velmi dlouhým hranicím s potenciálními nepřáteli. Jen samotné **hranice s Německem** měřily na délku celkem **1 539 kilometrů** a ani okolní státy jako Rakousko, Polsko a Maďarsko se nedaly považovat za spojence. Pro efektivní obranu území by bylo čistě teoreticky zapotřebí vybudovat velice početnou armádu. To však bylo vzhledem k tehdejším materiálním a lidským zdrojům zcela nemožné.

Obrázek 11: Čs. opevnění dokončené či ve výstavbě k 30. září 1938 (zdroj: armyweb.cz).

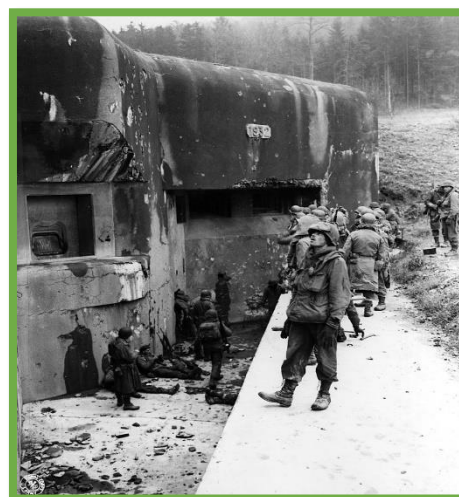

Vyhledej na mapě přibližnou polohu dvou dělostřeleckých tvrzí regionu – Stachelbergu a Dobrošova.

Československo nebylo jediným státem, který přistoupil k vybudování pevnostních objektů. Jako vzor mu posloužila dnes již legendární **Maginotova linie**, kterou začala budovat spojenecká Francie již v roce 1929 a která byla pojmenována podle tehdejšího ministra války **André Maginota**. Z Francie také do Československa dorazili vojenští poradci, kteří zde působili až do roku 1938 a pomáhali s přípravami a realizací pevnostních objektů.

Maginotova linie

Šlo o pevnostní systém vybudovaný Francií v letech 1929-1940. Byl pojmenován po ministru války André Maginotovi, který prosadil také její financování. Linie měla chránit hranice s Belgií, Lucemburskem, Německem, Švýcarskem a Itálií. Byla prezentována jako nedobytná, Němci ji však obešli.

Obrázek 12: Americké jednotky u dělostřeleckého srubu tvrže Hackenberg, o který se v roce 1944 bojovalo (zdroj: wikipedie.cz)

V březnu 1935 byla založena **Rada pro opevňování**, jejímž předsedou se stal náčelník Hlavního štábu generál **Ludvík Krejčí**. Rada měla za úkol shromážďovat finanční prostředky a materiál spojené s výstavbou pevností. Podřízeno jí pak bylo **Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP)** jakožto výkonný orgán pro realizaci výstavby stálého opevňování v Československu v čele s brigádním generálem **Karlem Husárkem**. Československo mělo v plánu vybudovat téměř 17 000 objektů těžkého a lehkého opevnění.

Ludvík Krejčí (1890-1972)

Obrázek 13 (zdroj: armada.vojenvstvi.cz).

S jeho jménem je spjata výstavba moderní československé armády. Klíčové změny se mu podařilo prosadit ve struktuře velení, strategii válečné armády, penzionování zasloužilých důstojníků, technologické modernizaci armády a další. Po vyhlášení mobilizace byl jmenován hlavním velitelem armády. Po okupaci se neúspěšně pokusil o odchod do zahraničí, v letech 1941-1942 byl vězněn v Terezíně. Po osvobození se přihlásil zpět do armády, ale ta o něj nejevila zájem. V červenci 1950 přišel o svou hodnost a v červnu 1953 i o důchod. Pracoval jako dělník v továrně na knoflíky. Až v roce 1990 mu byla jeho hodnost generála navrácena posmrtně.

Rada pro opevňování (RO)

Vznikla jako řídicí orgán v březnu 1935 a měla na starosti získávat finanční prostředky, personál a materiál nezbytný k zajištění výstavby čs. opevnění. **V jejím čele stanul jako předseda náčelník generálního štábu armádní generál Ludvík Krejčí**, jejími stálými poradci byli divizní generál Ing. František Nosál a brigádní generál František Havel.

Vyhledej, co znamenají následující vojenské hodnosti a seřad' je od nejnižších po nejvyšší:

- *armádní generál*

.....

.....

- *brigádní generál*

.....

.....

- *divizní generál*

.....

.....

Karel Husárek (1893-1972)

Obrázek 14 (zdroj: minimuzeum.cz)

Za první světové války bojoval na ruské frontě, kde byl v červnu 1916 zajat. V srpnu 1917 vstoupil do čs. legií, v roce 1919 do služeb ruské armády na Sibiři. **V březnu 1935 se stal ředitelem opevňovacích prací**, v říjnu téhož roku byl **jmenován podnáčelníkem Hlavního štábu**. V listopadu 1937 zpracoval podrobný opevňovací plán známý jako **Husárkův program**. Po přijetí Mnichovské dohody působil jako vojenský expert v mezinárodní komisi v Berlíně, od října do prosince 1938 byl ministrem veřejných prací. V roce 1945 byl obviněn z kolaborace, ale soud jej v prosinci 1948 zprostil viny. Zemřel 26. července 1972 v Praze.

Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP)

Zřízeno v březnu 1935 jako řídicí výkonný orgán, který se staral o vlastní realizaci čs. opevnění v terénu. V jeho čele stanul jako zástupce náčelníka hlavního štábu brigádní generál Karel Husárek.

Obrázek 15: Pamětní odznak ŘOP

Víš, že....

Malé bunkry lehkého opevnění vzor 37 se lidově nazývaly „řopíky“ podle zkratky ŘOP. Název se ujal a mezi bunkrology se používá dodnes.

Obrázek 16: Lehký objekt vz. 37, tzv. „řopík“ (zdroj: wikipedie.cz).

Plán opevňovacích prací z listopadu **1937** počítal s postavením **1 276 těžkých** a **15 463 lehkých opevňovacích objektů**. Pro lepší orientaci se pevnostní objekty rozlišují podle dvou základních typů. Hovoříme pak o tzv. **lehkém** a **těžkém opevnění**. **Lehké opevnění** bylo buď tvořeno malými kulometnými objekty nižší odolnosti (označovanými jako objekty vzor 36), anebo dokonalejšími kulometnými objekty (označovanými jako objekty vzor 37), obecně nazývanými „**řopíky**“. Jejich výzbroj se skládala pouze s kulometů a s jejich obsazením se počítalo až v době ohrožení státu. **Těžké objekty** byly budovány v místech, kde hrozilo zvýšené nebezpečí tankového a motorizovaného útoku. Nejdříve se jednalo o hranice s Německem, po obsazení Rakouska v roce 1938 byly stavěny ale i na jižní hranici. Objekty byly navrženy tak, aby vydržely zásah jakoukoli tehdejší střelou nebo kulometnou pumou.

Obrázek 17: Jeden z pěchotních srubů T-St-S 73, projektován a vybudován jako pěchotní srub těžkého opevnění na Trutnovsku dělostřelecké tvrze Stachelberg (zdroj: vlastní archiv autorky).

Obrázek 18: Jeden z pěchotních srubů T-St-S 73 (zdroj: vlastní archiv autorky).

Na severozápadě Československa byly přechody Jestřebích hor chráněny řetězem **těžkých pěchotních srubů**. Opevněnou dominantou je zde dělostřelecká tvrz **Stachelberg**, která se nachází na východním výběžku Krkonoš v blízkosti Rýchorského pralesa nad obcí Babí mezi městy Trutnov a Žacléř. Tento rýchorský výběžek Krkonoš měl být nad Žacléřem uzavřen pevnostní tvrzí **Babí**, která však byla jako jediná ze všech těchto opevnění v roce 1938 teprve na počátku výstavby. Významnou strategickou úlohu pak měl u nás i pevnostní uzel na Náchodsku, jehož opevněnou dominantou byl **Dobrošov**.

Dělostřelecká tvrz Dobrošov, která se nachází mezi Náchodem a Českou Čermnou, se začala budovat v září 1937 a na rozdíl od Stachelbergu nebyla zcela dokončena. Jejím úkolem byla obrana severní hranice Československa a v plánovalo se postavit dva pěchotní sruby, dva dělostřelecké sruby, jednu dělostřeleckou otočnou věž, minometnou otočnou věž a vchodový objekt. Do objektu mělo být schopno se vejít až 571 mužů.

Obrázek 19: Současná podoba dělostřelecké tvrze Dobrošov na Náchodsku
(zdroj: wikipedie.cz).

*Vydej se ve svém okolí po stopách některého z menších pevnostních objektů. Vyfotografuj si jej a napiš, z jakých částí se skládá. Důležitá také byla poloha pěchotního srubu z důvodu obrany proti nepříteli. Zjisti, v jaké výšce opevnění nachází. typ opevnění (lehké x těžké) .....
části .....
poloha .....*

Myslíš, že by tyto pevnostní objekty dokázaly v současnosti ubránit stát proti nepříteli?

Obrázek 20: Pevnost Stachelberg na dobovém snímku z 30. let 20. století (zdroj: vlastní archiv autorky).

Obrázek 21: Unikátní snímek zachycující práce na pevnostním objektu Stachelberg (zdroj: vlastní archiv autorky).

Obrázek 22: T-St-S 73 Polom, jediný vybudovaný srub tvrže Stachelberg (zdroj: wikipedie.cz).

Dělostřelecká tvrž Stachelberg byla budována v letech 1937-1938 a jejím úkolem byla obrana Libavského sedla, zemské brány mezi hřbetem Krkonoš a Vraními horami. Na stavbě pracovalo nepřetržitě ve třech směnách 1 500 dělníků. Za jeden rok stavebních prací se podařilo vybudovat v podzemí všechny chodby, ubytovací sály, skladiště i prostory pro elektrárnu a další technické zázemí. Pro tvrž byla plánována posádka ve složení 778 mužů a v případě úplného obklíčení a stálého vedení boje měla odolávat nepříteli až dva měsíce.

Slovníček bunkrologa

Bunkr – všeobecné označení pro betonový nebo železobetonový pevnostní objekt stavěný v období po první světové válce. Obvykle se takto označují menší objekty lehkého opevnění, ale někdy i větší sruby.

Dělostřelecká tvrz – soubor několika objektů těžkého opevnění (dělostřelecké a pěchotní sruby, otočné dělostřelecké věže, minometné věže a vchodový objekt, někdy též dělostřelecká pozorovatelna) spojených podzemními chodbami a obehnaných společným systémem protitankových a protipěchotních překážek.

Dělostřelecký srub – objekt těžkého opevnění, jehož hlavní výzbroj tvořila děla střední ráže (v Československu se mělo jednat o 100mm houfnice). Mohl být součástí některé z dělostřeleckých tvrzí, ale mohl být postaven i samostatně.

Diamantový příkop – zděný nebo vybetonovaný příkop umístěný před střílnami nebo vchody do objektů. Sloužil jako překážka mající za úkol zabránit nepříteli bezprostředně se přiblížit k těmto prvkům. Kromě mohl zachycovat i zeminu vyhozenou do vzduchu při výbuších dělostřeleckých granátů či leteckých pum v blízkosti objektu. Tím zabránil zasypání střílen a vchodu.

Granátový skluz – kovová trubka zabudovaná našikmo do stěny objektu sloužící k obraně mrtvého prostoru. Do skluzu se házely ruční granáty určené k ničení živé síly nepřítele pohybující se v bezprostřední blízkosti objektu.

Ježek – železobetonová protitanková překážka tvořená čtyřmi rameny ve tvaru komolého trojbokého jehlanu spojenými společnou střední částí. Jednalo se o originální obranný prvek vyvinutý ve 30. letech v Československu.

Mrtvý prostor – část předpolí tvrze nebo objektu, kterou nebylo možné pokrýt palbou obránců.

Pěchotní srub – nejrozšířenější typ čs. těžkého opevnění. Jeho úkolem bylo vytvořit souvislou hustou palebnou přehradu určenou k zabrzdění útoku protivníka. Podle odolnosti se dělily na menší objekty se slabšími stěnami, tzv. araby stavěné v odolnostech 1 a 2 a větší objekty, římany, budované v odolnostech 1-4.

Vladimír ČERNÝ, *Vznik československého opevnění 1935-1938*. In: *Válka revue speciál: Mobilisace 1938*, s. 17.

Vyhledej k této osobnosti požadované informace a doplň je do medailonů. Proč se mu říkalo „zakladatel bunkrologie“ a kdo je to bunkrolog?

Ota Holub

Datum a místo narození:

.....

Datum a místo úmrtí:

.....

Profesní životopis:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Dílo:

.....

.....

.....

.....

Vyhledej ve svém okolí alespoň jeden pevnostní objekt sloužící jako muzeum.

Zjisti, kdy má otevřeno, případně jestli má webové stránky a jaká expozice je v něm umístěna. Naplánuj exkurzi:

typ objektu (lehký vs. těžký):

.....

lokace (umístění):

.....

typ expozice:

.....

.....

.....

webové stránky:

.....

.....

Do poloviny třicátých let zajišťovalo ochranu hranic četnictvo a finanční stráž. Po nástupu nacistů k moci v Německu se stala obrana československých hranic prioritou nejvyšší důležitosti. Kromě výstavby pevnostních objektů vyšel v roce **1936** zákon, kterým byla zřízena **Stráž obrany státu (SOS)**. SOS měla na starosti **ochranu neporušitelnosti státních hranic** a nedotknutelnost státního území. V případě nepřátelského útoku měla být schopna udržet hranice a poskytnout mobilizované armádě čas k přesunu do předem určených pozic.

„Služba v jednotkách SOS měla zvláštní charakter a byli jsme si plně vědomi, že v případě válečného konfliktu prakticky nikdo z nás nemá šanci na přežití, protože průchody v zátarasech musely být do určité doby uzavřeny. Tím by se jednotky SOS vlastně dostaly do dvojího ohně – jednak do palby nepřítele a jednak do palby zbraní z opevnění i vlastního dělostřelectva. I přes toto vědomí jsme však sloužili, jak nejlépe jsme mohli.“ (Čeněk Hajzler, člen SOS)
(Ladislav KUDRNA, *Bránili Československo proti teroru*. In: *Válka speciál: Boj o Československo*, s. 63.)

Pojď s námi, holka zlatá, mašírovat

*„Na našich hranicích stojí stále stráž, nečekej Adolfe, nás se nedočkáš! Nečekej, jdi už spát, nech si o nás zdát. Přijď Adolfe časně zrána, uvítá tě z děla rána, budem mašírovat.
Pojď s námi Áádo zlatý mašírovat, ať také něco užiješ,
až budou bomby z nebe padat, ať také jednu dostaneš.
Dostaneš ji do hlavy, žádný ti ji nespraví, pak bude celá třetí říše koukat, jak umí Češi bojovat.
Dostaneš ji ze dvou stran, poženem tě za Jordán, pak bude také Mussolini koukat, jak umí Áda utíkat.“*

Obrázek 23: Neznámí příslušníci SOS na strážní obraně hranic (zdroj: moderni-dejiny.cz).

Úryvek z oblíbené písně příslušníků SOS ve Šluknovském výběžku, kterou zpívali na nápěv vojenského šlágru „Pojď s námi, holka zlatá, mašírovat“ poukazuje na typický čs. humor.

Zdroj: moderni-dejiny.cz)

V průběhu výstavby pevnostních objektů sloužily k obraně hranic také **hraničářské pluky**, které díky pečlivému výběru patřily k elitě čs. armády. Začaly vznikat od léta 1937, prvním z nich byl **hraničářský pluk 4 s velitelstvím v Hlučíně**, který byl ustanoven na základě výnosu ministerstva národní obrany. Mužstvo hraničářských pluků tvořili příslušníci původních strážních jednotek (praporů) určených ke střežení budovaných a nově postavených objektů těžkého opevnění. Zbylý počet vojáků byl rekrutován především od pěších pluků. **Celkem bylo postaveno pět těchto pluků:** hraničářský pluk Hlučín, Červená Voda, Trutnov, Nové Město nad Metují a Žamberk.

Hraničářské pluky

*„Na hranicích v službách lidu,
Chod svůj čekán hrdě nes,
v bouři, sněhu, větru, klidu, po
jeho boku byl vždy pes.“*

Heslo hraničářských pluků, které bylo doplněno o znak chodského psa.

Obrázek 24 (zdroj: <https://chodskypes-asker.webnode.cz/chodsky-pes/>).

*Pokus se zjistit, proč si
čs. hraničáři vybrali do svého znaku
chodského psa. Jaké jsou jeho vlastnosti?*

Obrázek 25 (zdroj: [wikipedie.cz](https://www.wikipedia.cz))

Ačkoli stavební práce probíhaly neskutečně rychle v tehdejších podmínkách, nepodařilo se ani zdaleka dokončit všechny pevnostní objekty a **řada z nich zůstala rozestavěných**. Plán na dokončení celého opevnění do konce čtyřicátých let byl vypracován s ohledem na materiální a finanční možnosti Československa, ale nepočítal s tak rychlou proměnou mezinárodněpolitické situace. Jen pár dní před konečným přijetím Mnichovské dohody, která měla za následek vydání většiny pevností nacistickému Německu včetně veškeré výzbroje, byla **23. září 1938** zahájena všeobecná **mobilizace čs. armády**. Během pěti dnů se počet čs. vojáků v aktivní službě zvýšil na více než milion. Vojáci zaujali **obrané pozice** v pohraničním pásmu ve **263 objektech**

těžkého opevnění a ve více než **10 000 bunkrech**. Podepsáním Mnichovské dohody muselo čs. vojsko spolknout hořkou pilulku zrady, vyklidilo pozice a muselo ustoupit do vnitrozemí. Němci byli překvapeni kvalitou staveb a výzbroje a mnoho zbraní z čs. opevnění později použili na Atlantickém valu v okupované Francii. O necelý rok později vypukla druhá světová válka.

Obrázek 26: Dobový snímek zachycující mobilizaci v Trutnově v roce 1938 (zdroj: vlastní archiv autorky).

Obrázek 27: Unikátní snímek dokumentující obsazení Trutnova a nadšení trutnovských Němců hajlujících na pozdrav německé armádě (zdroj: vlastní archiv autorky).

Shrnutí:

Narůstající napětí v Evropě 30. let 20. století související s velkou hospodářskou krizí a vzrůstající agresivitou nacistického Německa přiměly Československo urychleně jednat a připravovat se na možný válečný konflikt výstavbou opevnění podél svých hranic. S pracemi se začalo již v březnu 1935, kdy byla založena tzv. Rada pro opevňování (RO), v jejímž čele stanul náčelník Hlavního štábu generál Ludvík Krejčí. Úkolem rady bylo shromažďovat finanční prostředky a materiál spojený s výstavbou pevností. Souběžně s RO bylo ustanoveno Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP) v čele s brigádním generálem Karlem Husárkem, které bylo RO podřízeno. V plánu se počítalo s vybudováním téměř 17 000 lehkých a těžkých pevnostních objektů, řada z nich však nebyla dokončena. Lehké opevnění se skládalo nejčastěji z malých kulometných objektů nižší odolnosti, nebo dokonalejších kulometných objektů, obecně nazývaných „řopíky“ podle zkratky útvaru Ředitelství opevňovacích prací. Těžké objekty se stavěly v místech největšího ohrožení republiky a nejdříve se stavěly na hranicích s Německem, po obsazení Rakouska v roce 1938 i na jižní hranici. Na severozápadě Československa byly přechody Jestřebích hor chráněny řetězem těžkých pěchotních srubů. Na východním výběžku Krkonoš v blízkosti Rýchorského pralesa nad obcí Babí mezi Trutnovem a Žacléřem střežila hranici pevnost Stachelberg, významnou strategickou úlohu měl také pevnostní uzel na Náchodsku, jehož opevněnou dominantou byla pevnost Dobrošov. Po nástupu nacistů k moci se stala obrana státu a jeho hranic hlavní prioritou Československa. Proto byl vydán zákon, kterým se v roce 1936 zřizovala tzv. Stráž obrany státu (SOS), která měla na starosti obranu hranic v případě ozbrojeného konfliktu. O rok později vznikly hraničářské pluky, které patřily k elitním jednotkám čs. armády. Mužstvo hraničářských pluků mělo na starosti střežení budovaných a nově rozestavěných objektů těžkého opevnění. Ve znaku měli chodského psa a vyznačovali se obrovskou statečností. Celkem vzniklo těchto pluků pět, dva z nich se nacházely na Trutnovsku a Náchodsku, konkrétně v Trutnově a Novém Městě nad Metují. I přesto, že výstavba pevnostních objektů probíhala ve zrychleném režimu, běh událostí se zpomalit nedal a řada objektů zůstala rozestavěná. Jen pár dní před přijetím Mnichovské dohody stihla vláda Československa ještě 23. září 1938 vyhlásit všeobecnou mobilizaci čs. armády a počet vojáků se zvýšil na milion. Vojáci zaujali obranné pozice ve 263 objektech těžkého opevnění a ve více než 10 000 bunkrech. Přijetím Mnichovské dohody museli objekty opustit a zanechat v nich veškerou výzbroj i výstroj. Němci byli překvapeni nejen kvalitou staveb, ale i množstvím zbraní a výbroje. Československo padlo bez jediného výstřelu. O necelý rok později již byla celá Evropa ve válce.

Použitá literatura:

základní:

- ✓ ARON, Lubomír a kol. *Československé opevnění 1935-1938*. Náchod: Okresní muzeum, 1990, 194 s. ISBN 978-80-86011059.
- ✓ KUPKA, Vladimír a kol. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2006, 560 s. ISBN 978-80-7277-096-0.
- ✓ METELKA, Jaroslav. *Osudný podzim 1938 v pohraničí severovýchodních Čech*. Hradec Králové: Kruh, 1973, 44 s.
- ✓ RÁBOŇ, Martin, SVOBODA, Tomáš. *Československá zed'*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 1993, 244 s. ISBN 80-900299-8-1.
- ✓ STEHLÍK, Eduard. *Lexikon těžkých objektů čs. opevnění z let 1935-1938*, Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2010, 302 s. ISBN 978-80-86011-41-7.
- ✓ ŠTRAIT, Jaroslav. *Trutnov a jeho kraj*. Trutnov: OV KSČM, 2009, 182 s.
- ✓ ŠTRAIT, Jaroslav. *Odolov*. Trutnov: OV KSČM, 2010, 21 s.
- ✓ ŠRÁMEK, Pavel. *Ve stínu Mnichova: Z historie československé armády 1932-1939*. Praha: Mladá fronta, 2008, 147 s. ISBN 978-80-204-1848-7.

rozšiřující:

- ✓ ČERMÁK, Ladislav. *Československé opevnění z let 1935-1938 na Trutnovsku*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2008, 397 s. ISBN 978-80-86011-37-0.
- ✓ JUŘENA, Jan, MIKOLÁŠEK, Jakub, PILVOUSEK, Tomášek. *Broumovsko a Trutnovsko: obrana republiky v druhé polovině třicátých let v severovýchodních Čechách*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2006, 286 s. ISBN 80-86011-32-1.
- ✓ LAKOSIL, Jan, ČERMÁK, Ladislav, SVOBODA, Tomáš. *Vzpomínka na Mnichov 1938: Československé opevnění ve fotografii*. Červený Kostelec: Aleš Horák, 2008, 75 s. ISBN 978-80-254-2875-7.
- ✓ ŠRÁMEK, Pavel, KAPLAN, Václav, HORÁK, Aleš. *Československé opevnění z let 1935-1938 na Náchodsku*. Náchod: Klub vojenské historie, 2000, 142 s.
- ✓ Kolektiv autorů. *Stachelberg – Obr na prahu Krkonoš*. Město Žacléř, 2010, 47 s. ISBN 978-80-254-7654-3.

2.4 Hospodářská krize ve 30. letech a sudetoněmecká otázka

Cíl kapitoly: známé téma hospodářské krize ve 30. letech bude žákům nastíněno z regionální problematiky propojené se sudetoněmeckou krizí, která vyústila v Mnichovskou dohodu a následné vypuknutí 2. světové války

Klíčová slova: hospodářská krize, inflace, devalvace měny, nezaměstnanost, newyorská burza, sudetoněmecká otázka, Konrád Henlein, sudetoněmecká strana, Mnichovská dohoda

Vhled do problematiky

*Poválečný svět doufal v poklidné období hospodářské prosperity nezatížené žádnými mezinárodněpolitickými konflikty. Lidé si ve 20. letech zvykli na nadšenou euforii, kdy se chodili bavit do biografů, kabaretů a věnovali se turistice, prosperovalo hospodářství a míra nezaměstnanosti byla velmi nízká. O to větší šok pro ně znamenala **velká hospodářská krize** (někdy také označována jako velká deprese), kterou způsobil **krach akcií na americké burze** v říjnu 1929. Nejprve její dopady nebyly tolik razantní a docházelo k nim postupně, od konce roku 1930 však plnou silou postihla i Československo. Jako první přišel na řadu průmysl a zemědělství, poté došlo k **poklesu cen, devalvaci koruny** a nakonec vysoké **nezaměstnanosti**, na kterou stát nebyl zcela připraven. Ekonomický vývoj země citelně ovlivnil i vztahy mezi Čechy a Němci. Právě světová hospodářská krize způsobila národnostní radikalizaci německého obyvatelstva v pohraničí, na které dopadla krize a opatření s ní spojená nejcitelněji. Takové prostředí se stalo doslova živnou půdou pro radikální myšlenky a názory, které měly ohlas právě u sudetských Němců. Ti své naděje upnuly ke **Konradu Henleinovi** a jeho **Sudetoněmecké straně**. Henlein využil situace a za viníka hospodářské krize označil Československo, údajně utiskující právě sudetské Němce. V čele Sudetoněmecké strany stály hlavně mladí lidé, kteří kladli důraz na „sudetoněmeckou jednotu“ a usilovali o připojení pohraničních oblastí k Německu. Úkolem strany bylo vyvolávat v pohraničí konflikty a nepokoje, které měly zejména v zahraničí budit dojem toho, že Československo své německé občany utiskuje. Právě tato hospodářská krize, přiživená v pohraničí konflikty se sudetskými Němci, přispěla k uzavření **Mnichovské dohody** a k vypuknutí druhé světové války.*

2.4.1 Text – výklad

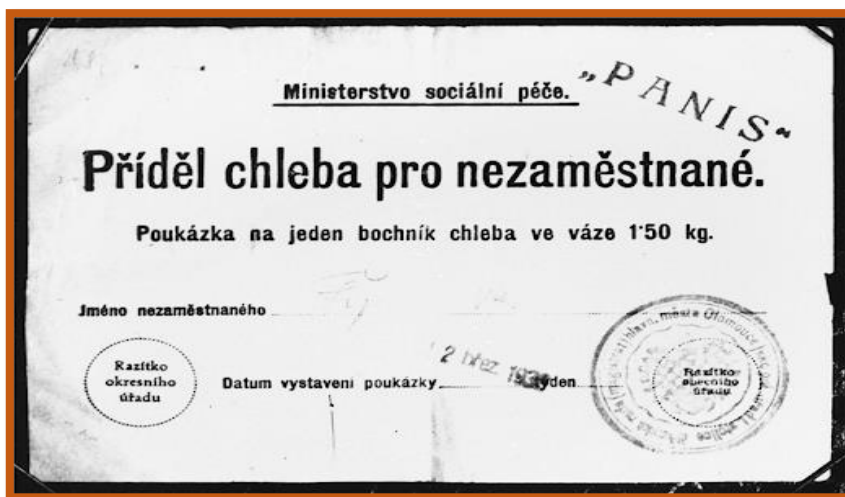
Ve 20. letech minulého století ekonomika úspěšně rostla a žádné problémy nikdo neviděl. Ačkoli byla většina evropských zemí po první světové válce zadlužená a válečné reparace nejcitelněji zasáhly Německo jakožto zemi stojící na straně poražených, lidé si zvykli na jistý životní standard. Ten se vyznačoval hospodářskou prosperitou, návštěvou biografů, kabaretů či nakupováním luxusního zboží. Lidé se po první světové válce chtěli bavit, a proto se také tomuto období říkalo „zlatá 20. léta“, jak již bylo řečeno ve druhé kapitole. Pak ale **24. října 1929** přišel **krach na newyorské burze**. Začalo to docela nevinně ve Spojených státech, kde Američané zažívali skutečně zlatý věk. Díky **investicím do akcií** se podařilo tehdy rychle zbohatnout i obyčejným lidem. Ten den, který vešel do dějin pod názvem „**Černý Čtvrtek**“ (anglicky „**Black Thursday**“), způsobil náhlý propad těchto akcií a **světovou hospodářskou krizi**.

Vysvětli, co znamenají následující pojmy:

investice.....
akcie.....
burza.....
Dow Jonesův index.....

Koncem roku 1930 dorazila hospodářská krize také do **Československa** a měla těžké **sociální důsledky**. Nejprve postihla **průmysl** a **zemědělství**, kdy se výroba snížila v roce 1933 až o 40%. Krize změnila také průmyslovou skladbu. Nejlépe se s ní vyrovnal těžký průmysl a moderní ekonomická odvětví. Zvýšila se **zbrojní výroba**, která zapůsobila také na další obory. V **zemědělství** postihla nejvíce drobné rolníky, u kterých rostla zadluženost jejich hospodářství. V jejím důsledku **poklesla poptávka po průmyslovém zboží**, což souviselo s exportním charakterem československého průmyslu, který se ani po překonání krize nepodařilo obnovit. V roce **1934** také došlo ke **krizi finanční**, a to **devalvací české koruny**.

Obrázek 28: V období krize se nezaměstnaným poskytovaly nejrůznější podpory včetně přidělových lístků (zdroj: dejinyvpohode.cz).

Těžké dopady krize přiměly vládu přijmout celou řadu opatření včetně **státních půjček (subvencí)** a organizace sociálně podpůrných akcí pro dělnictvo. Odborově organizovaným dělníkům byla vyplácena **podpora v nezaměstnanosti**, pro neorganizované dělníky stát zajišťoval alespoň **stravovací akce** a dělníci dostávali **poukázky na jídlo**, kterým se lidově říkalo „žebračky“.

Zjisti, jaké odborové organizace působí v současné České republice a jakému zákonu podléhají. Jaké jsou v takovém případě povinnosti zaměstnavatele?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Krise se také odrazila v obrovském počtu **nezaměstnaných**. Podle oficiálních údajů se jednalo o **920 000 obyvatel**, reálná čísla však byla daleko vyšší. Krize zlikvidovala zejména střední podnikatele a postihla i úředníky a další státní zaměstnance, kteří byli buď propuštěni, nebo jim byly sníženy platy.

Ekonomický vývoj země citelně poznamenal také **vztahy mezi Čechy a Němci v pohraničí**. Světová hospodářská krize způsobila **národnostní radikalizaci a růst nacionalistických tendencí**, které obviňovaly Československo z krize a jejích důsledků. Toho dokázala využít nově vzniklá **Sudetoněmecká strana** (něm. Sudetendeutsche Partei, SdP), v jejímž čele stanul bývalý učitel tělocviku **Konrad Henlein**.

Konrad Henlein (1898-1945)

Obrázek 29 (zdroj: ceskatelevize.cz).

Konrad Henlein byl funkcionářem Ještědsko-jizerské a poté Chebské župy Německého turnerského svazu v Československu, což byl tělocvičný spolek. V roce 1931 se stal náčelníkem této organizace, o dva roky později založil politické hnutí Sudetendeutsche Heimatfront (SHF), které přejmenoval na Sudetoněmeckou stranu. Na podzim 1937 přestoupil k nacionálním socialistům. Byl jmenován Adolfem Hitlerem Gruppenführerem SS, župním vedoucím NSDAP a poslancem říšského sněmu. V roce 1945 spáchal sebevraždu.

Deutscher Turnverband

Německý turnerský svaz (něm. Deutscher Turnverband) vznikl na území Československa již v roce 1919 a stal se postupně nejsilnější německou tělocvičnou organizací v zemi. Původní tělocvičný cíl spolku za účelem výchovy mládeže k přátelství a věrnosti přerostl na konci 20. let 20. století do těsného spojení s Německou národně socialistickou stranou dělnickou. V roce 1933 se spolek profiloval již jako výrazně nacionalistický, protičeskoslovenský a protižidovský a prezentoval se jako výchovná organizace, jejímž základem bylo rasově-biologické a národně-sociální smýšlení v duchu tzv. Gemeinschaft, tj. německého společenství.

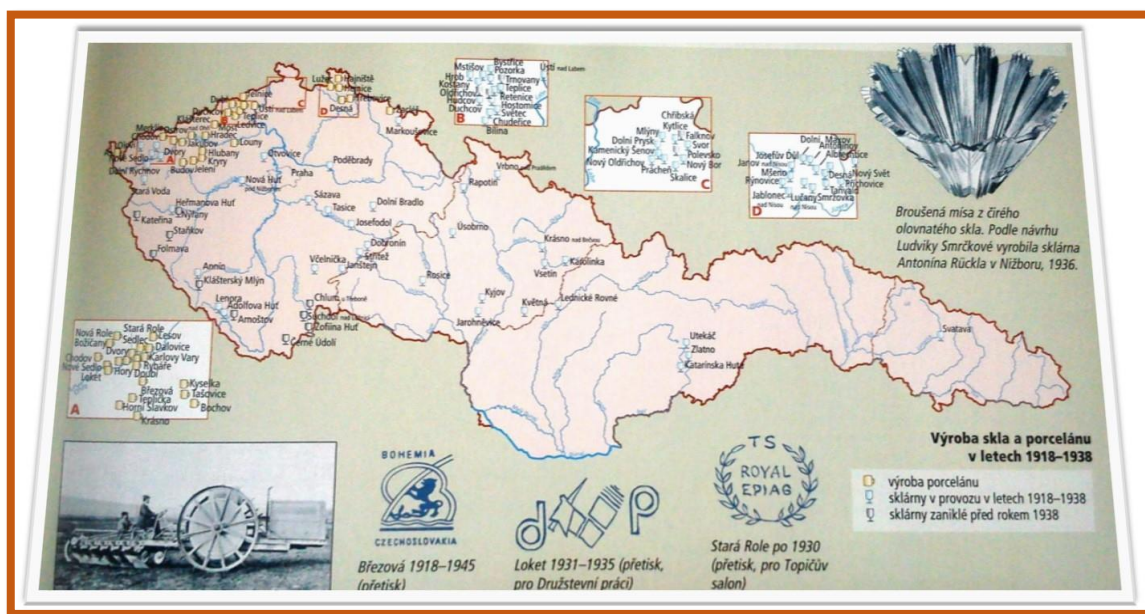
Na přelomu let **1932-1933** představovali **sudetští Němci dokonce dvě třetiny všech nezaměstnaných** z celého Československa a situace se i nadále zhoršovala. Nadprůměrná nezaměstnanost německého obyvatelstva byla způsobena zejména skladbou domácího průmyslu a sociálního rozvrstvení mezi českými a německými oblastmi – **v pohraničí převládá** totiž hlavně **sklářský, textilní** a jiný **lehký průmysl**, závislý na vývozu. Právě lehký průmysl byl postižen krizí nejvíce a nebyl schopen na nepříznivý vývoj adekvátně reagovat. Průmyslové podniky se navíc vyznačovaly zastalými technologickými postupy. Mezitím docházelo po nástupu Adolfa Hitlera k moci k výraznému ekonomickému vzestupu státu, což v sudetských Němcích vzbuzovalo dojem lepšího příkladu vedení státu.

V jakých horských oblastech měl nejstarší tradici sklářský průmysl?

Podívej se znovu do druhé kapitoly o průmyslu a zopakuj si, co ses zde dozvěděl o textilním průmyslu.

Jaká další odvětví spadají do lehkého průmyslu?

Obrázek 30: Výroba skla a porcelánu za první republiky (naprostá většina je v Sudetech) (zdroj: moderni-dejiny.cz).

Tíživé důsledky hospodářské krize dolehly v Krkonoších a Podkrkonoší zejména na **textilní průmysl**. Na **Trutnovsku** a **Vrchlabsku** trvale **zastavilo provoz 22 závodů s více než 5 000 dělníky**, mezi nimi i **textilka Johanna Faltise** v Trutnově a Mladých Bukách a **firma F. A. Rotter** v Horním Vrchlabí. Dočasně výrobu pozastavilo celkem 7 podniků, z toho například firma Aloise Haase v Trutnově nebo Ignáce Etricha v Horním Starém Městě. Ostatní továrny fungovaly omezeně, dělníci zaniklých textilek zůstali bez práce. **K 28. únoru 1933** bylo na Trutnovsku **evidováno více než 8 000 nezaměstnaných**, což tvořilo 10,47% všech obyvatel regionu. V samotném Trutnově neměla práci dokonce polovina všech obyvatel. Mezi německým obyvatelstvem začaly převládat nacionalistické tendence, podle kterých československá vláda znevýhodňuje údajnou „čechizaci“ sudetoněmecké hospodářství např. zadáváním státních zakázek českým podnikům i v ryze německých oblastech.

Vyhrocená situace spojená s vysokou nezaměstnaností si vyžádala v Sudetech i několik krvavých incidentů. Nejznámější je například komunisty řízený **protestní pochod ze 4. února 1931 v Duchcově**, který se dostal do potyčky s několika četníky. Ti začali v sebeobraně střílet a situace si vyžádala 4 oběti. **V listopadu 1931 se nedaleko Frýdvaldova (dnešního Jeseníku) konal další hladový pochod**. Ačkoli byla akce úředně zakázána, po střetu s četnictvem zůstalo 8 obětí.

Situace se zhoršovala i politicky. Vytvořením Sudetoněmecké strany došlo k postupnému sjednocování sudetských Němců. Na základě zrušení původních protistátních stran DNSAP a DNP vydal v **říjnu 1933 Konrad Henlein** na shromáždění v chebském hostinci výzvu k vytvoření všeobjímající **Sudetoněmecké vlastenecké fronty**, z níž se stala později Sudetoněmecká strana. Organizování Sudetoněmecké fronty se v Trutnově ujal advokát **JUDr. Adolf Kellner** a v říjnu 1933 se v místní tělocvičně rozdávaly přihlášky. Samotná **trutnovská skupina Sudetoněmecké vlastenecké fronty byla založena 9. listopadu 1933**. Po počáteční poněkud chladné odezvě došlo v **červenci 1934 k první veřejné manifestaci v severovýchodních Čechách**. Výrazný úspěch pozdější Sudetoněmecké strany na Trutnovsku byl výsledkem předvolební **agitace Konrada Henleina návštěvou Trutnova v květnu 1935**. Ve svém projevu se zmínil o tom, že „zlý třídní boj“ mezi Němci je u konce.

Obrázek 31: Konrad Henlein hovoří v Karlových Varech 1937 (zdroj: wikipedie.cz).

Obrázek 32: Sudetoněmecký prapor (zdroj: wikipedie.cz).

Vyhledej z dostupných zdrojů (knihy, internet) vyhledej informace o těchto politických stranách a napiš jejich plné názvy:

DNSAP .....

.....

.....

DNP .....

.....

.....

Po volbách obdržela strana v trutnovském okrese přes 50% hlasů, v Žacléři získala přes 40% hlasů.

„Naši hraničáři v Trutnově hlásí – to byla úžasná věc a porážka naší státní autority, když führer SdP přijel na trutnovské náměstí a hejtman dal obklopit ohromným kordonem četnictva a policie hitlerovskou agitaci. Na 160 četníků z Prahy a východních Čech bylo staženo na ochranu Henleina. Na náměstí trutnovském, kudy se několikrát valila nepřátelská vojska přes životy našich lidí i našich Němců, stál pan Henlein ve své paradě. Pracinky se zdvihaly nahoru a volalo se Heil Hitler! Dámy a pánové, tohle je ČSR?!“ (Františka Zeminová, poslankyně Národního shromáždění Jan. JUŘENA, Broumovsko a Trutnovsko: obrana republiky v druhé polovině třicátých let v severovýchodních Čechách, s. 144

Výrazné vítězství Sudetoněmecké strany v parlamentních volbách způsobilo také **stupňování jejích požadavků** v souladu s pokyny z Berlína. Henlein v nich byl nabádán k „*ostrému vyhrocení věci v Československu a posunu sudetoněmeckých autonomistických požadavků do čela evropské politiky.*“ Požadavky měly vyvolávat ve veřejnosti **mínění**, že **československá vláda není ochotná dospět k dohodě a sudetské Němce utlačuje**. V listopadu 1937 předložil Adolf Hitler představitelům armády svůj tajný útočný plán označovaný pracovním jménem jako „**Fall Grün**“, který počítal s **likvidací Československa vojenskou cestou**. V tajném dopise z 19. listopadu 1937 Henlein Hitlerovi napsal, že jeho **cílem** je začlenění celých českých zemí do Německa, tedy **rozbití Československa**.

Fall Grün (v češtině případ zelená) byl nikdy neuskutečněný plán vojenského úderu proti Československu, připravený roku 1937.

K obsazení země měla Hitlerovi pomoci také Henleinova Sudetoněmecká strana a speciální polovojenské jednotky Sudetendeutscher Freikorps, vytvořené speciálně pro tento plán. Obě složky měly vyvolat cílené nepokoje v čs. pohraničí. V poslední verzi byl útok naplánován na 28. října, k jeho realizaci ale nakonec nedošlo, neboť Francie a Velká Británie se chtěly vyhnout válce za každou cenu. Po uzavření Mnichovské dohody byl plán úplně zrušen. Hitler získal Sudety a později celé Československo bez jediného výstřelu.

Vedení Sudetoněmecké strany získalo **v březnu 1938** od Hitlera pokyny na **další stupňování svých požadavků**. Na tajné poradě v Berlíně se nechal Henlein slyšet s tím, že „*musíme žádat tolik, abychom nikdy nemohli být uspokojeni.*“ Neúspěšná národnostní vyjednávání měla napomoci k vytvoření dojmu, že Československo není na mezinárodním kolbišti schopno vyjednat se sudetskými Němci slušné podmínky a ještě je utiskuje. Situace se vyhroutil **24. dubna 1938 na sjezdu Sudetoněmecké strany v Karlových Varech**, kde byly formulovány požadavky nazvané jako „**Karlovarský program**“. Tím se Sudetoněmecká strana otevřeně přihlásila k **fašismu** a **pohltila tři doposud samostatné německé politické strany**: agrární, křesťansko-sociální a agrární, které již nebyly schopny nátlak ustát.

Karlovarský program byl seznam požadavků na čs. vládu, který vyhlásil předseda Sudetoněmecké strany Konrad Henlein. Předcházelo mu připojení Rakouska k Německu 13. března 1938 (tzv. anšlus) a obsahoval osm bodů a vycházel z porady Henleina s Adolfem Hitlerem 28. března v Berlíně.

Tvým úkolem teď bude práce ve skupině. Ve třídě se rozdělíte na 4 skupiny a každá z vás si vybere a napíše dva body Karlovarského programu na volný list papíru. Každá skupina si připraví argumenty a pokusí se ostatním skupinám jednotlivé body vysvětlit. Zároveň se každá skupina podívá na internetu na současné zakotvení práv menšin v České republice a jejich požadavky. Jaké máme v současné České republice menšiny?

Ve snaze nepřipustit další válku a i pod mezinárodněpolitickým tlakem přistoupila československá vláda **30. června 1938 k schválení tzv. národnostního statutu**, který představoval velký ústupek vůči sudetským Němcům a připouštěl jim obrovskou míru **autonomie**. I tento dokument však byl podle nařízení z Berlína Sudetoněmeckou stranou odmítnut. V **září 1938 přijala vláda ještě nový návrh**, který plnil většinu požadavků Karlovarského programu. Aby nedošlo k podezření, že strana chce odmítnout i tento velkorysý návrh, vyvolala potyčku pro jeho úplné zamítnutí v podobě tzv. **Ostravského incidentu**. Ten posloužil jako záminka pro přerušení a nakonec i ukončení jednání s československou vládou.

Ostravský incident nebyl jedinou vyhrocenou událostí. V noci z 19. na 20. září 1938 přepadly jednotky Sudetoněmeckého Freikorpsu (*Sudetendeutscher Freikorps – SFK*) československé celnice a policejní stanice v Sudetech s cílem vyvolat povstání. V noci z 21. na 22. září 1938 dokonce vstoupily na čs. území říšskoněmecké oddíly SA a SS s cílem obsadit některé pohraniční oblasti.

Obrázek 33: Dobová karikatura znázorňující vystupňované požadavky Sudetoněmecké strany včetně uměle vyvolávaných konfliktů v pohraničí (zdroj: moderni-dejiny.cz).

Československo se ocitlo ve svízelné situaci – hlavní spojenci Francie a Velká Británie začaly naléhat na smírné řešení v podobě rozsáhlých úprav národnostní politiky. Obavy z nové války, na kterou nebyly západní spojenci připraveni, přiměly Velkou Británii k jednání na vlastní pěst. Tím se stala **v srpnu 1938 britská mise lorda Runcimana do Československa**, která měla vyšetřit skutečný stav věcí a prosazovala obecně **politiku usmiřování**, anglicky **appeasementu**. Západní svět nehodlal žádný způsobem riskovat další světovou válku a to navíc kvůli malému státu ve středu Evropy. O demokratickém státu existujícím teprve dvacet let se mělo rozhodnout **v září 1938 v Mnichově**, ale bez jeho čelných představitelů. Byla uzavřena tzv. **Mnichovská dohoda**, na základě které byly pohraniční oblasti, obecně označované jako Sudety, postoupeny Německu.

Appeasement neboli usmiřovací politika ústupků protivníkovi, označoval pacifistickou politiku z 30. let 20. století, kterou symbolizovalo ustupování agresivním stranám. Jejím cílem bylo zachovat mír za každou cenu a odvrátit druhou světovou válku. Za její představitele jsou považováni britský premiér **Neville Chamberlain** a francouzský premiér **Edouard Daladier**.

Vysvětli pojem pacifismus a pacifista.

Vyhledej a nakresli symbol, který je spojovaný s pacifismem a který převzala americká mládež v 60. letech minulého století v odporu proti válce ve Vietnamu.

Shrnutí:

Ekonomika poválečného světa ve 20. letech většinou úspěšně prosperovala a lidé toto období prožívali většinou v nadšené euforii. Proto nikdo nečekal, že 24. října 1929 dojde ke krachu na newyorské burze, která povede k největší hospodářské krizi 20. století. Tento den vstoupil do dějin jako „černý čtvrtek“ a znamenal ekonomiku celého světa. Koncem roku 1930 dorazila krize i do Československa a měla těžké sociální důsledky. Nejprve postihla zemědělství a průmysl, zejména ten lehký a změnila průmyslovou skladbu. Naopak se pozvedla zbrojní výroba a průmysl opírající se o technologické novinky a inovace. V roce 1934 došlo i na finanční krizi, která se projevila devalvaci české koruny. Vláda musela přijmout celou řadu opatření, mezi nimi poskytovala státní půjčky (subvence) a odborově organizovaným dělníkům nabízela podporu v nezaměstnanosti. Dělníkům, kteří nepodléhali žádné odborové organizaci, zajistila stravovací akce a poukázky na jídlo, tzv. „žebračky“. Krize zlikvidovala hlavně střední podnikatele, téměř milion lidí se ocitlo bez práce. Nejtěživěji dolehla krize na pohraniční oblasti a znamenala soužití mezi Čechy a Němci. Světová hospodářská krize způsobila národnostní radikalizaci a růst nacionalistických tendencí, které obviňovaly Československo z krize a jejích důsledků. Toho dokázala využít nově vzniklá Sudetoněmecká strana, v jejímž čele stanul bývalý učitel tělocviku Konrad Henlein. V letech 1932-1933 už tvořili sudetští Němci dvě třetiny nezaměstnaných z celého Československa. Nadprůměrná nezaměstnanost byla dána skladbou zdejšího zejména lehkého průmyslu (zejména textilnictví a sklářství), který nebyl schopen na situaci adekvátně reagovat a v němž se uplatňovaly zastaralé technologické postupy. Takové podmínky jen nahrávaly nacionalistickým tendencím sudetských Němců, obzvláště poté, co sousední Německo začalo po nástupu Adolfa Hitlera k moci ekonomicky prosperovat. Na Trutnovsku muselo zastavit provoz 22 závodů s 5 000 dělníky, celkově bylo v trutnovském okrese více než 8 000 nezaměstnaných. V samotném Trutnově neměla práci dokonce polovina obyvatel. Situace dokázala využít Sudetoněmecká strana v čele s Konradem Henleinem k tomu, aby začal navádět sudetské Němce proti Československu. Pokyny dostával z Berlína přímo od Adolfa Hitlera, který viděl v mladém státu slabého politického protivníka. Údajné blaho sudetských Němců bylo pouhou zástěrkou k tomu, aby se zmocnil nejprve oblasti Sudet a posléze celého Československa s ohledem na jeho rozvinutý průmysl, který potřeboval pro účinné vedení budoucí války. Po úspěšných parlamentních volbách Sudetoněmecké strany v roce 1935 měl Henlein za úkol stupňovat požadavky strany natolik, aby byly pro československou vládu nepřijatelné. V listopadu 1937 předložil Hitler svým vojenským poradcům tajný plán pod názvem Fall Grün, za pomoci kterého mělo být dobyt Československo v případě, že byla aktivita Sudetoněmecké strany neúspěšná. Tohoto plánu nakonec nebylo potřeba. V dubnu 1938 byl na sjezdu v Karlových Varech přijat tzv. Karlovarský program, kterým se strana otevřeně přihlásila k fašismu a žádala plnou autonomii Sudet a sudetských Němců. Vláda byla ochotna pod mezinárodně politickým tlakem ustoupit a sama 30. června 1938 předložila straně kompromisní návrh národnostního statutu, který byl později doplněn novým návrhem v září 1938.

Sudetoněmecká strana potřebovala pro jeho odmítnutí nějakou záminku. Tou se nakonec stal vyprovokovaný Ostravský incident, kdy došlo ke zranění jednoho sudetoněmeckého poslance ze strany československého četníka. Tento vyprovokovaný incident veškerá další jednání s československou vládou ukončil. Evropa nechtěla riskovat kvůli malému státu další světovou válku a snažila se jí zabránit všemi možnými prostředky. Velká Británie proto vyslala v srpnu 1938 svého prostředníka lorda Runcimana, aby celou situaci prošetřil. Událost vešla do dějin jako tzv. Runcimanova mise, která se vyznačovala zejména prosazováním politiky usmiřování, tedy appeasementu. Ten prosazoval mír všemi možnými prostředky, k nimž patřilo i odtržení Sudet od Československa. K tzv. Mnichovské dohodě došlo v září 1938 v Mnichově a právě na ní bylo rozhodnuto o osudu mladého demokratického státu, aniž by se k tomu mohl jakkoli vyjádřit.

Použitá literatura:

základní:

- ✓ BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, 158 s.
- ✓ JUŘENA, Jan. *Broumovsko a Trutnovsko: obrana republiky v druhé polovině třicátých let v severovýchodních Čechách*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2006, 286 s. ISBN 8-86011-32-1.
- ✓ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 2. Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri, 2002, 577 s. ISBN 80-7277-031-4.

rozšiřující:

- ✓ KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v Československu v letech 1933-1938 (úloha fašistické sudetoněmecké iredenty v agresivních plánech hitlerovského Německa proti ČSR)*. Praha: Naše vojsko, 1962, 254 s.
- ✓ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství!: Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*. Praha: Nakladatelství R, 1993, 271 s. ISBN 80-901431-3-X.
- ✓ METELKA, Jaroslav. *Henleinovci a demokraté. Boj proti fašismu a za obranu republiky v pohraničí severovýchodních Čech 1935-38*. Trutnov: Okresní národní výbor, 1970, 271 s.

2.5 Mnichovská dohoda a zábor pohraničí. Vznik Říšské župy Sudety.

Cíl kapitoly: popsat okolnosti uzavření Mnichovské dohody a její průběh v pohraničních oblastech, zejména v severovýchodních Čechách včetně záboru pohraničních obcí, vzniku Říšské župy Sudety a situace na nově obsazených území z pohledu zde žijících českých obyvatel

Klíčová slova: Mnichovská dohoda, Říšská župa Sudety, zábor pohraničních obcí, druhá republika, Protektorát Čechy a Morava, demarkační čára

Vhled do problematiky

*Obavy československé vlády o neschopnosti vyjednat jakékoli kompromisní podmínky se Sudetoněmeckou stranou se potvrdily. Hitlerův plán cíleně vyvolat konflikty v pohraničí mezi sudetskými Němci a československými četníky přinesl své ovoce v podobě britské a francouzské usmiřovací politiky, která nehodlala za žádných okolností připustit další válečný konflikt. Po neúspěšné britské misi lorda Runcimana byla koncem září 1938 zahájena v Mnichově jednání, na které byli pozváni zástupci z francouzské, britské, italské a německé strany. Tato jednání, konaná 29. září 1938 a oficiálně uzavřená po půlnoci 30. září 1938, vešla do dějin jako **Mnichovská dohoda**. Ve skutečnosti se pro Československo jednalo o **diktát cizích mocností** ve složení Nevilla Chamberlaina za Velkou Británii, Eduarda Daladiera za Francii, Benita Mussoliniho za Itálii a Adolfa Hitlera za Německo, který začali Čechoslováci označovat jako „**dohoda o nás bez nás**“. Její ujednání počítalo se zábořem většiny pohraničních oblastí a Československo se muselo pod nátlakem podřídít. Dohodu doprovázely demonstrace po celé zemi a nesmířily se s ní ani vojenské složky státu. Oblast severovýchodních Čech patřila do poslední etapy záboru prováděného ve dnech 8. – 10. října 1938. Územní ztráty pohraničí měly pro okleštěný stát katastrofální důsledky. Takto okleštěný stát fungoval ještě několik měsíců pod označením **druhá republika**, dokud nebyl 15. března 1939 obsazen německou armádou a nestal se z něj **Protektorát Čechy a Morava**. Koncem března 1939 také došlo ke vzniku tzv. **Říšské župy Sudety**.*

2.5.1 Text – výklad

K **Mnichovské dohodě přispěla celá řada důvodů**, které jsme se pokusili nastínit v předchozí kapitole. Nebyla to jen **vleklá hospodářská krize**, během které došlo k úpadku lehkého průmyslu a vysoké míře nezaměstnanosti zejména německých občanů v Sudetech, ale také vzrůstající **agresivita nacistického Německa**, v jehož čele stanul nejobávanější muž tehdejší Evropy a zdálo se, že i celého světa. Adolf Hitler se v Německu skrytě připravoval na další válku, kterou by však nemohl vést bez vojenského a průmyslového arzenálu. **Československo** mělo výbornou **strategickou polohu ve středu Evropy**, vlastnilo **zbrojovky** na špičkové úrovni a jeho průmysl byl schopen se přeorientovat na válečnou výrobu. Němci v Sudetech posloužili jako záminka pro stupňování nespelnitelných požadavků ze strany Sudetoněmecké strany, o jejichž smírné vyřešení usilovala obzvlášť britská strana v podobě politiky appeasementu neboli usmiřování. Dokonce vyslala do Československa i svého zástupce v podobě lorda **Waltera Runcimana**, jehož cílem bylo **zprostředkovat mezi oběma stranami jednání**. Říšský kancléř Adolf Hitler však měl jiné plány a **koncem září** uspořádal v **Mnichově schůzku**, na kterou přizval zástupce v podobě britské, francouzské a italské strany. Československo mezi pozvanými chybělo.

„Dále jsem dospěl k názoru, že ty pohraniční okresy mezi Československem a Německem, kde sudetoněmecké obyvatelstvo tvoří významnou většinu, by měly okamžitě dostat právo na sebeurčení. Pokud bude nutné nějaké odstoupení území, a já myslím, že bude, mělo by být provedeno okamžitě a bez zdržování.“

*(Walter Runciman, In: Ivan KAZMOUR, *Edvard Beneš bez adorce*)*

Zamysli se nad tím, co znamená právo na sebeurčení národů. Porovnej jeho uplatňování po rozpadu monarchistických států po první světové válce a ve 30. letech 20. století.

V pozdně nočních hodinách **29. září 1938** došlo k uzavření a podepsání dokumentu, označovaného jako **Mnichovská dohoda**. Jejími signatáři byli britský premiér **Neville Chamberlain**, francouzský ministerský předseda **Edouard Daladier**, fašistický diktátor **Benito Mussolini** a německý říšský kancléř **Adolf Hitler**. V Československu získal také označení jako „*mnichovský diktát*“ nebo „*dohoda o nás bez nás*“.

Obrázek 34: Signatáři při podpisu Mnichovské dohody. Zleva doprava: Neville Chamberlain, Edouard Daladier, Adolf Hitler, Benito Mussolini (zdroj: wikipedie.cz).

Přijetí mnichovské dohody provázely četné **demonstrace** na celém území v Československa, které se nevyhnuly ani severovýchodu Čech. Například v **Úpici** byly **protesty nejbouřlivější** a ve večerních hodinách zazněla městem hesla:

„Prodali nám republiku, že se báli bolševiků!“

„Benešův plán je znám, lid je zaprodán!“

„Nechcem brečet, chceme bránit!“

Mnichovská dohoda

„Německo, Spojené království, Francie a Itálie se dohodly ze zřetelem k dohodě, již už bylo ve věci odstoupení sudetoněmeckého území v zásadě docíleno, na těchto podmínkách a modalitách tohoto odstoupení a na opatřeních z něho vyplývajících a prohlašují, že jsou jednotlivě odpovědné za zajištění kroků nutných k jeho zabezpečení.

Vyklizení začne 1. října.

Spojené království, Francie a Itálie ujednávají, že se vyklizení provede do 10. října, a to **bez zničení jakýchkoli existujících zařízení**, a že je československá vláda odpovědná za to, že se vyklizení provede bez poškození uvedených zařízení.

Etapovité obsazování převážně německého území německými oddíly začne 1. října. Čtyři části území, označené na přiložené mapě, obsadí německé oddíly v tomto pořadí: Část území označenou I 1. a 2. října, část území označenou II 2. a 3. října, část území označenou III 3., 4. a 5. října, část území označenou IV 6. a 7. října. Zbývající území převážně německého charakteru neprodleně určí mezinárodní výbor a německé oddíly je obsadí do 10. října.

Československá vláda propustí ve lhůtě čtyř týdnů ode dne uzavření této dohody z vojenských a policejních sborů všechny sudetské Němce, kteří si toto propuštění přejí. V téže lhůtě propustí čs. vláda všechny sudetoněmecké vězně.“

Obrázek 35: Ztráty po Mnichovu byly obrovské. Okleštěný stát přišel o 30% svého území a jako takový se již nedokázal ubránit. Spolu se ztrátou území přišla i ztráta i téměř 5 milionů obyvatel. Počet obyvatel nového národnostního složení ukazují následující údaje pod mapkou (zdroj: info.cz).

Celá **oblast pohraničí severovýchodních Čech** spadala do **poslední etapy záboru prováděného ve dnech 8. – 10. října**. Ještě celý týden po tragédii Mnichova zaujímal čs. armáda obranné postavení v Krkonoších a Orlických horách a postupně evakovala veškerý vojenský materiál. **Územní ztráty** pohraničí měly katastrofální důsledky i z **hlediska možnosti další obrany republiky**. S výjimkou Náchodska **přišlo** totiž Československo **o celé pevnostní pásmo** opírající se o přirozenou hradbu hor. Za **demarkační linii** zůstaly **Krkonoše, Rýchory, Jestřebí hory, Broumovské stěny a Orlické hory**.

V oblasti severovýchodních Čech bylo zabráno celkem 10 soudních okresů:
 Vrchlábí, Hostinné, Trutnov, Maršov, Žacléř, Broumov, Teplice nad Metují, Rokytnice nad Jizerou, Rokytnice v Orlických horách a Králíky. Celkem to bylo 190 obcí s počtem 177 442 obyvatel, z toho 17 443 Čechů. Dále byla zabrána část území dalších 9 soudních okresů s celkovým počtem 40 651 obyvatel.
Celkově šlo o 76 obcí a 13 osad.

*Vyhledej, co znamená pojem **soudní okres**. Čím se lišil od tzv. **politického okresu**?*

Vojáci československé armády museli opustit opevnění a zanechat v něm veškerý vojenský materiál včetně výstroje a výzbroje. Na pohyby vojsk v pohraničí dohlíželi také britští, francouzští a italské pozorovatelé. Až na pár drobných přestřelek a menších sabotážních akcí mezi německými a československými vojáky **proběhlo obsazení pohraničí bez větších obtíží.**

Obrázek 36 a 37: Němečtí vojáci při obsazování trutnovského pohraničí (zdroj: vlastní archiv autorky).

S takovým vymezením státních hranic však nesouhlasili někteří představitelé SdP i zástupci německé šlechty. Narychlo **zřízený sudetoněmecký orgán v Berlíně** usiloval o co **nejrozsáhlejší zábor na úkor Československa**. Úprava **demarkační čáry** vedla k tomu, že i přes protesty československých vyslanců **případlo 315 obcí s českou většinou do zabraného území**. Na **Trutnovsku** byly tímto způsobem **zabrány obce Odolov a Strážkovice** s 494 českými a jen 5 německými obyvateli.

Víš, že.... Demarkační linie oficiálně odděluje dvě soupeřící strany nebo státy. Nejvíce se používá pro oddělení území spadajících pod kontrolu různých zemí. Zásadní význam měla pro Evropu demarkační čára v roce 1945.

Zjisti, proč bylo pro Němce důležité zahrnout do svého záboru i oblast Odolova a Strážkovic.

Obrázek 38: Mapa konkrétněji vyznačuje území, o které ČSR přišla na základě Mnichovské dohody. Součástí je i fotografie Adolfa Hitlera, který si po německé okupaci ČSR prohlíží bunkry čs. obranné linie v Sudetech (zdroj: denik.cz).

Obsazení pohraničních oblastí s sebou přineslo **rabování a násilnosti ze strany německých vojáků i sudetských Němců**, kteří se začali obohacovat na úkor Čechoslováků zůstávajících v pohraničí. Násilnosti i vraždy páchané na Židech a Čechoslovácích se stupňovaly natolik, že opouštěli Sudety a přechali do okleštěného Československa. Tomu se začalo po Mnichovské dohodě říkat „**druhá republika**“, oficiální název zněl **Česko-Slovenská republika**. **Trvala pouze 167 dní**, než byla **15. března 1939** obsazena německými vojsky a přetvořena v **Protektorát Čechy a Morava**.

Příkladem vyhocených konfliktů v pohraničí se stal vražedný incident, k němuž došlo v září 1938 v Černé Vodě v okrese Žacléř:

„Krátko po poledni přišel do Schremmerova hostince resipient finanční stráže Eduard Novotný. Přisedl ke stolu, kde seděli mladí henleinovci Steidler, Feest a Fiedler. Steidler znenadáni vytrhl z kapsy automatickou pistoli a nic netušícího resipienta střelil do břicha.“

Nedlouho po vzniku Protektorátu Čechy a Morava byl **25. března 1939** vydán **zákon**, který vstoupil v platnost 15. dubna 1939 a podle něj vytvořila převážná část odstoupeného pohraničí **Říšskou župu Sudety** (*Reichsgau Sudetenland*). Území sudetské župy bylo rozčleněno do **tří podřízených vládních obvodů** (Cheb, Ústí nad Labem, Opava), **pěti městských okresů** (Cheb, Ústí nad Labem, Karlovy Vary, Liberec a Opava) a **53 venkovských okresů**. **Vládním prezidentem pro obvod Ústí nad Labem se stal Hans Krebs**. Obvod byl **rozsáhlý, spadalo do něj celé Trutnovsko a Vrchlabí** (Hohenelbe), dále **Teplice nad Metují, Broumov** (Braunau), **Jablonec nad Nisou** (Gablonz), **Liberec** (Reichenberg), **Děčín** (Dux), **Ústí nad Labem** (Aussig), **Teplice** (Teplitz), **Most** (Brüx) a **Chomutov** (Komotau). **Hlavním městem Říšské župy se stal Liberec**.

Obrázek 39: Znak Říšské župy Sudety (zdroj: wikipedie.cz)

Hans Krebs (1888-1947)

Obrázek 40 (zdroj: wikipedie.cz)
Československý politik a poslanec Národního shromáždění za Německou národně socialistickou stranu dělnickou (DNSAP) získal funkci vládního prezidenta v Ústí nad Labem za podíl na rozbití republiky. Příslušník SS, který se podílel na tvrdé perzekuci odpůrců nacistického režimu. Po válce odsouzen čs. úřady k trestu smrti.

Mnichovská dohoda ovlivnila životy i mnoha lidí, Čechů i Němců. **Přes 125 000 Čechů** bylo po Mnichovu doslova **vyhnáno** z pohraničí, **zhruba 3 miliony Němců** bylo po válce **odsunuto**.

Shrnutí:

Uzavření Mnichovské dohody v noci z 29. na 30. září 1938 doprovázela celá řada příčin, které se pro Československo ukázaly jako tragické. Prvním z nich byla vleklá hospodářská krize, jejíž dopady nejcitelněji zasáhly pohraniční oblasti obývané převážně německým obyvatelstvem. Druhá příčina úzce souvisela s první, a sice vzrůstající nacionalistické tendence a agresivita nacistického Německa. Adolf Hitler usiloval o uchvácení celého Československa, aby získal území, na kterém by mohl vyrábět zbraně a jiný vojenský materiál. Výborná strategická poloha mladého státu spolu s třímilionovou německou menšinou a později také rozsáhlým systémem opevnění u něj nezůstala bez povšimnutí a posloužila mu jako záminka k záboru Sudet. Stupňující se požadavky Sudetoněmecké strany, která postupovala na příkazy z Berlína, vyvolávaly ve spojeneckých zemích Československa obavy z možné války. Tu nehodlala britská strana připustit, a proto vyslala do Československa lorda Waltera Runcimana jako zprostředkovatele mírových jednání mezi československou vládou a Sudetoněmeckou stranou. Uměle vyvolané ozbrojené konflikty v pohraničí přiměly Sudetoněmeckou stranu k přerušení jednání a k urychleným krokům říšského kancléře v Německu. Koncem září 1938 uspořádal Adolf Hitler v Mnichově schůzku, na kterou přizval zástupce Velké Británie (Neville Chamberlain), Francie (Edouard Daladier) a Itálie (Benito Mussolini) k podpisu dohody, která vešla do dějin jako Mnichovská dohoda. Československo nebylo na jednání přizváno a bylo přinuceno podmínky dohody akceptovat v plném znění. Od 1. října měla být vyklizená veškerá vojenská zařízení v Sudetech, na což dohlíželi britští, francouzští a italské zástupci. Až na pár drobných přestřelků a sabotážních akcí proběhl zábor bez komplikací. Oblast pohraničí severovýchodních Čech spadala do poslední etapy záboru prováděného ve dnech 8. – 10. října. Územní ztráty měly katastrofální důsledky také z hlediska obrany okleštěného státu, neboť s výjimkou Náchodska přišlo Československo o celé pevnostní pásmo. Za demarkační linií zůstaly Krkonoše, Rýchory, Jestřebí hory, Broumovské stěny a Orlické hory. Úpravou demarkační linie došlo také k zabránění ryze českých obcí ze strategických důvodů. Na Trutnovsku se jednalo o obce Odolov a Strážkovice. Nedlouho po záboru docházelo k násilnostem ze strany německé armády a sudetských Němců na československém a židovském obyvatelstvu. Krvavé incidenty přinutily přes 125 000 Čechů k opuštění Sudet a přechání do zbytku země. Po Mnichovu a ztrátě pohraničí se začal nový stát nazývat jako Česko-Slovenská republika a používalo se také označení „druhá republika“. Nový státní útvar však neměl dlouhého trvání a po 167 dnech a jeho obsazení německou armádou se z něj stal 15. března 1939 Protektorát Čechy a Morava. Koncem března 1939 byl vydán zákon, který utvořil v převážné části pohraničí Říšskou župu Sudety. Území župy se skládalo ze tří podřízených vládních obvodů (Cheb, Ústí nad Labem, Opava), pěti městských okresů (Cheb, Ústí nad Labem, Karlovy Vary, Liberec a Opava) a 53 venkovských okresů.

Vládním prezidentem se v obvodu Ústí nad Labem stal nacistický politik a příslušník SS Hans Krebs. Do obvodu spadalo celé Trutnovsko a Vrchlabí, dále Teplice nad Metují, Broumov, Jablonec nad Nisou, Liberec, Děčín, Ústí nad Labem, Teplice, Most a Chomutov. Hlavním městem Říšské župy Sudety se stal Liberec. Mnichovská dohoda ovlivnila životy mnoha lidí včetně poválečného odsunu tří milionů sudetských Němců do Německa.

Použitá literatura:

základní:

- ✓ BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, 158 s.
- ✓ BÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academia, 2006, 846 s. ISBN 978-80-200-1637-9.
- ✓ HOUŽVIČKA, Václav. *České pohraničí: sborník statí*. Trutnov: Bone fide, 1991, 196 s.
- ✓ METELKA, Jaroslav. *Henleinovci a demokraté. Boj proti fašismu a za obranu republiky v pohraničí severovýchodních Čech 1935-38*. Trutnov: Okresní národní výbor, 1970, 271 s.

rozšiřující:

- ✓ KURAL, Václav, RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kolektiv. *„Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis international, 2002, 547 s. ISBN 80-86067-66-1.
- ✓ MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha: Auditorium, 2012, 301 s. ISBN 978-80-87284-20-9.
- ✓ METELKA, Jaroslav. *Osudný podzim 1938 v pohraničí severovýchodních Čech*. Hradec Králové: Kruh, 1973, 44 s.

2.6 Druhá světová válka na Trutnovsku a Náchodsku s ohledem na válečný průmysl. Nucená práce válečných zajatců, civilních dělníků a židovských vězenkyň.

Cíl kapitoly: přiblížit žákům známé téma druhé světové války z regionálního pohledu s ohledem na vzniklou Říšskou župu Sudety a válečný průmysl. Poznatky této kapitoly se opírají o vlastní výzkum autorky zaměřený na otrockou práci válečných zajatců, civilních dělníků a židovských vězenkyň z pobočných koncentračních táborů na Trutnovsku a Náchodsku. Nadčasovost tématu spočívá i v současných přetrvávajících typech nucené práce.

Klíčová slova: druhá světová válka, Říšská župa Sudety, nucená práce, koncentrační tábory, zajatecké tábory, židovské vězenkyně, váleční zajatci, civilní dělníci, válečný průmysl, pochody hladu a smrti

Vhled do problematiky

*Vypuknutí druhé světové války dne 1. září 1939 napadením Polska potvrdilo obavy západních mocností. Politika appeasementu se zhroutila a byla považována za fatální selhání. Zpočátku se Adolfu Hitlerovi dařilo ve válce vyhrávat díky účinné metodě boje nazvané **blitzkrieg** (blesková válka), která spočívala v rychlém a hlubokém průniku motorizovaných a mechanizovaných jednotek obranou nepřítele. Tímto způsobem bylo během dvou let dobyt a obsazeno Dánsko a Norsko, Francie a země na Balkáně. Bojeschopnost německých jednotek vyžadovala pro válečné hospodářství velké množství pracovních sil. Protože mladí muži odcházeli bojovat na frontu, musel být jejich nedostatek nahrazen **otrockou prací civilních dělníků, válečných zajatců a židovských vězenkyň**. Tyto „pracovní síly“ pocházely z **pobočných koncentračních táborů** vznikajících pod patronací SS v okupovaném pohraničí českých zemí a v Dolním Slezsku. Váleční zajatci a židovské vězenkyně obvykle pracovali v továrnách munice, nebo textilních závodech a měli o něco lepší šanci na přežití než vězni živořící v táborech. V oblasti Trutnovska a Náchodska se nacházela jedna z nejhustších sítí **pobočných koncentračních táborů v tehdejších Sudetech**. Druhou světovou válku z regionální problematiky budeme žákům po krátkém úvodu vyprávět skrze očitě svědky a přímé účastníky jako byla například židovská vězenkyně Sala Garncarz nebo anglický válečný zajatec Bernard Collins. Očitě výpovědi svědků a vyprávění dějin skrze metodu **oral history** je v současné době vyhledávané a žádané u mladé generace, která tak dokáže lépe dané události pochopit.*

2.6.1 Text – výklad

Obavy z nové války se u západních mocností potvrdily velmi záhy. **Napadením Polska dne 1. září 1939** nacistickým **Německem vstoupila Evropa do války**. V souvislosti s vypuknutím války se začaly v evropských zemích organizovat různé formy odboje proti současné situaci, pozadu nezůstali ani komunisté. O to větší šok a zklamání jim přinesla spojenecká **dohoda Sovětského svazu s Německem o neútočení z 23. srpna 1939**, označovaná jako **Pakt Ribbentrop-Molotov** podle německého a sovětského ministra zahraničí. Ta však neměla dlouhého trvání, když se Hitler pokusil **v červnu 1941** napadnout nic netušící Sovětský svaz v tajné **operaci Barbarossa**.

Pakt Ribentrop-Molotov byla smlouva o neútočení uzavřená mezi Německem a Sovětským svazem v Moskvě 23. srpna 1939.

Označuje se podle dvou hlavních aktérů, Hitlerova ministra zahraničí Joachima von Ribbentropa a lidového komisaře (ministra) Sovětského svazu Vjačeslava Molotova. Obě strany se v ní zavázaly, že nepoužijí vojenskou sílu proti druhé straně a nespojí se s jejími nepřáteli. Tento závazek byl porušen nacistickým Německem, které Sovětský svaz napadlo. Po válce byl von Ribbentrop odsouzen za válečné zločiny a popraven.

Pokus se zjistit, jaké výhody plynuly z tohoto ujednání v počátcích války. Jaká území na základě paktu získal Sovětský svaz a jaká Německo?

Obrázek 41: Molotov podepisuje německo-sovětskou smlouvu o neútočení. V pozadí Ribbentrop a Stalin (zdroj: wikipedie.cz).

V počátcích válečného tažení zaznamenávalo **Německo** na bojištích **mimořádné úspěchy**. **Německá armáda (wehrmacht)** využívala bojové techniky zvané **blitzkrieg** neboli **blesková válka**. Ta spočívala v **rychlém a hlubokém průniku motorizovaných a mechanizovaných jednotek** obranou nepřítele. Úspěšnost této metody se odvíjela od tankové síly podporované plně mechanizovanými jednotkami pěchoty, vysoce mobilního dělostřelectva a letectva. Během pouhých dvou let Hitler **pomocí blitzkriegu** dobyl většinu **evropských zemí** včetně Dánska, Francie a zemí na Balkánu.

Wehrmacht je označení **německé armády** v období tzv. Velkoněmecké říše v letech 1935-1945. Tvořily ho tři hlavní složky:

1. **Heer** – německá armáda
2. **Luftwaffe** – letectvo
3. **Kriegsmarine** – námořnictvo

Vojáci přísahali věrnost vůdci:

„Před Bohem skládám posvátnou přísahu, že zachovám bezpodmínečnou poslušnost Adolfu Hitlerovi, Vůdci německé říše a německého lidu a nejvyššímu veliteli ozbrojených sil. Jako statečný voják budu připraven za tuto přísahu v každém okamžiku nasadit život.“

Název **SS** je zkratkou od Schutzstaffel, což byla ozbrojená organizace NSDAP (německé nacistické strany) vytvořená v roce 1925 původně jako Hitlerova osobní stráž. V jejím čele stál **Heinrich Himmler** jako **Reichsführer-SS** (říšský vůdce SS).

V její kompetenci byly nacistické koncentrační tábory, podílela se na vyhlazovací politice rasově méněcenných lidí a dodávala otrocké pracovní síly

na nucenou práci. Příslušníci SS přísahali:

„Tobě, Adolfě Hitlerě, vůdci a kancléři Německé říše, přísahám věrnost a statečnost. Tobě a nadřízeným, které sám jmenuješ, slibuji poslušnost až do smrti. K tomu mi dopomáhej Bůh.“

Porovnej mezi sebou wehrmacht a SS. Co měli společného? Čím se odlišovali?

Vyhledej význam následujících vojenských hodností SS a jejich nejvýznamnější představitele:

Reichsführer SS.....

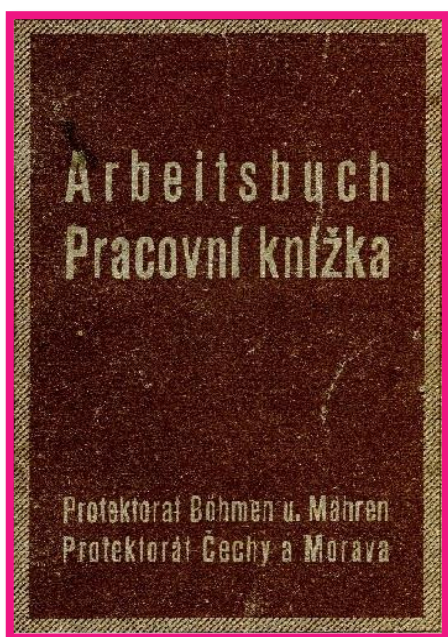
Oberstgruppenführer.....

Obergruppenführer.....

Sturmbannführer.....

Obersturmführer.....

Aby nacistické Německo dokázalo udržet bojeschopnost svých jednotek, muselo nepřetržitě fungovat **válečné hospodářství**. V okupovaných zemích včetně Německa samotného naplno probíhala výroba vojenského materiálu dodávaného vojákům na frontu. Nedostatek pracovních sil kvůli mužům odvedeným do wehrmachtu přivedl Třetí říši před otázku, kde sebrat potřebné dělníky. SS, což byla ozbrojená organizace, se rozhodla situaci vyřešit **nasazením válečných zajatců a židovských vězňů**. Jednalo se o laciné pracovní síly, u kterých nezáleželo na tom, zda přežijí nebo ne. Spolu s nimi se do válečného hospodářství museli zapojit i **civilní občané** z okupovaných zemí a to tzv. **nuceným nasazením**. Tito civilní dělníci byli mladí a zdraví lidé okolo 15-20 let (v době války se jednalo převážně o **ročníky 1920-1923**, v roce 1944 i o **ročníky 1924 i 1927**), kteří opouštěli své domovy v nejistotě a odjížděli za prací do Německa, neboli do **reichu**. Každému, kdo by se pracovnímu nasazení vyhnul, čekal tvrdý postih končící i smrtí. Totálně nasazení obdrželi **pracovní knížku**, tzv. **Arbeitsbuch**, která obsahovala základní údaje o nasazeném včetně razítka zaměstnání. Její ztráta nebo poškození se přísně trestalo.

Obrázek 42: Pracovní knížka
totálně nasazených (zdroj: wikipedie.cz).

Obrázek 43: Hynek Kuřák v sovětské uniformě
odjíždí jako sedmnáctiletý na nucené práce
do Brna kopat zákopy v roce 1945.
Později z nuceného nasazení
uprchl a ukrýval se v lesích (rodinný archiv autorky).

Českoslovenští **občané** se **pokoušeli** mnohdy práci v továrnách nenápadně **sabotovat** a vyrábět tzv. **zmetky**. Bylo to však **velmi nebezpečné**, a pokud by se na to přišlo, čekal takového dělníka až **trest smrti**. Protektorátní a nacistické úřady trestaly smrtí i uprchnutí z nuceného nasazení. Dělníci měli **přísně zakázáno pořizovat fotografie** nebo jakékoli záznamy, které by mohly obsahovat tajné informace vojenského charakteru. Případy porušování pracovní kázně se rozmohly především od konce roku 1943.

Obrázek 44 a 45: Hynek Kuťák před odjezdem na nucené práce do Brna (rodinný archiv autorky).

Obrázek 46 a 47: Snímky, které Hynek Kuťák pořídil během odjezdu na nucené nasazení (rodinný archiv autorky).

Civilní dělníci byli ubytováni v **pracovních táborech**, které se označovali jako **Arbeitslager**. Vznikaly v **blízkosti podniků**, nejčastěji **na pozemcích firmy**, kde pracovali. V jednotlivých táborech byli dělníci umístěni podle národností a nesměli se mezi sebou stýkat. Nejvíce zastoupenou skupinou nuceně nasazených byli **obyvatelé ze Sovětského svazu** a **Ukrajiny**. Na **Trutnovsku** a **Náchodsku** existovaly tyto **tábory pro civilní dělníky** v **Bernarticích, Broumově, Hostinném, Vrchlábí, Mladých Bukách, Poříčí** a **Trutnově**.

Obrázek 48: Ruská mládež na nucených pracích u firmy Petera v letech 1942-1945 (zdroj: Krkonošské muzeum Vrchlábí, F 353-1).

Obrázek 49: Pracovníci truhlářského podniku Brath a spol. v Hostinném. Mezi nasazenými českými dělníky je řada sovětských zajatců a Turkmenistánců (zdroj: Krkonošské muzeum Vrchlábí, F 3542).

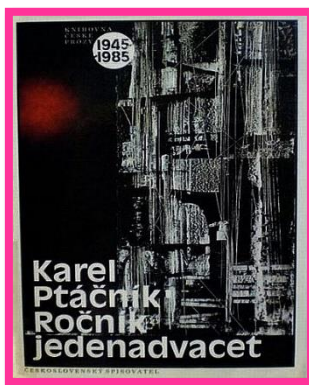
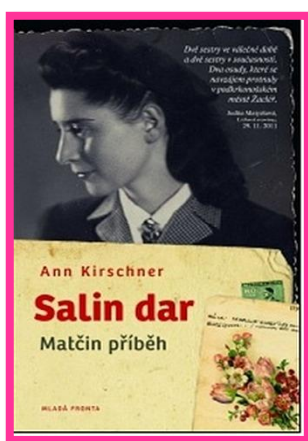
„Dne 28. ledna 1945, kdy Rusové už byli k městu hodně na blízku, přišel k nám jeden voják od NSDAP a nařídil mistru, že zítra (28.1.) o 9. hod. se mají **Auslandři** dostavit k NSDAP na Junkernstr, odkud budou odtransportovány. Když jsem se tam s oním proradným druhým Čechem ve stanovenou dobu přišel, řekli nám: Musíte zůstat na svých místech, neboť pekárna je velmi důležitým podnikem. On nás totiž mistr předešel a měl tam říci, že kdyby jsme odešli, musel by pekárnu zavřít. A tak jsme byli nuceni zůstat, neboť utéci bez papírů bylo riskantní a člověk by se mohl také vidět kopat zákopy někde pod knutou **Hitlerjugendu** a nebo vykonávat pomocné práce za afrontou a v noci i přímo ve frontě jako to mnozí a mnozí naši příslušníci jiných národů za největšího nebezpečí pocítili a mnozí z těchto se už nevrátili.“

(Bohumil Dvořák, *Poslední měsíce totálního nasazení a cesta domů*, zdroj:

Moderni-dejiny.cz.)

Pokus se z dostupných zdrojů (knihy, internet) zjistit, co znamenají vytučněné a podtržené pojmy z textu. Vyhledej minimálně jednu vzpomínkovou knihu věnující se nuceného nasazení za války. Zjisti, který regionální autor byl nuceně nasazen a jednu část své knihy věnoval tomuto období.

Obrázky 50, 51 a 52: Ukázky vzpomínkové literatury lidí, kteří byli za války nuceně nasazeni. (zdroje obrázků: databazeknih.cz)

Na území dnešního českého pohraničí i na okupovaném území českých zemí však existovaly také tábory nucené práce pro **židovské vězenkyně** a **válečné zajatce**. Říkalo se jim **pobočné tábory**, protože jejich hlavní tzv. „kmenové“ tábory se nacházely převážně na území Německa, Polska a Rakouska. Většina z nás zná hlavně Osvětim v Polsku a Terezín v Čechách, existovala však ještě celá řada dalších. Tyto tábory měly převážně vyvraždit méněcenné židovské a romské obyvatelstvo, nebo jej v lepším případě zotročit. Lidé, kteří měli dostatek sil a byli vybráni na práci, často živořili v o něco snesitelnějších podmínkách. Ale v okamžiku, kdy už nemohli pracovat, byli nahrazeni jinými a to pro ně znamenalo konec. Pobočné koncentrační tábory sloužily k ubytování vězňů, kteří byli uznáni jako práce schopní a nacházely se stejně jako tábory pro civilní dělníky v blízkosti továren. Na území tehdejších Sudet to byly **pobočky** koncentračních táborů **Flossenbürg**, **Osvětim** a **Gross-Rosen**.

Koncentrační tábor **Gross-Rosen** byl zřízen na území tehdejšího Dolního Slezska v srpnu 1940. Patřil k **nejhorším nacistickým táborům** kvůli vyčerpávajícím dvanáctihodinovým směnám ve zdejších kamenolomu, podvýživě a krutému zacházení. Jednalo se o tábor určený pro mužské vězně a **přezdívalo se mu „malá Osvětim“**. Ke kmenovému táboru patřilo na **sto pobočných táborů** různé velikosti, které se zřizovaly poblíž závodů důležitých pro válečnou výrobu. Na okupovaném českém území jich **bylo zřízeno celkem 16** a nacházely se v pásu podhůří **Jizerských hor**, **Krkonoš**, **Vraních hor**, na **Broumovsku** a v podhůří **Orlických hor**. K likvidaci tábora a jeho poboček docházelo postupně koncem ledna 1945. Mnoho vězňů bylo zavražděno během pochodů smrti. Podle dostupných údajů prošlo táborem včetně poboček zhruba 125 tisíc vězňů, přibližně 40 tisíc z nich zahynulo.

Zjisti, kde se nachází koncentrační tábor Gross-Rosen a kdo ho řídil od května 1941.

Využívání vězňů na otrocké práce bylo řízeno nejprve zvláštním pověřencem říšského vůdce SS pro pracovní nasazení v Horním Slezsku **Albrechtem Schmelttem**, proto se označovalo jako **Schmeltova organizace**. Později převzala organizaci táborů **hlavní hospodářská správa SS** a tím se staly pobočnými koncentračními tábory, většina z nich spadala pod tábor **Gross-Rosen**. Tímto krokem došlo k obehnutí všech pobočných táborů ostnatým drátem, přísnější ostraze, zvýšené izolaci vězňů od okolního světa, snížením přídelů jídla a dalším opatřením včetně přidělování vězeňských čísel a selekcí.

Albrecht Schmelt (1899-1945)

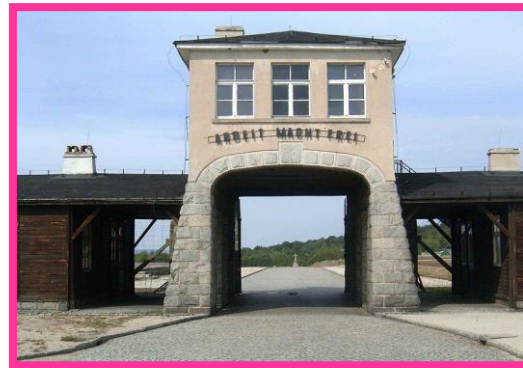

Obrázek 53 (zdroj: wikipedie.cz)

V roce 1939 se Albrecht Schmelt připojil k SS a v říjnu 1940 byl Heinrichem Himmlerem jmenován zvláštním pověřencem říšského vůdce. Schmelt organizoval nucenou práci Židů, kteří pracovali většinou na stavbách silnic a ve zbrojních továrnách. Schmelt byl zodpovědný za zhruba 177 pracovních táborů s více než 50 tisíci pracovníky.

Zamysli se nad tím, jaký je rozdíl mezi velkým koncentračním táborem a pobočnými tábory. Co znamená nápis „Arbeit macht frei“, který byl umístěn na hlavních branách koncentračních táborů?

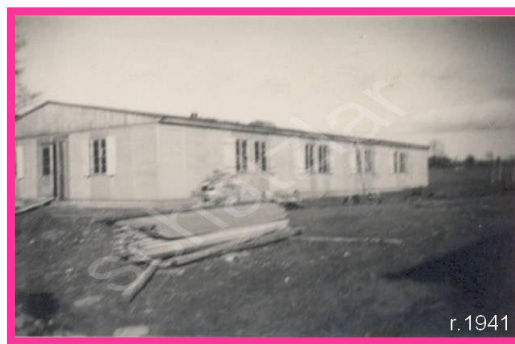
Obrázek 54: Hlavní brána KT Gross-Rosen (zdroj: wikipedie.cz).

Na **Trutnovsku** existovalo **zhruba 6 pobočných táborů**, největší z nich byl v **Poříčí**. Nacházelo se v něm **průměrně okolo 1400 vězenkyň** a fungoval nejen jako **přestupní stanice** pro nové vězenkyně, ale také jako **školicí středisko pro dozorkyně** a sídlilo v něm **táborové velitelství**, jemuž byly **podřízeny veškeré trutnovské pobočné koncentrační tábory**. Podařilo se prokázat existenci pobočných táborů také v **Bernarticích, Horním Starém Městě, Hořejším Vrchlabí, Libči a Žacléři**.

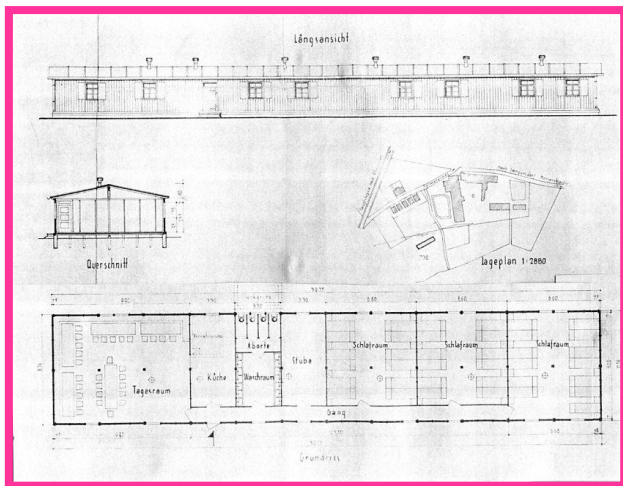

Nejčastěji se jednalo o **židovské ženy z východní části Horního Slezska** zatčené po okupaci Polska při razích na ulici nebo v bytě. Během léta 1944 přibylo do trutnovských poboček Gross-Rosenu několik desítek židovských žen z Maďarska a Slovenska. Některé z nich přijely z Osvětimi, kde se jim podařilo přežít v krátké době také několik selekcí.

Ubytování vězenkyň se skládalo z **dřevěných vlhkých baráků**, kde ženy spaly na patrových pryčnách. **Hygienické podmínky byly otřesné** – baráky byly plné hmyzu, hlavně vši, táborem stravu tvořil hlavně chleba, margarín, marmeláda, někdy řídká polévka nebo omáčka s trochou brambor a náhražkovou kávou. **Strava neobsahovala žádnou vlákninu** nebo **vitamíny** a vzhledem k namáhavé práci byla nedostatečná.

Obrázky 55, 56, 57 a 58: Pobočný koncentrační tábor v Bernarticích v roce 1941 a 1943. Poslední snímek dokumentuje, jak byl po válce přebudován na byty (zdroj: lovecpokladu.cz)

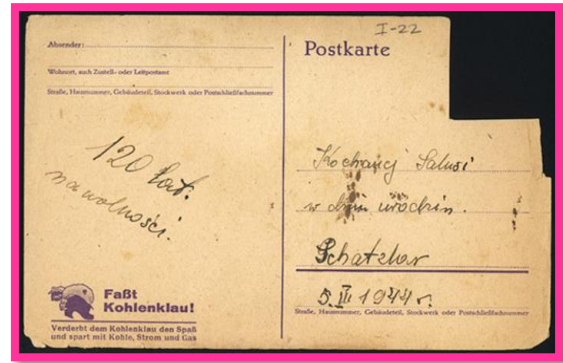

Obrázky 59 a 60: Plán ubytovny v Žaclěři (zdroj: Městské muzeum Žaclěř).

Na kruté podmínky po letech vzpomínala i jedna polská židovská vězenkyně **Sala Garncarz**, která prošla mnoha tábory, a jejím posledním byl menší **pobočný tábor v Bernarticích**. Bernartický tábor, ač patřil k těm menším, je velmi dobře **zdokumentován jako jeden z mála na fotografiích** i ve vzpomínkách vězňených žen. Dokud ještě tábory nespádaly pod organizaci SS, mohla Sala psát i pohlednice domů, jejichž obsah sice podléhal cenzuře, ale aspoň jejich příbuzní a přátelé měli naději, že jsou vězenkyně naživu. Sala byla poslána do tábora nucených prací v říjnu 1940 a nakonec se dočkala osvobození v Žaclěři. Později emigrovala do Spojených států, kde se jí narodila dcera.

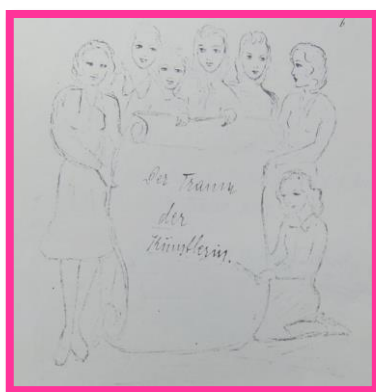
„Budiček zazvonil v ubikacích každé ráno o půl páté. Snídaně se skládala ze šálku vlažné hnědé tekutiny, která se podobala kávě a tenkého krajíce chleba. Každodenní dvanáctihodinová směna v továrně začala v pět hodin ráno. Zusi a Sala byly přiděleny ke stejnému oddělení. Celý den stály k sobě zády u obrovských strojů, jimiž procházely obrovské balíky surového lnu korytem vařící vody, která je čistila před tím, než prošla zařízením, které len navijelo na malá vřetena. Když se vřetena namotala, musela být sundána a uložena do krabic, a do stroje byl vložen další velký balík lnu.... Okolo poledne měly krátkou přestávku na oběd, který se obvykle skládal z vodnaté polévky.“

(Ann Kirchner: *Salin dar. Matčín příběh*, s. 177)

Obrázky 61 a 62: Na fotografii, pořízené v září 1941 v polském Sosnowci, je Sala se svou přítelkyní v klobouku Alou Gertner. Ala byla poslána do Osvětimi, kde pracovala v muniční továrně. Připojila se k podzemní odbojové skupině, která pašovala střelný prach do Sonderkommanda, spalujícího ostatky lidí z plynových komor. Dne 7. října 1944 členové Sonderkommanda vyhodili do povětří krematorium IV a zastřelili několik strážců SS. Jejich vzpoura byla jediným ozbrojeným povstáním v Osvětimi. Čtyři ženy, které se na povstání podílely, mezi nimi i Ala, byly zatčeny, mučeny a obviněny ze sabotáže a odporu. Následně byly 5. ledna 1945 oběšeny jen několik týdnů před osvobozením tábora spojeneckými vojsky. Na druhém obrázku je kopie lístku, který Sala obdržela od svých příbuzných (zdroj: The New York Public Library's Online Exhibiton Archive).

Vězenkyně v táborech trápil nejen hlad a všudypřítomné vši, ale také stesk po jejich blízkých a **nedostatek kulturních vjemů a zážitků**. Ten se snažily vykompenzovat například **divadelními představeními** nebo **kulturními večery** obohacenými improvizovaným zpěvem, poezií, tancem nebo debatou o literatuře. **V Bernarticích** se dokonce podařilo „vydat“ **dvě čísla kulturního časopisu** v maďarském jazyce s překlady Wolkerových básní, **v Poříčí** vznikla **epická báseň** a v **Žacléři** napsaly vězenkyně divadelní hru **Sen umělkyně**, jejíž autorkou byla z větší části maďarská studentka medicíny Celina Richterová z Budapešti. Šestnáctistránkovou hru ženy věnovaly zdejší dozorkyni **Emmě Machové**, která se jim snažila pomáhat.

Obrázek 63: Titulní strana rukopisu divadelní hry Sen umělkyně (zdroj: Památník Terezín)

Úryvek z divadelní hry Sen umělkyně

*Profesorka matematiky: Pro dnešek dost.
Úkol na zítra: spravit tisíc ‚špatných‘ cívek.*

*Dívky: (najednou) Pozor! (Profesorka
matematiky jde pryč)*

*Umělkyně: Ach, mám strach, že jsem špatně
odpovídala.*

II. dívka: Neměj strach, ty jsi začátečnice.

*Umělkyně: Ale přece se bojím, že dostanu
špatné vysvědčení.*

*I. dívka: Vysvědčení? To je stará věc, to už
vyšlo z módy. Nedostaneme žádné vysvědčení.*

Umělkyně: Co tedy dostaneme?

*II. dívka: Dobře žákyně dostanou místo starého
zubního kartáčku nový...nebo kilo mrkve. A
když má naše milá rektorka dobrou náladu a je
s námi spokojená, dostaneme někdy také pivo.*

*Umělkyně: Ach, to je hezké...ale já těžko něco
dostanu...*

*I. dívka: Neměj žádný strach. Naše milá
rektorka určitě zařídí, že dostaneš při obědě
alespoň nášup.*

*Umělkyně: Nášup? To bude krásné. Já jsem z té
spousty otázek dostala skutečně hlad. Co bude
k obědu?*

II. dívka: Tuřínová polévka.

*Pokus se popsat, o čem tento
úryvek pojednává. K čemu vězenkyně
připodobňují koncentrační tábor? Kdo
symbolizuje profesorku matematiky a
rektorku v reálných podmínkách věznění?
Jaké prvky se v divadelní hře objevují?
Pokus se charakterizovat **divadelní žánr**.*

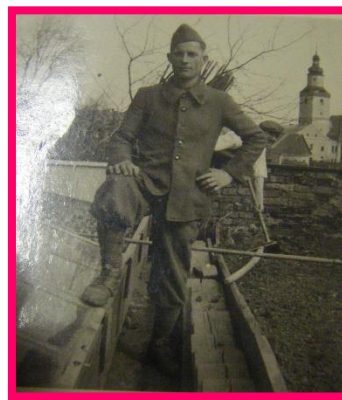
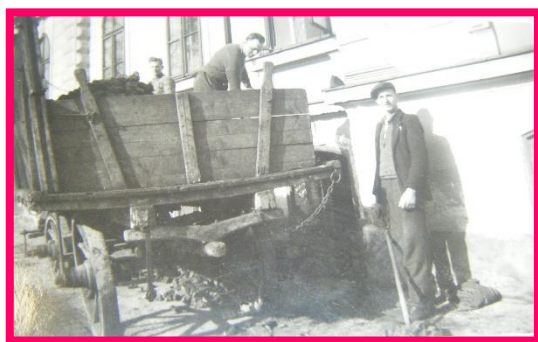
**Obrázek 64: Židovské vězenkyně
v poříčském koncentračním táboře (zdroj:
Muzeum Podkrkonoší v Trutnově).**

Poslední skupinou využívanou na otrocké práce byli **váleční zajatci**, kteří podléhali kmenovým zajateckým táborem, nazývaných německou zkratkou **Stalagy**. Většinou šlo o **zajatece sovětské, francouzské, anglické a italské národnosti**, nejvíce zajatců však bylo sovětských, se kterými nacisté zacházeli nejhůře a odváděli je na nejtěžší práce, kde rychle umírali. Váleční zajatci v této oblasti podléhali **kmenovému táboru v polském Těšíně**. Zpočátku nemohli pracovat ve zbrojním průmyslu, protože to zákony neumožňovaly, později však v souvislosti s prohrávanou válkou, pracovali například i v **muničních továrnách**. Na **přelomu léta a podzimu 1941** pracovali **sovětští zajatci na stavbách a opravách silnic a železnic, v lomech a dolech**. Sovětští zajatci **podléhali daleko přísnějším pravidlům** a krutějším podmínkám než zajatci ostatních národností. Na rozdíl od Angličanů nebo Francouzů nedostávali balíčky od Červeného kříže ani poštu od svých blízkých, nesměli se stýkat s jinými národnostmi a jejich podmínky na přežití byly velmi malé.

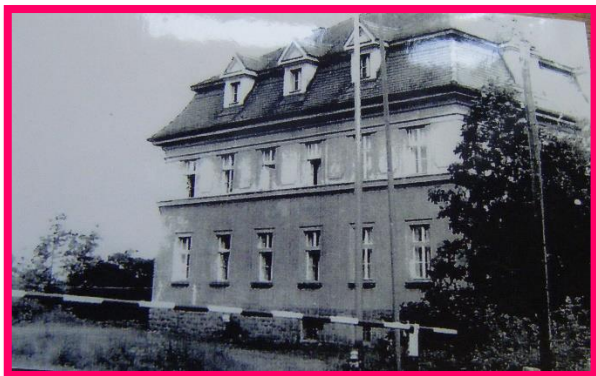
„Prostřednictvím Červeného kříže jsme, i když v omezeném množství, dostávali od svých rodin balíčky s jídlem. Tak jsme si vylepšovali naprosto nedostatečnou stravu poskytovanou nám z německé strany. K dispozici jsme měli i malý kousek pozemku v lágru, kde jsme si pro svoji potřebu pěstovali trochu zeleniny. Naopak Rusové neměli žádnou možnost si svoji mnohem chudší stravu nijak vylepšit. Trpěli hladem a byli vystaveni daleko tvrdším podmínkám v zajetí než my. Příležitostně jsme z našich balíků s jídlem anebo něco z vypěstované zeleniny vyhladovělým Rusům dávali. Oni pak vždy vyjadřovali svůj vděk.“

(Belgický válečný zajatec Raymond Gofinet nuceně nasazený v papírně v Hostinném. Tomáš Anděl, *Z dějin města Hostinného: Vzpomínky válečného zajatce*. In: Zpravodaj města Hostinného, č. 4, roč. 2015, s. 11)

Obrázky 65 a 66: Neznámí váleční zajatci, nasazení na práci v Hostinném (zdroj: Městské muzeum Hostinné).

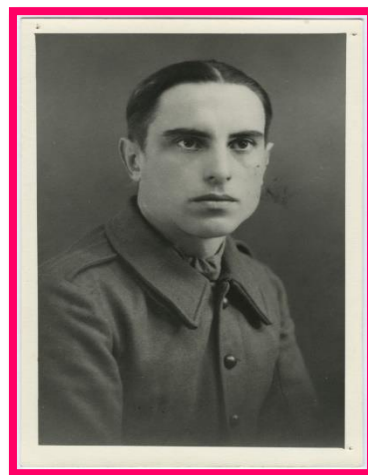
V severovýchodních Čechách existovala celá řada zajateckých táborů, snad i několik desítek, například tábory v **Hostinném**, **Královci** na hranicích s okupovaným Polskem, **Žacléři** nebo ve **Vrchlabí**. Konce války se dožila jen malá část sovětských válečných zajatců.

Obrázek 67: Budova celnice v Královci, kde byli ubytováni zajatci. Obrázek 68: Angličtí váleční zajatci na fotografii z léta 1943, kteří pracovali na železnici. Třetí řada odspodu, čtvrtý zprava je Bernard Collins (zdroj: Městské muzeum v Žacléři)

Obrázek 69: Anglický válečný zajatec Bernard Collins (1918-2001) byl v květnu 1940 zajat ve Francii a umístěn do Stalagu VIII B v Lambinowicích. Spolu s ostatními Angličany byl internován v budově celnice v Královci a pracoval na údržbě železnice.

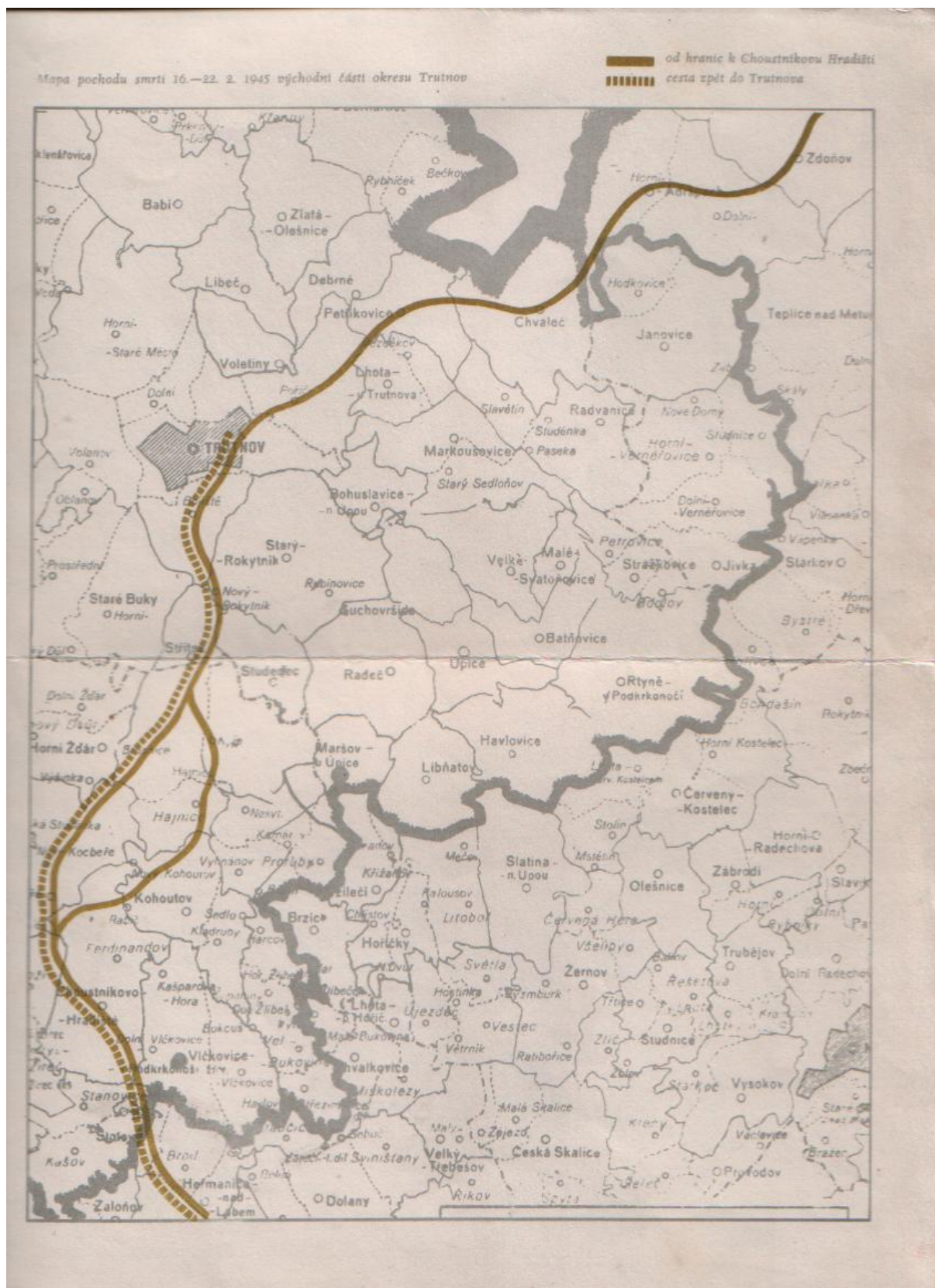
Obrázek 70: Skupina francouzských válečných zajatců na dvoře lágru u firmy Petera (zdroj: Krkonošské muzeum Vrchlabí, F 312-1). **Obrázek 71:** Francouzský válečný zajatec Martineau od firmy Petera, povoláním učitel, který pocházel z Les Sables-d'Olonne, v departementu Vendée, mluvil i psal česky (zdroj: Krkonošské muzeum Vrchlabí, F 326-1).

V posledních měsících války se nacisté dopustili ještě posledního zločinu. V **únoru 1945** vyhnali vězně z pobočných koncentračních táborů na **pochod smrti** z obavy před postupující Rudou armádou a chtěli zahladit stopy po svých zločinech. Zubožení a vyhladovělí vězni byli nuceni ujít několik desítek kilometrů v mrazu nedostatečně obuti nebo bosí a v cárech oblečení. Těmto nelidským podmínkám většina z nich během cesty podlehla. V **Choustníkově Hradišti** nacisté dokonce **několik desítek vězňů zavraždili** a jejich těla zakopali do vyhloubených jam. Sen o nacistické nadvládě a Třetí říši se po šesti letech rozplynul s příchodem vojsk Rudé armády v květnu 1945.

Obrázek 72: Fotografie pochodu smrti z KT Gross-Rosen (zdroj: Městské muzeum Úpice, f. F 238/10).

Obrázek 73: Mapa pochodu smrti 16. – 22. 2. 1945 východní částí okresu Trutnov (zdroj: Osvobození Trutnovska, Trutnov 1980). Nepřerušovaná čára značí, jak šel pochod od hranic k Choustníkovu Hradišti, přerušovaná cestu zpět do Trutnova.

Vydej se ve stopách trutnovského pochodu smrti. Pokus se zmapovat, jak dlouho by ti cesta trvala, ať už na kole nebo pěšky za normálních podmínek s dostatkem odpočinku, jídla a pití. Cestou si všimej pomníčků a pamětních desek připomínajících pochod smrti. Jedna z nich se nachází také v Choustníkově Hradišti.

Shrnutí:

Napadením Polska dne 1. září 1939 vstoupila Evropa do války. Ještě předtím se však Hitlerovi podařilo ujednat velmi výhodné spojení se Sovětským svazem a to paktem Ribbentrop-Molotov, kterým se obě země zavázaly nepoužít vojenskou sílu proti druhé a nespojit se s jejími nepřáteli. Tento závazek nakonec Německo porušilo a napadlo Sovětský svaz v tajné operaci Barbarossa v červnu 1941. Zpočátku nacistické Německo utrhlo na bojištích mnohá vítězství a postupně si podmaňovalo Evropu. Jejich úspěšná taktika boje se nazývala blitzkrieg (blesková válka) a spočívala v rychlém a hlubokém průniku motorizovaných a mechanizovaných jednotek obranou nepřítele. V souvislosti s vojenskými úspěchy a postupující válkou potřebovali nacisté nepřetržitou výrobu vojenského materiálu. Země, které si podmanily, jim sloužily jako prostory pro vyrábění munice, výstroje i výzbroje a na válečnou výrobu se přeorientovala většina továren. Vzhledem k tomu, že byli mladí němečtí muži odváděni z továren na frontu, musela se jejich pracovní síla nahradit, aby nebyl ohrožen chod válečné výroby. Nacisté vyřešili tento problém nuceným nasazením civilních obyvatel z okupovaných zemí. Nejprve byly povolávány ročníky 1920-1923, později k nim přibývali i mladší ročníky. Jednalo se o mladé lidi, kterým nebylo často více než dvacet let. Každý nuceně nasazený obdržel pracovní knížku neboli Arbeitsbuch, do které obdržel razítko a umístění nuceného nasazení. Civilní dělníci spali v dřevěných barácích nacházejících se blízko továren. V táborech byli umístěni podle národností a nesměli se mezi sebou stýkat. Nejvíce zastoupenou skupinou nuceně nasazených byli obyvatelé ze Sovětského svazu a Ukrajiny. Na Trutnovsku a Náchodsku existovaly tyto tábory pro civilní dělníky v Bernarticích, Broumově, Hostinném, Vrchlabí, Mladých Bukách, Poříčí a Trutnově. Kromě civilních dělníků byli na práci využíváni také vězni pobočných koncentračních táborů.

Říkalo se jim pobočné tábory, protože byly podřízeny kmenovým hlavním táborům, které se nacházely na území okupovaného Polska, Německa a Rakouska. Na území tehdejších Sudet se jednalo o pobočky koncentračních táborů Osvětim, Flossenbürg a Gross-Rosen. Nejprve spadaly tyto malé pobočné tábory do správy zvláštního pověřence pro nucené nasazení v Horním Slezsku Albrechta Schmelta, a proto se nazývaly jako Schmeltova organizace. Později však přešly do kompetence SS pod hlavní hospodářskou správu a tím se z nich oficiálně staly pobočné koncentrační tábory. Jako pobočné koncentrační tábory tak musely být obehnány ostnatým drátem, jejich ostraha byla daleko přísnější, vězenkyně již nemohly psát dopisy domů a byly izolovány od okolí. Většina pobočných táborů v regionu spadala pod kmenový koncentrační tábor Gross-Rosen. Největší pobočný tábor na Trutnovsku se nacházel v Poříčí a přebývalo v něm průměrně na 1400 vězenkyň. Sloužil jako přestupní stanice pro přerozdělování vězenkyň do ostatních táborů, jako školicí středisko dozorkyň i sídlilo v něm také táborové velitelství. Další menší tábory existovaly v Bernarticích, Žacléři nebo Horním Starém Městě. Podmínky v nich se příliš nelišily od podmínek v běžných koncentračních táborech. I zde probíhaly selekce za účelem zjištění, které ženy byly ještě praceschopné. Ubytování se skládalo z dřevěných vlhkých baráků s nedostatečným zázemím a vytápěním. Baráky byly plné hmyzu a vši, strava se skládala obvykle z menšího kousku chleba, margarínu a vodnaté polévky, což kaloricky neodpovídalo fyzicky namáhavé práci. Vězenkyním v táborech chyběl nejen sociální kontakt, ale také kulturní vyžití, které se snažily kompenzovat improvizovanými divadelními představeními, tancem, zpěvem a skládáním básní a divadelních her. Tak vznikla například v Žacléři divadelní hra Sen umělkyně jako kolektivní dílo, které vězněné ženy věnovaly své dozorkyni Emmě Machové za dobré zacházení. Poslední skupinu tvořili váleční zajatci podléhající kmenovému táboru v polském Těšíně. Zpočátku pracovali hlavně v zemědělství nebo lesnictví, později došlo k jejich nasazení do válečné výroby. Nejpočetnější byli zejména sovětsí zajatci, s nimiž se také zacházelo nejhůře co do stravování, ubytování i míry pracovního nasazení. Na přelomu léta a podzimu 1941 tak pracovali na stavbách a opravách silnic, železnic, v dolech a lomech. Na území severovýchodních Čech existovalo několik desítek zajateckých táborů, zdokumentovaná je částečně činnost zajateckého tábora v Žacléři, Hostinném, Vrchlabí nebo Královci. V únoru 1945 prošel severovýchodem Čech pochod hladu a smrti evakuovaných vězňů z pobočných táborů i kmenového tábora Gross-Rosen. Pochod mnoho z nich nepřežilo, v Choustníkově Hradišti bylo navíc několik desítek z nich zavražděno nacisty a zakopáno v hromadných hrobech. Tímto posledním krvavým mementem skončila druhá světová válka na Trutnovsku, což také v květnu 1945 potvrdil příchod Rudé armády.

Použitá literatura:

základní:

- ✓ ADAM, Alfons. *Otroci třetí říše: Pobočné koncentrační tábory na území České republiky*. Praha: GplusG, 2016, 369 s. ISBN 978-80-7515-042-4.
- ✓ BUBENÍČKOVÁ, Růžena, KUBÁTOVÁ, Ludmila, MALÁ, Irena. *Tábory utrpení a smrti*. Praha: Svoboda, 1969, 489 s.
- ✓ JUST, Antonín, HYBNER, Karel. *Trutnov známý neznámý: Historický místopis města slovem i obrazem*. Trutnov: Willcap, 1991, 347 s. ISBN 80-901117-0-8.
- ✓ KVAČEK, Robert. *České dějiny II., Úvaly*: SPL Práce, 2006, 243 s. ISBN 80-86287-48-3.

rozšiřující:

- ✓ KIRCHNER, Ann. *Salin dar: matčin příběh*. Praha: Mladá fronta, 2012, 278 s. ISBN 978-80-204-2648-2.
- ✓ KRYL, Miroslav, CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Pobočky koncentračního tábora Gross-Rosen ve lnářských závodech Trutnovska za nacistické okupace*. Trutnov: Lnářský průmysl Texlen, 1981, 96 s.
- ✓ LUSEK, Joanna. *Zajatecké tábory Teschen v letech 2. světové války*. Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2015, 36 s. ISBN 978-80-86696-39-3.

Řešení cvičení a otázek

1. Vznik Československa a situace na Trutnovsku

Z dostupných zdrojů (knihy, internet) si vyhledej informace o Masarykovi, Benešovi a Štefánikovi.

Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937) byl první čs. prezident, filozof, sociolog a politik. Narodil se do chudé rodiny, otec byl panský kočárník, matka pracovala jako kuchařka. Během svých studií vešel ve známost svou habilitační sociologickou prací o sebevraždě. Po vzniku české univerzity v Praze jmenován roku 1882 profesorem filozofie. V roce 1890 vstoupil do mladočeské strany, o rok později byl zvolen poslancem Říšské rady. Hájil větší autonomii českých zemí a zájmy jihoslovanských národů. Svými snahami přispěl ke vzniku Československa a stal se jeho prvním prezidentem.

Edvard Beneš (1884-1948) byl druhým čs. prezidentem v letech 1935-1938 a 1945-1948. V období tzv. druhé republiky po Mnichovské dohodě a následné německé okupaci žil v londýnském exilu, kde také politicky působil a organizoval protinacistický odboj. Jeho čelným představitelem byl od roku 1940 až do osvobození země a posléze se stal i exilovým prezidentem republiky. Po boku T. G. Masaryka byl jedním z vůdců prvního československého odboje a zasadil se o vznik Československa. V letech 1918-1935 působil jako ministr zahraničí. Abdikoval celkem dvakrát – poprvé v roce 1938 pod tlakem situace související s Mnichovskou dohodou, podruhé v roce 1948 v reakci na ovládnutí státu komunisty.

Milan Rastislav Štefánik (1880-1919) byl slovenský politik a generál francouzské armády. V letech 1914-1918 organizoval čs. legie v Srbsku, Rumunsku, Rusku a Itálii. Působil jako člen Národní rady v Paříži a v letech 1918-1919 byl čs. ministrem vojenství. Spolu s Masarykem a Benešem je považován za zakladatele Československa. Jeho předčasnou smrt způsobila letecká nehoda při návratu do vlasti.

Kterému z nich se přezdívalo „tatiček?“ **Masarykovi**

Kdo z nich se za 2. světové války stal hlavním představitelem čs. protinacistického odboje v Londýně? **Edvard Beneš**

Který z těchto mužů tragicky zahynul při letecké nehodě? **Milan Rastislav Štefánik**

Jak se nazýval orgán českého domácího odboje za 1. světové války, v jehož čele stál Tomáš G. Masaryk? **Československá národní rada**

Vysvětli hlavní principy Washingtonské deklarace a její důležitost v utváření Československa.

Washingtonská deklarace formulovala zásady občanských svobod, vnitřní i zahraniční politiky a státní systém budoucího Československa.

Vysvětli, co je provincie a kdy se s tímto pojmem setkáváme poprvé.

Provincie je územně správní celek, poprvé se s ním setkáváme ve starověkém Římě, kde označoval oblast působení římských úředníků.

Podívej se na mapu níže a uveď, v jakých oblastech se region *Deutschböhmen* rozkládal a kam až sahaly jeho hranice.

Deutschböhmen pokrýval z českých zemí oblast severních Čech s Libercem, západních Čech s Chebem a Plzní, západní Moravy s Moravskou Třebovou, moravskoslezského kraje s Opavou, přičemž města Jihlava, Brno a Olomouc tvořily hlavní města těchto spojených zemí. Jeho hranice sahaly vzhledem k Českým Budějovicím a Českému Krumlovu na jihu k rakouskému Linci a na jihu Moravy k rakouskému hlavnímu městu Vídni.

Vyhledej si informace o *Volkswehru* a porovnej tuto německou národní milici s pozdějším německým *Freikorps*em. Co měly společné a v čem se lišily?

Volkswehr byly jednotky německé národní milice, které vznikaly ve všech pohraničních oblastech českých zemí krátce po válce v souvislosti s pokusem o ustanovení německých regionů nezávislých na Československu. Na rozdíl od pozdějšího *Freikorps*u se jednalo o armádu bez nacionalistických tendencí, která nevyvolávala záměrné rozbroje v Sudetech.

Sudetoněmecký sbor dobrovolníků (něm. *Sudetendeutsches Freikorps*) byla sudetoněmecká polovojenská organizace založená v září 1938 za účelem destabilizace v čs. pohraničí pomocí ozbrojených útoků, sabotáží a diverze.

Z dobových dokumentů je patrné, že se české obyvatelstvo v pohraničí mohlo vznikající stát pouze povzbudit pozdravem. Na oslavy si muselo totiž počkat dva měsíce.

Všimni si, že dokument je zakončen tradičním českým pozdravem Na zdar!, který se proslavil za první světové války díky rotě českých dobrovolníků (tehdy pojmenované NA ZDAR), která tvořila základ čs. legií ve Francii a zvítězila v bitvě u Arrasu 9. května 1915.

Vyhledej, která česká organizace tento pozdrav používá.

Čeští skauti

2. „Zlatá 20. léta“ a průmysl na Trutnovsku a Náchodsku

Vyhledej z dostupných zdrojů (knihy, internet), jakým směrem se orientuje současný český průmysl. Na čem je současný český průmysl závislý? Jaké průmyslové odvětví je nejdůležitější? Jaké produkty vyvážíme do zahraničí? Mezi hlavní odvětví patří chemický, strojírenský, potravinářský a hutnický průmysl. Současný český průmysl je závislý na exportu do Německa. Velmi důležitý je automobilový průmysl. Hospodářsky je česká ekonomika orientována na výrobu subdodávek a dílů, které jsou vyváženy do zahraničí. Dále se vyváží hlavně auta, elektrická zařízení a přístroje.

*Vysvětli pojmy **vochlování** a **pazdeří**.*

Vochlování je pročešávání lýkových vláken tzv. vochlí, což je plocha posázená jehlami nebo ostrými hroty. **Pazdeří** je dřevitá dužina obsažená ve stoncích rostlin, z nichž se získávají lýková textilní vlákna.

Zjisti, o jaký předmět na obrázku se jedná a k čemu sloužil.

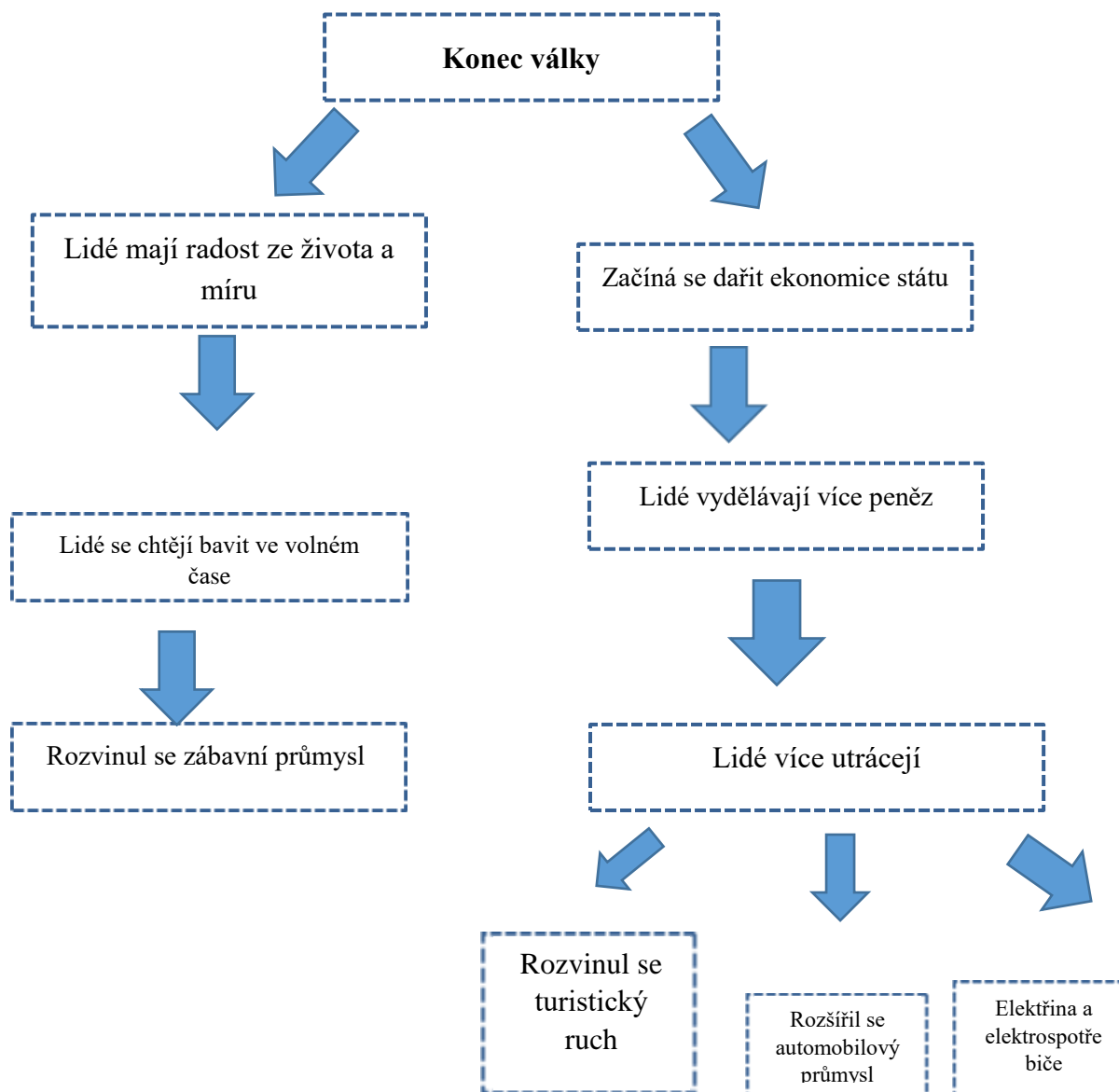

Předmět na obrázku je **drhlen**, což je hustý železný hřeben, který sloužil k ručnímu odsemeňování lnu.

Zapiš jednotlivé znaky „zlatých let“ do schématu.

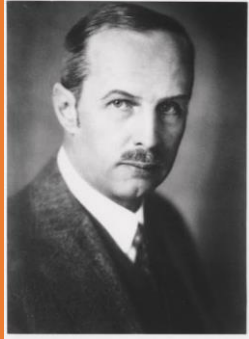
- Konec války
- Rozvinul se turistický ruch
- Lidé vydělávají více peněz
- Začíná se dařit ekonomice státu
- Rozšířil se automobilový průmysl
- Rozšířila se elektrina a elektrospotřebiče do domácností
- Rozvinul se zábavní průmysl
- Lidé mají radost ze života a míru
- Lidé více utrácení
- Lidé se chtějí bavit ve volném čase

Vyhledej k uvedeným osobnostem požadované informace a doplň je do medailonů.

Ignác Etrich

Obrázek č. 3 (zdroj: freiheit.cz)

Datum a místo narození:

25. prosince 1879, Horní Staré Město, Trutnov

Datum a místo úmrtí:

4. února 1967, Salzburg, Rakousko

Profesní životopis:

Rakouský letecký průkopník a konstruktér z Trutnova. Při stavbě svého prvního kluzáku se nechal v roce 1905 inspirovat semenem tropické tykve Zanoia. Celosvětovou proslulost mu přinesl jeho další model vycházející ze siluety letícího holuba a byl na počátku první světové války nejrozšířenějším školním strojem německého letectva. Zároveň byl posledním majitelem přádelny v Horním Starém Městě do jejího zestátnění v roce 1945.

Ludwig Piette

Datum a místo narození:

27. března 1893, Horní Maršov

Datum a místo úmrtí:

24. února 1977, Klosterneuburg

Profesní životopis:

Absolvoval střední školu v Trutnově a v letech 1910-1914 studoval vysokou technickou školu v Darmstadtu, fakultu výroby a strojního vybavení papíren. Jeho studia přerušila 1. světová válka, ze které se vrátil jako nadporučík dělostřelectva. Po návratu do Maršova převzal od svého otce řízení závodu ve Svobodě nad Úpou. Na přelomu 20. a 30. let vyřešil zcela ojedinělým způsobem otázku získávání mimořádně čisté vody pro výrobu tenkých a cigaretových papírů. Důmyslným zařízením mísil vodu z horských pramenů s vodou přefiltrovanou a zbavenou všech nečistot v moderní čistírně odpadních vod. Tento unikátní technický vynález do zahraničí s událostmi okolo Mnichova prorazit nestihl. Své závody řídil až do roku 1945, kdy byl spolu s příslušníky své rodiny nejprve zajat a poté za dramatických okolností musel odejít do sovětské okupační zóny v Rakousku.

Zamysli se nad využíváním tepelných zdrojů v současnosti. Zjisti, proč se v současné době postupně upouští od těžby a zavírají se doly. Je lepší topit plynem nebo uhlím? Co jsou to tepelné ztráty? Je ekonomicky výhodnější topit plynem nebo uhlím?

Cenově je výhodnější topit uhlím, přičemž černé je dražší než hnědé, ale zase má větší výhřevnost a nižší emise. Zároveň ho domácnost spotřebujeme méně. Náklady na topení uhlím se však pravidelně zvyšují kvůli rostoucí ekologické dani, což s sebou přináší případné náklady na výměnu kotle. Vytápění plynem je z pohledu bezpečnosti považováno za méně rizikové než topení uhlím. **Tepelná ztráta** tepla na vytápění je okamžitá hodnota tepelné energie (přesněji tepelný tok), která z domu uniká prostupem tepla, zářením skrz průsvitné konstrukce a větráním. Roční teplota tepla na vytápění je množství tepelné energie, kterou je potřeba do domu dodat tak, aby v něm byla požadovaná teplota.

3. Opevněná hranice jako příprava na potenciální válečný konflikt. Československé opevnění v letech 1935-1938

Vysvětli, co znamená pojem reparace. Vyhledej si z dostupných zdrojů definici tohoto pojmu. Zjisti, jakou částku muselo Německo po prohrané válce zaplatit a kolik by to bylo dnes v eurech.

Reparace obecně znamená náhradu škody nebo jiné újmy zpravidla v penězích. Válečné reparace jsou odškodným placeným po válce poraženým státem vítěznému státu či státům. Plnění reparací může být peněžité i nepeněžité. Německo muselo po prohrané první světové válce zaplatit částku 132 miliard zlatých marek, což znamenalo, že nemohlo plnit své závazky. Po druhé světové válce se v roce 1953 USA, Velká Británie a Francie dohodly s Německem na tzv. restrukturalizaci dluhu a pokračování jeho splácení. Ještě v roce 1990 bylo dokonce vyplacením části reparací podmíněno sjednocení obou německých států. Poslední splátku v hodnotě sedmdesáti milionů eur doplatili Němci až v roce 2010, tedy až po 92 letech po skončení války.

Z dostupných zdrojů vyhledej informace o Plzeňské Škodovce. Jaký materiál vyráběla za druhé světové války?

Plzeňská Škodovka byla strojírenský podnik sídlící převážně v Plzni. Založil ji v roce 1866 Emil Škoda a v průběhu let se podnik rozrostl do jednoho z největších strojírenských podniků v Evropě. Firma nesla později název Škodovy závody a v počátcích svého založení se orientovala především na výrobu zbraní a munice. Za druhé světové války součástí koncernu Reichswerke Hermann Göring a patřila k nejdůležitějším článkům nacistického válečného průmyslu. V období let 1941-1945 vyráběla 2 400 děl různých ráží, 2 000 tanků nebo jiných obrněných vozidel, 215 000 tun dělostřelecké munice a 25 000 elektromotorů. V době náletu představoval podnik s 45 tisíci zaměstnanci 30% zbrojní výrobní kapacity. (zdroj údajů: FOUĐ, Karel, KRÁTKÝ, Vladislav, VLADAŘ Jan. Poslední akce: operace amerického a britského letectva nad územím Čech v dubnu a květnu 1945. Plzeň: Nava 1997).

Vyhledej na mapě přibližnou polohu dvou dělostřeleckých tvrzí regionu – Stachelbergu a Dobrošova.

Stachelberg se nachází na východním výběžku Krkonoš v blízkosti Rýchorského pralesa nad obcí Babí mezi městy Trutnov a Žacléř. **Dobrošov** je situován u stejnojmenné obce mezi Náchodem a Českou Čermnou.

Vyhledej, co znamenají následující vojenské hodnosti a seřad' je od nejnižších po nejvyšší:

- **armádní generál** – nejvyšší vojenská hodnost v Armádě ČR
- **divizní generál** – generálská hodnost existující v ozbrojených silách některých zemí pro generály velící divizi
- **brigádní generál** – nejnižší generálská hodnost, v Armádě ČR je nejbližší nižší hodností plukovník a nejbližší vyšší hodností generálmajor

Myslíš, že by tyto pevnostní objekty dokázaly v současnosti ubránit stát proti nepříteli?

Vzhledem k jejich zastaralosti a rychlému technologickému vývoji by to již možné nebylo.

Vyhledej k této osobnosti požadované informace a doplň je do medailonů. Proč se mu říkalo „zakladatel bunkrologie“ a kdo je to bunkrolog? **Bunkrolog je člověk zabývající se technologií zejména čs. opevnění a jeho historií.**

Ota Holub

Datum a místo narození:

*1930 Malé Svatoňovice

Datum a místo úmrtí:

12. prosince 1992

Profesní životopis:

Český spisovatel a publicista, který se zabýval vojenskou historií, zejména československým opevněním. Byl průkopníkem tzv. „bunkrologie“. Jako jeden z prvních začal v Československu psát o opevnění z druhé poloviny 30. let. Jeho publikace a práce vycházely ze skutečných dobových a historických událostí. Zajímaly ho také konkrétní osudy lidí různých národností. Jako první se zabýval osudem četaře Arnošta

Hrada.

Dílo:

Umlčené zbraně

Vlčí komando

A věže mlčí... a další.

Vyhledej ve svém okolí alespoň jeden pevnostní objekt sloužící jako muzeum. Zjisti, kdy má otevřeno, případně jestli má webové stránky a jaká expozice je v něm umístěna. Naplánuj exkurzi:

typ objektu (lehký vs. těžký):

pěchotní srub I. stupeň odolnosti

lokace (umístění):

poblíž Odolova v Jestřebích horách na Trutnovsku, vzdálen asi 500 m po zelené turistické značce směrem na Kryštofovy kameny

typ expozice:

*vojenská technika, výzbroj a výstroj
webové stránky:*

<https://www.t-s26.cz/>.

Pokus se zjistit, proč si čs. hraničáři vybrali do svého znaku chodského psa. Jaké jsou jeho vlastnosti?

Chodský pes je jedno z nejstarších českých národních plemen a má souvislost se skupinou obyvatel nazývaných Chodové, pocházejících z okolí Domažlic, Tachova a Přimdy, kteří měli za úkol střežit zemskou hranici mezi Čechami a Bavorskem. Při ochraně hranic Chody doprovázeli houževnatí a velmi odolní psi, používaní také i k pastevectví a stopování zvěře. Chodský pes je temperamentní, živý, přirozeně sebevědomý a dobře ovladatelný. Díky své schopnosti se rychle učit, je schopen i náročného výcviku.

4. Hospodářská krize ve 30. letech a sudetoněmecká otázka

Vysvětli, co znamenají následující pojmy:

***investice** označuje v ekonomii část příjmu, která je vložena do kapitálu, tedy do dlouhodobých statků, které nepřinášejí okamžitý prospěch, ale umožní zvýšení produkce statků v budoucnosti*

***akcie** je cenný papír potvrzující, že jeho majitel (držitel) je akcionář, který vložil určitý majetkový podíl (kapitál) do akciové společnosti*

***burza** je instituce organizující trh s investičními nástroji; jejím prostřednictvím lze nakupovat a prodávat různé investiční nástroje (cenné papíry, investiční certifikáty aj.)*

***Dow Jonesův index** je jeden z nejznámějších ukazatelů vývoje na americkém akciovém trhu*

Zjisti, jaké odborové organizace působí v současné České republice a jakému zákonu podléhají. Jaké jsou v takovém případě povinnosti zaměstnavatele?

Odborovou centrálou v ČR sdružující všechny odborové organizace je **Českomoravská konfederace odborových svazů** a **Asociace samostatných odborů ČR**. V ČR působí například odborová sdružení a svazy zaměstnanců pojišťoven, železničářů nebo zaměstnanců finančních orgánů. Odborové organizace a jejich sdružování se v ČR řídí obecnou úpravou o sdružování (zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) a mezinárodními úmluvami.

Povinností zaměstnavatele je informovat odborovou organizaci o vývoji mezd nebo platů, vývoji průměrné mzdy nebo platu a jejich jednotlivých složek včetně členění podle jednotlivých profesních skupin.

Uved', které čs. tělocvičné spolky fungovaly v Československu a kdy vznikly.

Sokol (založen roku 1862 v Praze) a **Orel** (založen roku 1909 v Brně).

V jakých horských oblastech měl nejstarší tradici sklářský průmysl?

Sklářský průmysl měl nejstarší tradici v Krušných, Lužických a Orlických horách, na Šumavě a v dalších horských oblastech s dostatečnými zásobami dřeva, vody a surovin.

Podívej se znovu do druhé kapitoly o průmyslu a zopakuj si, co ses zde dozvěděl o textilním průmyslu.

Jaká další odvětví spadají do lehkého průmyslu? výroba oděvů, obuvi, nábytku, spotřební elektroniky a domácích spotřebičů

Vyhledej z dostupných zdrojů (knihy, internet) vyhledej informace o těchto politických stranách a napiš jejich plné názvy:

DNSAP (Deutsche nationalsozialistische Arbeitpartei), česky Německá národně socialistická strana dělnická, byla sudetoněmecká národně socialistická strana, založená v roce 1919 v Československu v návaznosti na Deutsche Arbeitpartei (DAP), která vznikla v roce 1904 ještě za Rakousko-Uherska. Strana neuznala příslušnost Sudet do Československa ani existenci čs. státu jako takového.

DNP (Deutsche Nationalpartei), česky Německá nacionální strana, byla politická strana reprezentující část sudetoněmecké národnostní menšiny. Vznikla v dubnu 1919 a odmítala začlenění etnických Němců do Československa, zároveň požadovala pro německou menšinu právo na sebeurčení. Jejím hlavním představitelem byl politik Rudolf Lodgman von Auen.

Vysvětli pojem pacifismus a pacifista. Vyhledej a nakresli symbol, který je spojovaný s pacifismem a který převzala americká mládež v 60. letech minulého století v odporu proti válce ve Vietnamu.

Pacifismus je postoj odmítající válku a násilí přesvědčený o možnosti mírumilovného řešení mezinárodních sporů. Lidé označované jako **pacifisté** vystupují proti jakékoliv válce. V 60. letech minulého století odmítala americká mládež válku ve Vietnamu a nasazování životů v, podle nich, nesmyslné válce. Jejich hnutí se označovalo **hippies** a jejich symbolem se stal protijaderný znak.

5. Mnichovská dohoda a zábor pohraničí. Vznik Říšské župy Sudety.

Zamysli se nad tím, co znamená právo na sebeurčení národů. Porovnej jeho uplatňování po rozpadu monarchistických států po první světové válce a ve 30. letech 20. století.

Právo na sebeurčení národů je princip odvozený z ideje národního státu. Jeho cílem nebo prostředkem je obvykle vytvoření státu nebo autonomního území podle etnických územních hranic. Bylo uplatňováno zejména při rozpadu velkých mnohonárodnostních říší (Osmanská říše, Rakousko-Uhersko) a jeho hlavním zastáncem byly Spojené státy americké s prezidentem Woodrow Wilsonem, který jej prosazoval jako součást svých Čtrnácti bodů při jednání o Versailleské smlouvě. Na rozdíl od politických jednání, prosazovaných s cílem vzniku samostatného Československa, usilovali čeští Němci, když nedosáhli svého práva na sebeurčení po vzniku státu o jeho rozbití za každou cenu. Nakonec bylo jejich právo velmi problematicky zakotveno v Mnichovské dohodě, na jejímž základě byly od Československa odtrženy tzv.

Sudety, tedy části s německou, polskou nebo maďarskou většinou a připojeny k sousedním státům.

*Vyhledej, co znamená pojem **soudní okres**. Čím se lišil od tzv. **politického okresu**?*

Soudní okresy byly soudní obvody za Rakousko-Uherska, podle kterých byly organizovány nezávisle na správním členění okresní soudy. V téměř nezměněné podobě je převzalo i Československo a teprve v roce 1949 došlo k jejich sjednocení s územněsprávními (politickými okresy), čímž soudní okresy jako takové zanikly. Od politických okresů se lišily obvykle menším územním rozsahem a tím pádem i větším počtem okresních soudů. Často se tak stávalo, že se území jednoho politického okresu skládalo ze dvou nebo více soudních okresů.

Zjisti, proč bylo pro Němce důležité zahrnout do svého záboru i oblast Odolova a Strážkovic.

Kvůli zdejšímu dolování uhlí. Horníci pocházející z nedaleké Rтынě tak museli mít propustky do práce a při přechodu do německé oblasti podstupovali osobní prohlídky.

6. Druhá světová válka na Trutnovsku a Náchodsku s ohledem na válečný průmysl. Nucená práce válečných zajatců, civilních dělníků a židovských vězenkyň.

Pokus se zjistit, jaké výhody plynuly z tohoto ujednání v počátcích války. Jaká území na základě paktu získal Sovětský svaz a jaká Německo?

Východní části Polska opět připadly formálně Ukrajině a Bělorusku, Vilnius a jeho okolí získala zpět Litva a prakticky všechna se stala součástí Sovětského svazu. Německu připadla větší část Polska a Hitler v jeho centrální části zřídil tzv. Generální gouvernement, naopak Litva přešla do sovětské zóny.

Porovnej mezi sebou wehrmacht a SS. Co měli společného? Čím se odlišovali?

Wehrmacht i **SS** byly vojenské organizace přísahající svou věrnost vůdci Třetí říše Adolfu Hitlerovi. Obě organizace působily na frontě během válečných tažení, ale na rozdíl od wehrmachtu se jednotky SS podílely větším podílem na vyvražďování civilního a rasově méněcenného obyvatelstva. Pozdější výzkumy však prokázaly, že wehrmacht o hrůzných činech SS nejenže věděl, ale často se na nich i podílel.

Vyhledej význam následujících vojenských hodností SS a jejich nejvýznamnější představitele:

Reichsführer SS byla nejvyšší vojenská hodnost v jednotkách SS odpovídající hodnosti polního maršála. Jejím nejvýznamnějším představitelem byl **Heinrich Himmler**.

Oberstgruppenführer byla druhá nejvyšší hodnost příslušníků SS odpovídající hodnosti generálplukovníka ve wehrmachtu. Jejím nejvýznamnějším představitelem byl **Kurt Daluge**.

Obergruppenführer byla hodnost příslušníků paramilitárních jednotek NSDAP. Jejimi nejvýznamnějšími představiteli byli **Karl Hermann Frank**, **Reinhard Heydrich** a **Rudolf Hess**.

Sturmbannführer byla hodnost považovaná u Waffen-SS za ekvivalent k armádní hodnosti major ve wehrmachtu.

Obersturmführer byla u SS držena velkou řadou profesí od důstojníků gestapa, štábních pobočníků až po zástupce velitele koncentračních táborů nebo velitele čet u Waffen-SS.

Pokus se z dostupných zdrojů (knihy, internet) zjistit, co znamenají vytučněné a podtržené pojmy z textu. Vyhledej minimálně jednu vzpomínkovou knihu věnující se nuceného nasazení za války. Zjisti, který regionální autor byl nuceně nasazen a jednu část své knihy věnoval tomuto období.

Jako **Auslandři** se obecně označovali civilní nuceně nasazení dělníci. **Hitlerjugend** byla mládežnická organizace polovojenského charakteru, která sloužila chlapcům ve věku 14-18 let. Obdobnou organizací byla pro dívky Bund Deutscher Mäder neboli Svaz německých dívek. Cílem byla výchova mládeže indoktrinované myšlenkami nacismu a utvrzované v ideji nadřazenosti árijské rasy.

Nucenému nasazení se nevyhnul v mládí také významný český spisovatel a náhodský rodák **Josef Škvorecký** (*27. 9. 1924 – 3. 1. 2012), který této části svého života věnoval i část své autobiografické knihy **Příběh inženýra lidských duší**.

Zjisti, kde se nachází koncentrační tábor Gross-Rosen a kdo ho řídil od května 1941.

Koncentrační tábor Gross-Rosen se nachází v Dolním Slezsku, v oblasti Rogoźnica, zhruba 60 kilometrů jihozápadně od města Vratislav. Od května 1941 do září 1942 jej řídil SS-Obersturmbannführer Arthur Rodl, posledním velitelem od října 1943 až do evakuace tábora byl SS-Sturmbannführer Johannes Hassenbrock.

Zamysli se nad tím, jaký je rozdíl mezi velkým koncentračním táborem a pobočnými tábory. Co znamená nápis „Arbeit macht frei“, který byl umístěn na hlavních branách koncentračních táborů?

Velké koncentrační, tzv. kmenové, tábory plnily funkci vyhlazovacích táborů, ve kterých byli lidé buď hned při příjezdu v rámci selekcí na rampách zplynováni, nebo vybráni na otrockou práci s šancí přežití několika týdnů maximálně měsíců. V těchto velkých táborech byly prováděny často nehumánní experimenty na lidech, týrání, znásilňování a sexuální násilí, jehož následkem byla ve většině případů smrt. Tyto tábory byly obehnané ostnatým drátem, izolovány od okolí a vězňové dostávali nedostatečnou stravu, kvůli které pomalu umírali hladem. V pobočných koncentračních táborech byly šance na přežití daleko vyšší. Nejenže vězni dostávali více jídla, ale i jejich ošacení bylo lepší a dozorcí méně suroví. Pobočné tábory zpočátku nebyly obehnané ostatním drátem a nežidovští vězni měli kontakt s okolním světem, protože mohli posílat dopisy a pohlednice domů a dostávali od svých příbuzných balíky s jídlem. Nápis „Arbeit macht frei“ umístěný na hlavních branách těchto táborů znamenal „Práce osvobozuje“ a symbolizoval mystické prohlášení o sebeobětování v podobě nekonečné práce, které může přinést duševní svobodu. V koncentračním táboře Buchenwald jej nahradil nápis „Jedem das Seine“, neboli „Každému, co jeho jest“.

*Pokus se popsat, o čem tento úryvek pojednává. K čemu vězenkyně připodobňují koncentrační tábor? Kdo symbolizuje profesorku matematiky a rektorku v reálných podmínkách věznění? Jaké **prvky** se v divadelní hře objevují? Pokus se charakterizovat **divadelní žánr**.*

Úryvek z divadelní hry se odehrává v patrně školním prostředí, jehož hlavními aktéry jsou dvě dívky, umělkyně a profesorka matematiky. Umělkyně se obává, že za špatně zodpovězené otázky dostane špatné známky na vysvědčení. Dívky ji však ujišťují, že se jedná o přežitek a že naopak největší odměnou je získání nového zubního kartáčku nebo kila mrkve. Dále dívky rozebírají, co budou jíst k obědu. **Vězenkyně připodobňují tábor ke škole, profesorka matematiky a rektorka symbolizují v reálném prostředí dozorkyně.** Po stránce umělecké jde o **psychologické zachycení zla v neskutečném světě**, což umožňuje rovina snu. Sen a realita jsou ve hře převrácené, jelikož sen vězenkynin připadá reálnější než krutá realita, které musí každý den čelit. **Žánrově** by se hra dala zařadit do oblasti **absurdního dramatu**, v němž se projevuje černý humor, a objevují se groteskní prvky.

3. DIDAKTICKÝ ROZBOR

3.1. Využití učebního textu

Navrhovaný učební text je určen žákům druhého stupně základních škol, gymnazistům i středoškolským studentům. V případě žáků základních škol patří dějepis mezi všeobecně vzdělávací předmět druhého stupně. Obvyklá dotace činí 2 hodiny týdně od šesté až po devátou třídu. Účelem textu je představit žákům základních škol obecné československé dějiny z regionálního úhlu pohledu a může sloužit také jako podklad pro mezipředmětovou výuku a spolupráci v předmětech jako je například Výchova k občanství nebo Zeměpis. Moderní dějiny 20. století se začínají žáci druhého stupně základních škol učit až v devátém ročníku a většinou ani nestihnou celou problematiku dějin 20. století probrat. Po prostudování textu získají žáci a studenti hlubší pochopení o regionálních dějinách a jejich příčinných souvislostech.

3.2. Obsah a struktura navrhovaného textu

Vypracovaný materiál se věnuje regionálním dějinám Trutnovska a Náchodska. Původní rozsah koncipovaný na období let 1918-1993 by byl natolik rozsáhlý, že jsem se nakonec rozhodla věnovat pouze období let 1918-1945. Učební text se skládá z **šesti kapitol**, v nichž se prolínají obecné československé dějiny s regionálními. Text má logickou návaznost, obsahuje **shrnutí** každé kapitoly a **kontrolní otázky** pro žáky, které jsou s ohledem na běžné učebnice dějepisu, které prostupují většinou jednotlivými odstavci. Většinou se jedná o otázky související s pochopením a porozuměním souvislostí a pojmů, které se objevují přímo v konkrétním odstavci a dávají možnost o nich zapřemýšlet bezprostředně po přečtení. Takové pojetí se mi zdálo vhodnější už jen proto, že dějepis patří mezi humanitně orientované předměty, nikoli přírodovědné, u kterých je typické, že se kontrolní otázky nachází vždy na konci jednotlivých kapitol v souvislosti se shrnutím učiva.

Materiál učebního textu je doplněn názornými a dobovými fotografiemi, mapami a schémata, které žákům lépe přiblíží probírané téma spolu s ukázkami z dobových dokumentů. Každá část obsahuje **cíle** vzdělávání, kterých by měl žák dosáhnout pro prostudování textu a ostatních materiálů, nejdůležitější **klíčová slova** kapitoly a **vhled do problematiky** se stručným seznámením probíraného tématu. Samotný výukový text doprovází názorné fotografie, medailonky osobností regionálních i obecných československých dějin a ukázky dobových dokumentů.

Důležité informace a pojmy, které mají upoutat žáky a pro jejich lepší zapamatování jsou zvýrazněny tučným fontem. Pro snazší orientaci v učebním textu bylo využito různého formátování textů a piktogramů.

Piktogram označující kontrolní otázky.

Piktogram upozorňující na zajímavá fakta a pojmy.

Piktogram označující otázky vyšší náročnosti nebo k zamyšlení, vyhledávání informací v literatuře a na internetu nebo práci ve skupině.

Piktogram označující vyhledávání informací nebo práci s mapou.

Piktogram označující práci s pracovním listem.

Na každou kapitolu bezprostředně navazuje **shrnutí** nejdůležitějších poznatků a **literatura** k danému tématu. V některých případech je literatura doplněna nejen o použitou, ale také rozšiřující, která s tématem pojí a která by mohla být pro žáky a studenty zajímavá. Součástí vypracovaného učebního textu je také **řešení** správných odpovědí, které v případě jeho použití pedagogem, může pomoci žákům ověřit si správnost pochopení učiva a vyvozených závěrů. Toto řešení přikládám na závěr samotného učebního textu.

3.3. Pojetí a cíle vzdělávacího programu

Výuka dějepisu na základních školách se řídí rámcově vzdělávacím programem pro základní vzdělávání. Ten se stává podkladem pro základní školy při tvorbě svých školních vzdělávacích programů, na jejich základě by měli žáci splnit očekávané výstupy dané rámcově vzdělávacím plánem využívajícím zde uvedené učivo. **Obsah učiva** uvedeného v rámcově vzdělávacím programu se pro deváté ročníky základních škol skládá ze dvou kapitol: **Moderní doba a Rozdělený a integrující se svět**, pokrývajících v nejzákladnějších obrysech kompletní dějiny 20. století. Takové množství učiva se během devátého ročníku většinou stíhá probrat maximálně do období studené války ve velmi hrubých obrysech.

Navržený učební text navíc popisuje moderní československé dějiny z regionálního pohledu, což není zakotveno v povinném učivu a naopak přesahuje do jiných předmětů jako je Český jazyk, Výchova k občanství a Zeměpis.

Moderní doba

Očekávané výstupy – žák:

- **na příkladech demonstruje zneužití techniky ve světových válkách a jeho důsledky**
- **rozpozná klady a nedostatky demokratických systémů**
- **zhodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jejího vnitřního sociálního, politického, hospodářského a kulturního prostředí**
- **charakterizuje jednotlivé totalitní systémy, příčiny jejich nastolení v širších ekonomických a politických souvislostech a důsledky jejich existence pro svět; rozpozná destruktivní sílu totalitarismu a vypjatého nacionalismu**
- **na příkladech vyloží antisemitismus, rasismus a jejich nepřijatelnost z hlediska lidských práv**

Učivo

- První světová válka a její politické, sociální a kulturní důsledky
- Nové politické uspořádání Evropy a úloha USA ve světě
- Mezi světovými válkami
- Mezinárodně politická a hospodářská situace ve 20. a 30. letech; totalitní systémy – komunismus, fašismus, nacismus – důsledky pro Československo a svět
- Pařížská mírová konference
- Totalitní režimy

- Československá republika mezi válkami
- Kultura a věda mezi válkami
- Druhá světová válka, holocaust; situace v našich zemích, domácí a zahraniční odboj; politické, mocenské a ekonomické důsledky války
- Průběh druhé světové války
- Zločiny proti lidskosti za druhé světové války
- Československo za druhé světové války

Rozdělený a integrující se svět

Očekávané výstupy – žák:

- vysvětlí příčiny a důsledky vzniku bipolárního světa; uvede příklady střetávání obou bloků
- vysvětlí a na příkladech doloží mocenské a politické důvody euroatlantické hospodářské a vojenské spolupráce
- zhodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jeho vnitřní sociální, politické, hospodářské a kulturní prostředí
- posoudí postavení rozvojových zemí
- prokáže základní orientaci v problémech současného světa

Učivo

- Poválečné uspořádání
- Studená válka
- Evropská integrace
- Vnitřní situace v zemích východního bloku (na vybraných příkladech srovnání s charakteristikou západních zemí)
- Dekolonizace
- Východní blok
- Vývoj Československa od roku 1945 do roku 1989, vznik České republiky
- Československo po druhé světové válce
- Věda, technika a vzdělání jako faktory vývoje; sport a zábava
- Kultura a věda v poválečném období

ZÁVĚR

Diplomová práce si stanovila jako hlavní cíl vytvořit moderní učebnici dějepisu, která rámcově zasadí české dějiny do evropské historie a propojí studentům znalosti z kultury, politologie a občanství. Druhotným cílem bylo zaměřit se na málo reflektovaná témata české, potažmo československé historie.

Protože téma práce je svým způsobem specifické, pokusili jsme se v úvodní teoretické části de facto vysvětlit motivaci a úlohu regionálních dějin v historické vědě včetně stručného vývoje regionálních dějin v české a regionální historiografii. V případě regionálních dějin jsme zaměřili pozornost na jejich vymezení, tedy definici, na postavení v rámci historiografie a na jejich význam. Pokusili jsme také vysvětlit jejich vztah k termínům jako je mikrohistorie, místní dějiny a dějiny obcí.

Podstatné těžiště teoretické části právě tkví v podkapitolách věnovaných regionálně dějinnému bádání v českých zemích a zejména pokusu o stručný vývoj regionální historiografie Královéhradeckého kraje. S ohledem na obsáhlost a rozmanitost autorů i jednotlivých děl jsme se zaměřili na regionální autory, historiky a badatele oblastí Trutnovska a Náchodska a stěžejní sborníky včetně odborných regionálních periodik, do kterých publikovali a publikují zdejší historikové. Neusilovali jsme o vyčerpávající přehled, ba naopak s ohledem na učební text nám šlo o představení autorů a děl, o něž se návrh učebního textu velkou měrou opírá. Nejedná se tedy o podrobnou syntézu práce historiků dějin regionu Trutnovska, Krkonoš a Podkrkonoší, o jakou se například pokusili badatelé Muzea Podkrkonoší v Trutnově a Státního okresního archivu v Trutnově ve sborníku Historiografie Trutnovska, ale o základní přehled určený pedagogům dějepisu, jehož rozsah by měl být adekvátně vyvážený.

Moderní regionální historiografie, či historická vlastivěda se začala ve sledovaných oblastech psát již s vlastivědným sborníkem Od kladského pomezí. Tento projekt se postupně od 20. let 20. století rozrůstal a články přispěvatelů jsou doposud cennou studnicí informací pro všechny zájemce a badatele uchvácené zdejším krajem. Avšak až po roce 1945 se ve zdejších regionech začínají profilovat výrazné osobnosti, jejichž díla jsou dodnes považována za nepřekonaná, byť jsou třeba poplatná minulému režimu. Zajímali nás autoři a díla reflektující témata protifašistického odboje, trestání válečných kolaborantů, pochodů smrti, nucené práce nebo válečného opevnění. Pokusili jsme se vymezit celkem tři vlny regionální historiografie podle dějinných období vystihujících českou historiografii, a vyzdvihnout jejich autory a díla včetně oblastí Trutnovska a Náchodska.

První vlnu nacházíme v období těsně po druhé světové válce, kdy je historiografie ovlivněná marxismem a historikové věnují mimořádnou pozornost tématům dělnického a komunistického hnutí. Zařadili jsme do ní tři nejvýraznější představitele, jako je Jaroslav Metelka, Vladimír Flégl a Ota Holub, ačkoli poslední jmenovaný, sice věkově nejmladší, se více zabýval vojenskou historií a jeho díla jsou na tehdejší dobu velmi nadčasová. Metelka a Flégl byli známí svou inklinací ke KSČ. Metelka vstoupil ještě před vypuknutím války do strany a zapojil se pod její patronací do odboje. Po válce publikoval celkem 14 monografií, ve kterých se zaměřoval na období druhé světové války a i přes zjevnou glorifikaci minulého režimu v jeho knihách se jedná dodnes o nepřekonaná díla. Vrchlabský muzejník Vladimír Flégl byl publikačně činný spíše v ideologicky podbarvených sbornících, jako byly vesnické noviny Srp a kladivo nebo vlastivědný sborník Horské prameny. Nejvíce se věnoval historii dělnického hnutí a KSČ. Ota Holub patří k průkopníkům tzv. bunkrologie v Čechách, jelikož se zaměřoval ve svých dílech nejvíce na československá opevnění. Rodák z Malých Svatoňovic proslul popularizací moderního pevnostního systému z konce 30. let a přivedl k němu celou řadu nadšených badatelů. Jako bývalý voják zkoumal vojenskou techniku prvorepublikové armády, ale i osudy lidí v pohraničí, čímž by se dal považovat i za jednoho z představitelů zdejší lokální mikrohistoriografie. Ostatně byl prvním, kdo u nás zpracoval osud statečného vojáka, četaře Arnošta Hrada.

Ve druhém období se na Trutnovsku vyprofilovaly dvě klíčové osobnosti určující podobu regionální historiografie. Ačkoli je od sebe dělí dvacet let, patří do druhé vlny už jen z toho důvodu, že nekriticky přistupovali ve svých dílech a článcích ke zdejší historiografii a tím se znelíbili tehdejšímu režimu. První z nich byl červenokostelecký rodák Antonín Just, bývalý trutnovský kronikář, který přispěl k popularizaci dějin Trutnova. Just vedl městskou kroniku neuvěřitelných 58 let a mezitím publikoval desítky článků a věnoval se psaní knih. Zdejší historikové doposud vyzdvihují jeho práci o Trutnově v knize Trutnov známý neznámý. Druhou osobností je profesor, historik, vysokoškolský pedagog a emeritní děkan Pedagogické fakulty na Univerzitě Hradec Králové Vladimír Wolf. Až do svého nedávného úmrtí byl velmi publikačně činný a zaměřoval se na dějiny Podkrkonoší a Kladska a dějiny textilního průmyslu ve východních Čechách. Podílel se na přípravách a realizaci mnoha různých sborníků, namátkou můžeme jmenovat Krkonoše-Podkrkonoší, Kladský sborník nebo Příspěvky k dějinám n. p. Texlen. V roce 1990 se podílel na založení sborníku Rodným krajem v Červeném Kostelci, který doposud vychází a zaměřuje se na celou širší regionalistiku včetně historie.

Na Náchodsku reprezentují druhou vlnu významných historiků Lydia Baštecká a Václav Sádlo. Baštecká je bývalou ředitelkou Státního okresního archivu a její bohatá publikační činnost se opírá o dějiny severovýchodních Čech a dějiny církevní správy. Bývalý ředitel náchodského muzea Václav Sádlo se ve svých dílech specializuje na regionální dějiny 20. století s ohledem na druhou světovou válku, zejména na rekonstrukci událostí v Náchodě-Bělovsi v posledních dnech nacistické okupace.

Během našeho bádání jsme zjistili, že současná regionální historiografie neoplývá větším množstvím přesahů do celostátních dějin a spíše ulpívá v popularizaci regionálních dějin, bohužel však bez větších ambicí. Mladou generaci reprezentují badatelé jako Libor Dušek, jehož zpovídání pamětníků válečných a poválečných událostí v Krkonoších bylo publikováno ve třech svazcích pod názvem Krkonošští rodáci vzpomínají nebo pracovník podkrkonošského muzea Ondřej Vašata, jehož práce se opírají o českou menšinu v severovýchodních Čechách a legionáře z období první světové války. Pak vznikají díla regionálních badatelů různé kvality, jejichž ambice ztroskotají na nepřilíš kvalitní práci s literaturou a prameny. Jedním příkladem za všechny tak může být nepřilíš zdařilý projekt kolektivu sokolských autorek Heleny Rezkové a Pavlíný Špatenkové s názvem Nebylo jim souzeno žít o sokolských odbojářích z období druhé světové války. Autorky používaly jako primární zdroj citací wikipedii a jiné vágní internetové zdroje.

V dalších podkapitolách jsme se zaměřili na praktickou stránku věci, a sice, jakým způsobem zatraktivnit výuku dějepisu na základních školách. Představili jsme základní výukové metody a dospěli k závěru, že k nejpřínosnějším patří ve výuce dějepisu alternativní zaměření na samostatnost, flexibilitu a kreativitu. Vyzdvihli jsme úlohu dějepisných exkurzí a vycházek za zajímavými památkami a v oblasti didaktických pomůcek se přiklonili k archivním dokumentům, dobovým fotografiím a dalším předmětům.

Závěr teoretické části se opírá o tvorbu učebního textu, v němž jsme vystihli důležitost mimotextové složky, jako jsou ilustrace, fotografie nebo mapy a plánky i ergonomické faktory včetně grafické podoby učebnice. Svůj zájem jsme směřovali také k porovnání současných učebnic dějepisu, které učitelé preferují. Vybraný vzorek uspořádaný v tabulce jsme převzali a upravili podle studie autorek Blaženy Gracové a Denisy Labischové a dospěli jsme k závěru, že učitelé nejvíce používají Dějepis pro gymnázia a střední školy, tzv. Čornejovu sadu. Výzkum navíc odhalil zastaralost učebních materiálů na školách, kde se objednávají nové učebnice nejdříve po šesti, spíše až po jedenácti letech.

Praktická část se skládá ze šesti vzorových kapitol a postupně žáky seznamuje s vybranými aspekty dějin Trutnovska v letech 1918-1945, se slavnými osobnostmi, průmyslem a systémem na svou dobu moderního československého opevnění. Ostatně název učebnice Opevněná hranice nebyl vybrán náhodně, ale vzhledem k významu pevnostního systému v regionech. Každý region má svá dějinná specifika a ani Trutnovsko a Náchodsko nejsou výjimkou. Kromě rozsáhlého systému opevnění byly v regionech za války budovány pobočné koncentrační tábory, v nichž nuceně pracovali civilní dělníci, židovské vězenkyně a váleční zajatci. Poslední kapitola věnovaná druhé světové válce je nahlížena právě optikou nucené práce. Součástí učebnice je i řešení jednotlivých cvičení a otázek.

Didaktický rozbor obsahuje metodický návod pro práci s učebnicí určený všem učitelům. Usilovali jsme o co největší názornost a grafickou pestrost spolu s velkým množstvím dobových fotografií, mapek a plánek k vykreslení konkrétních dějinných období. Součástí každé kapitoly je vždy vlastní text, popřípadě medailonky významných osobností, shrnutí spolu s použitou a rozšiřující literaturou a kontrolní otázky a úkoly prostupující celou kapitolou. Všechny kapitoly obsahují také metodický úvod spolu s cíli vzdělávání, kterých by měl žák po prostudování textu dosáhnout, nejdůležitější klíčová slova a vzhled do problematiky se stručným seznámením probíraného tématu.

Pojetí a cíle vzdělávacího programu jsou podle Školního vzdělávacího programu pro Základní školu Svoboda nad Úpou koncipovány v případě dějepisu do dvou oddílů: Moderní doba a Rozdělený a integrující se svět. Jedná se o velké množství učiva pokrývající prakticky celé dvacáté století jenom v devátém ročníku. Z očekávaných výstupů lze například jmenovat, že žák na příkladech demonstruje zneužití techniky ve světových válkách a jeho důsledky a zhodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jejího vnitřního, politického, hospodářského a kulturního prostředí. Těmto výstupům zhruba odpovídají v pracovní učebnici takřka všechny kapitoly. Jelikož jsme však sestavili učební text s ohledem na regionální dějiny, přesahuje jeho rámec do jiných výukových předmětů jako je Český jazyk, Výchova k občanství a Zeměpis, což bylo ostatně i záměrem.

Hnacím motorem a velkou motivací k sepsání učebního textu byl nejen hluboký zájem o rodný kraj, ale také snaha seznámit učitele s možnostmi využití netradičních témat nejen ve výuce školního dějepisu na druhém stupni základních škol, potažmo gymnáziích a středních školách. Doufáme, že se tím podaří zatraktivnit dějepis mezi mladými lidmi prostřednictvím příběhů těch, kteří přežili, aby mohli podat svá svědectví. Ostatně historie je dějinami všech lidí.

Seznam literatury a zdrojů

Seznam použité literatury

- BARTOŠ, Josef a kol. *Metodické otázky regionálních dějin*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, 71 s.
- BARTOŠ, Josef, SCHULTZ, Jindřich, TRAPL, Miloš. *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 119 s.
- ČAPEK, Vratislav, GRACOVÁ, Blažena, JÍLEK, Tomáš, VÝCHODSKÁ, Helena. *Úvod do studia didaktiky dějepisu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2005, 92 s. ISBN 80-7043-395-7.
- KUTNAR, František, MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha: NLN, 1997, 1065 s. ISBN 80-7106-252-9.
- LABISCHOVÁ, Denisa, GRACOVÁ, Blažena. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008, 276 s. ISBN 978-80-7368-584-3.
- LINHART, Jiří a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov: Dialog, 2002, 412 s. ISBN 80-85843-61-7.
- MAŇÁK, Josef. *Alternativní metody a postupy*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 90 s. ISBN 80-210-1549-7.
- MAŇÁK, Josef, ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003, 219 s. ISBN 80-7315-039-5.
- PARKAN, František. *Didaktika dějepisu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014, 59 s. ISBN 978-80-7290-644-4.
- PRŮCHA, Jan. *Učebnice. Teorie a analýza edukačního média*. Brno: Paido, 1998, 148 s. ISBN 80-85931-49-4.
- REJZEK, Josef. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2015, 823 s. ISBN 978-80-7335-393-3.
- SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999, 292 s. ISBN 80-85866-33-1.
- STARK, Wolfgang. *Superlearning*. Praha: Svoboda, 1994, 128 s. ISBN 80-205-0404-4.
- STRADLING, Robert. *Multiperspektiva ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*. Praha, 2004, 58 s.
- SVOBODA, Lubomír. *Regionální dějiny ve vyučování dějepisu*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1986, 58 s.

VALÍŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007, 402 s. ISBN 80-247-1734-4.

VÁCLAVÍK, Vladimír, *Organizační formy výuky*. In: Zdeněk KALHOUS, Otto OBST a kol., *Školní didaktika*, Praha: Portál, 2009, 447 s. ISBN 978-80-7367-517-4. S. 293 – 306.

ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal. *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 89 s. ISBN 978-80-210-6945-9.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha 2017.

Studie a články

AUGUSTIN, Ivan. *Vladimír Wolf zůstává duchem věčným mladíkem*. In: inoviny.slu.cz [online]. 2012 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <https://inoviny.slu.cz/index.php/osobnosti/233-vladimir-wolf-zustava-duchem-vecnym-mladikem>.

AUGUSTIN, Milan. Význam regionální historiografie v dnešním pohraničí. In: *J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době*. Vyd. 1. Semily: Státní okresní archiv, 1996, s. 139-142. ISBN 80-901284-5-9.

CAJTHAML, Pavel. *Historik a pedagog Vladimír Wolf má sedmdesátiny. Oslaví je natřikrát*. In: trutnovinky.cz [online]. 2012 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20140116101119/http://www.trutnovinky.cz/index.php?gid=31902>.

BENEŠ, Zdeněk. Současný školní dějepis – koncepty, možnosti, nebezpečí. In: BENEŠ, Zdeněk, editor. *Historie a škola III, Člověk a společnost – dějiny II – jak učit dějiny 20. století*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro informace a vzdělávání, 2006, s. 27-37.

BARTOŠ, Josef. Pojetí regionu v historiografii. In: *Acta universitatis Palackianae, Historica* 27. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1996, s. 127-133. ISBN 80-7067-833-X.

BARTOŠ, Josef, SCHULTZ, Jindřich, TRAPL, Miloš. Regionální dějiny. Stav, problémy, výhledy. In: *Acta universitatis Palackianae, Historica* 29. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000, s. 21-38. ISBN 80-244-0135-5.

BŮŽEK, Václav. Region v historickém diskurzu. In: *Jihočeský sborník historický* 72. Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2003, s. 5-13. ISBN 80-86260-32-1.

ČAPKA, František. Několik poznámek k významu regionálních dějin pro vyučování dějepisu. In: *Z regionální historie a archivnictví*. Vyd. 1. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1990, s. 69-75. ISBN 80-85048-16-7.

GRACOVÁ, Blažena, LABISCHOVÁ, Denisa. *Z nejnovějšího výzkumu aktuální podoby výuky dějepisu*. In: moderni-dejiny.cz [online]. [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/search/index/?q=z+nejnov%C4%9Bj%C5%A1%C3%ADho+v%C3%BDzkumu>.

HUDENCOVÁ, Dagmar. Jak učitelé využívají a hodnotí učebnice dějepisu. Vyhodnocení průzkumu PC Plzeň provedeného v západních Čechách. In: *Pedagogika. Časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*. Praha: UK PedF 51, 2001, s. 327-336. ISSN 0031-3815.

JIRÁSEK, Zdeněk. Prof. PhDr. Vladimír Wolf sedmdesátníkem. In: *Krkonoše-Podkrkonoší: vlastivědný sborník* Trutnov: Muzeum Podkrkonoší v Trutnově ve spol. se Státním okresním archivem Trutnov 20, 2012, s. 13-26. ISBN 978-80-903741-9-5.

KAFKA, Jan. *Antonín Just – kronikář*. In: cervenykostelec.cz [online]. 2018 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <https://www.cervenykostelec.cz/clanek/antonin-just-undefined-kronikar>.

MATUŠKA, Alois. *Ota Holub 1930-1992: Spisovatel, publicista, historik vojenství, průkopník a propagátor bunkrologie. Zemřel 12. prosince 1992*. [online]. 2014 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <https://www.vojsko.net/armady/15-osobnosti/3154-ota-holub-1930-1992-spisovatel-publicista-historik-vojenstvi-prukopnik-a-propagator-bunkrologie-zemrel-12-prosince-1992>.

PEŠKOVÁ, Karolína. Vizuální prostředky pro výuku reálií. Výsledky analýzy učebnic němčiny. In: *Pedagogická orientace*, Brno: Pedagogická orientace roč. 22, č. 2, 2012, s. 243-265. ISBN 1211-4669.

TONEV, Petr. Regiony a regionalizace. In: TOUŠEK, Václav, KUNC, Josef, VYSTOUPIL, Josef (edd.). *Ekonomická a sociální geografie*. Vyd. 1. Příbram: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 371-397. ISBN 978-80-7380-114-4.

Trutnov ztratil velkou osobnost. Zemřel historik, pedagog a děkan Vladimír Wolf. In: *Krkonošský deník* [online]. 2019 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: https://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/trutnov-ztratil-velkou-osobnost-zemrel-historik-pedagog-a-dekan-vladimir-wolf-20191223.html.

Literatura k učebnímu textu

- ADAM, Alfons. *Otroci třetí říše. Pobočné koncentrační tábory na území České republiky*. Praha: GplusG, 2016, 369 s. ISBN 978-80-906000-4-1.
- ARON, Lubomír a kol. *Československé opevnění 1935-1938*. Náchod: Okresní muzeum, 1990, 199 s.
- BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků, 1986, 158 s.
- BUBENÍČKOVÁ, Růžena, KUBÁTOVÁ, Ludmila, MALÁ, Irena. *Tábory utrpení a smrti*. Praha: Svoboda, 1969, 489 s.
- BÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academie, 2006, 846 s. ISBN 80-200-1440-3.
- ČERMÁK, Ladislav. *Československé opevnění z let 1935-1938 na Trutnovsku*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2008, 397 s. ISBN 978-80-86011-37-0.
- HOFFMAN, Jaroslav. *„Mnichov“ a sudetoněmecký textilní průmysl*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1996, 236 s. ISBN 80-7044-111-9.
- HOUŽVIČKA, Václav. *České pohraničí: sborník statí*. Trutnov: Bona fide, 1991, 196 s.
- JAKUBEC, Adam, JINDRA, Zdeněk. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Karolinum, 2015, 524 s. ISBN 978-80-246-2945-2.
- JUST, Antonín, HYBNER, Karel. *Trutnov známý neznámý. Historický místopis města slovem i obrazem*. Trutnov: Willcap, 1991, 347 s. ISBN 80-901117-0-8.
- JUŘENA, Jan, MIKOLÁŠEK, Jakub, PILVOUSEK, Tomášek. *Broumovsko a Trutnovsko. Obrana republiky v druhé polovině třicátých let v severovýchodních Čechách*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2006, 286 s. ISBN 8-86011-32-1.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 2. Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri, 2002, 577 s. ISBN 978-80-7277-570-5.
- KIRCHNER, Ann. *Salin dar. Matčin příběh*. Praha: Mladá fronta, 2012, 278 s. ISBN 978-80-204-2648-2.
- KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v Československu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1962, 254 s.
- KRYL, Miroslav, CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Pobočky koncentračního tábora Gross-Rosen ve lnářských závodech Trutnovska za nacistické okupace*. Trutnov: Lnářský průmysl, Texlen, 1981, 96 s.

- KUPKA, Vladimír a kol. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2006, 560 s. ISBN 978-80-7277-096-0.
- KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství! Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*. Praha: Nakladatelství R, 1993, 271 s. ISBN 80-901431-3-X.
- KURAL, Václav, RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis international, 2002, 547 s. ISBN 80-86067-66-1.
- KVAČEK, Robert. *České dějiny II. Úvaly*: SPL Práce, 2006, 243 s. ISBN 80-86287-48-3.
- LAKOSIL, Jan, ČERMÁK, Ladislav, SVOBODA, Tomáš. *Vzpomínka na Mnichov 1938. Československé opevnění ve fotografii*. Červený Kostelec: Aleš Horák, 2008, 75 s. ISBN 978-80-254-2875-7.
- LUSEK, Joanna. *Zajatecké tábory Teschen v letech 2. světové války*. Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2015, 36 s. ISBN 978-80-86696-39-3.
- MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha: Auditorium, 2012, 301 s. ISBN 978-80-87284-20-9.
- MAUER, Jiří a kol. *Uhelné hornictví v ČSSR*. Ostrava: Profil, 1985, 793 s.
- MAUER, Jiří. *Hornictví na Žacléřsku*. Žacléř: Důl Jan Šverma o. p. s., 2015, 158 s. ISBN 978-80-270-1564-1.
- METELKA, Jaroslav. *Henleinovci a demokraté. Boj proti fašismu a za obranu republiky v pohraničí severovýchodních Čech 1935-38*. Trutnov: Okresní národní výbor, 1970, 271 s.
- METELKA, Jaroslav. *Osudný podzim 1938 v pohraničí severovýchodních Čech*. Hradec Králové: Kruh, 1973, 44 s.
- RÁBOŇ, Martin, SVOBODA, Tomáš. *Československá zed'. Stálá opevnění z let 1935-1938. Průvodce dělostřeleckou tvrzí Bouda*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 1993, 244 s. ISBN 80-900299-8-1.
- STEHLÍK, Eduard. *Lexikon těžkých objektů čs. opevnění z let 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2010, 302 s. ISBN 978-80-86011-41-7.
- ŠRÁMEK, Pavel, KAPLAN, Václav, HORÁK, Aleš. *Československé opevnění z let 1935-1938 na Náchodsku*. Náchod: Klub vojenské historie, 2000, 142 s.
- ŠRÁMEK, Pavel. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha: Mladá fronta, 2008, 147 s. ISBN 978-80-204-1848-7.
- ŠTRAIT, Jaroslav. *Trutnov a jeho kraj*. Trutnov: OV KSČM, 2009, 182 s.
- ŠTRAIT, Jaroslav. *Odolov*. Trutnov: OV KSČM, 2010, 21 s.
- ŠTRAIT, Jaroslav. *Takový osud připravili lidé lidem: Choustníkovo Hradiště 1945-2015*. Praha: Futura, 2015, 126 s. ISBN 978-80-88035-03-9.

Kolektiv autorů. *Stachelberg – Obr na prahu Krkonoš*. Žacléř: Město Žacléř, 2010, 47 s. ISBN 978-80-904463-4-2.

Internetové zdroje

Mediální reprezentace ve výuce dějepisu, dostupné online: <http://didaktika.ff.cuni.cz/>.

Moderní-Dějiny.cz, dostupné online: <http://www.moderni-dejiny.cz/>.

Paměť národa, dostupné online: <https://www.pametnaroda.cz/cs>.

Seznam obrázků a tabulek

- Tabulka 1 *Příklady propojení dějepisu s vybranými předměty* s. 7-8
- Tabulka 2 *Sada současně nejpoužívanějších učebnic dějepisu podle preferencí pedagogů* s. 39
- Obrázek 1 *Oblasti nárokované Německým Rakouskem* s. 44
- Obrázek 2 *Plakát znázorňující francouzskou kabaretní scénu* s. 48
- Obrázek 3 *Schéma zpracování lněných vláken* s. 50
- Obrázek 4 *Drhlen – hustý železný hřeben sloužící k ručnímu odsemeňování lnu* s. 50
- Obrázek 5 *Portrét Ignáce Etricha* s. 51
- Obrázek 6 *Důl Ida v Malých Svatoňovicích* s. 52
- Obrázek 7 *Stará šachta, Tmavý Důl-Odolov* s. 53
- Obrázek 8 *Areál Tmavého Dolu na Odolově v roce 1990* s. 53
- Obrázek 9 *Důl Jan Šverma v Žacléři* s. 54
- Obrázek 10 *Kutnohorský havíř* s. 54
- Obrázek 11 *Čs. opevnění dokončení či ve výstavbě k 30. září 1938* s. 58
- Obrázek 12 *Americké jednotky u dělostřeleckého rubu tvrze Hackenberg, o který se v roce 1944 bojovalo* s. 58
- Obrázek 13 *Portrét generála Ludvíka Krejčího* s. 59
- Obrázek 14 *Portrét podnáčelníka Hlavního štábu Karla Husárka* s. 60
- Obrázek 15 *Pamětní odznak ŘOP* s. 60
- Obrázek 16 *Lehký objekt vz. 37, tzv. „řopík“* s. 60
- Obrázek 17 *Jeden z pěchotních srubů T-St-S 73, projektován a vybudován jako pěchotní srub těžkého opevnění na Trutnovsku dělostřelecké tvrze Stachelberg* s. 61
- Obrázek 18 *Jeden z pěchotních srubů T-St-S 73* s. 61
- Obrázek 19 *Současná podoba dělostřelecké tvrze Dobrošov na Náchodsku* s. 62
- Obrázek 20 *Pevnost Stachelberg na dobovém snímku z 30. let 20. století* s. 63
- Obrázek 21 *Unikátní snímek zachycující práce na pevnostním objektu Stachelberg* s. 64
- Obrázek 22 *T-St-S 73 Polom, jediný vybudovaný srub tvrze Stachelberg* s. 64
- Obrázek 23 *Neznámí příslušníci SOS na stráži při obraně hranic* s. 67
- Obrázek 24 *Znak chodského psa příslušníků hraničářských pluků* s. 68
- Obrázek 25 *Chodský pes* s. 68
- Obrázek 26 *Dobový snímek zachycující mobilizaci v Trutnově v roce 1938* s. 69
- Obrázek 27 *Unikátní snímek dokumentující obsazení Trutnova a nadšení trutnovských Němců hajlujících na pozdrav německé armádě* s. 69

- Obrázek 28 *Přídělový lístek poskytovaný lidem v období hospodářské krize* s. 74
- Obrázek 29 *Portrét Konrada Henleina* s. 75
- Obrázek 30 *Mapa zachycující rozložené průmyslu v Československu* s. 76
- Obrázek 31 *Konrad Henlein hovoří v Karlových Varech 1937* s. 78
- Obrázek 32 *Sudetoněmecký prapor* s. 78
- Obrázek 33 *Dobová karikatura znázorňující vystupňované požadavky Sudetoněmecké strany včetně uměle vyvolávaných konfliktů v pohraničí* s. 81
- Obrázek 34 *Signatáři při podpisu Mnichovské dohody* s. 86
- Obrázek 35 *Mapa znázorňující územní ztráty Československa po Mnichovu* s. 87
- Obrázek 36 *Němečtí vojáci při obsazování trutnovského pohraničí* s. 88
- Obrázek 37 *Němečtí vojáci při obsazování trutnovského pohraničí* s. 88
- Obrázek 38 *Mapa konkrétněji vyznačující území, o které ČSR přišla na základě Mnichovské dohody. Součástí i fotografie Adolfa Hitlera, který si po německé okupaci ČSR prohlíží bunkry čs. obranné linie v Sudetech* s. 89
- Obrázek 39 *Znak Říšské župy Sudety* s. 90
- Obrázek 40 *Portrét Hanse Krebse* s. 90
- Obrázek 41 *Molotov podepisuje německo-sovětskou smlouvu o neútočení. V pozadí Ribbentrop a Stalin* s. 94
- Obrázek 42 *Pracovní knížka totálně nasazených* s. 96
- Obrázek 43 *Hynek Kuťák v sovětské uniformě odjíždí jako sedmnáctiletý na nucené práce do Brna kopat zákopy v roce 1945* s. 96
- Obrázek 44 *Hynek Kuťák před odjezdem na nucené práce do Brna* s. 97
- Obrázek 45 *Hynek Kuťák před odjezdem na nucené práce do Brna* s. 97
- Obrázek 46 *Snímky, které Hynek Kuťák pořídil během odjezdu na nucené nasazení z vlaku* s. 97
- Obrázek 47 *Snímky, které Hynek Kuťák pořídil během odjezdu na nucené nasazení z vlaku* s. 97
- Obrázek 48 *Ruská mládež na nucených pracích u firmy Petera v letech 1942-1945* s. 98
- Obrázek 49 *Pracovníci truhlářského podniku Brath a spol. v Hostinném. Mezi nasazenými českými dělníky je řada sovětských zajatců a Turkmenistánců* s. 98
- Obrázek 50 *Ukázka vzpomínkové literatury lidí, kteří byli za války nuceně nasazení* s. 99
- Obrázek 51 *Ukázka vzpomínkové literatury lidí, kteří byli za války nuceně nasazení* s. 99
- Obrázek 52 *Ukázka vzpomínkové literatury lidí, kteří byli za války nuceně nasazení* s. 99
- Obrázek 53 *Portrét Albrechta Schmelta* s. 101

- Obrázek 54 *Hlavní brána KT Gross-Rosen* s. 101
- Obrázek 55 *Pobočný koncentrační tábor v Bernarticích v roce 1941* s. 102
- Obrázek 56 *Pobočný koncentrační tábor v Bernarticích v roce 1941* s. 102
- Obrázek 57 *Pobočný koncentrační tábor v Bernarticích v roce 1943* s. 102
- Obrázek 58 *Pobočný koncentrační tábor v Bernarticích po válce přebudovaný na byty* s. 102
- Obrázek 59 *Plán ubytovny v Žacléři* s. 103
- Obrázek 60 *Plán ubytovny v Žacléři* s. 103
- Obrázek 61 *Fotografie Saly Garncarz s přítelkyní Alou Gertner* s. 104
- Obrázek 62 *Kopie lístku, který Sala obdržela od svých příbuzných* s. 104
- Obrázek 63 *Titulní strana rukopisu divadelní hry Sen umělkyně* s. 104
- Obrázek 64 *Židovské vězenkyně v poříčském koncentračním táboře* s. 105
- Obrázek 65 *Neznámí váleční zajatci nasazení na práci v Hostinném* s. 106
- Obrázek 66 *Neznámí váleční zajatci nasazení na práci v Hostinném* s. 106
- Obrázek 67 *Budova celnice v Královci, kde byli ubytováni zajatci* s. 107
- Obrázek 68 *Angličtí váleční zajatci na fotografii z léta 1943* s. 107
- Obrázek 69 *Anglický válečný zajatec Bernard Collins* s. 107
- Obrázek 70 *Skupina francouzských válečných zajatců na dvoře lágru u firmy Petera* s. 108
- Obrázek 71 *Francouzský válečný zajatec Martineau od firmy Petera, povoláním učitel* s. 108
- Obrázek 72 *Fotografie pochodu smrti z KT Gross-Rosen* s. 108
- Obrázek 73 *Mapa pochodu smrti 16. – 22. 2. 1945* s. 109

Přílohy

Seznam uvedených příloh

Příloha A: Fotografie z období 2. světové války a osvobození Úpice (Klub vojenské historie Odolov z. s.).

Příloha B: Fotografie zachycující 2. světovou válku a umučené úpické odbojáře (Muzeum a galerie J. V. Mezerové v Úpici).

Příloha C: Fotografie z osvobození Rтынě v Podkrkonoší (Klub vojenské historie Odolov z. s.).

Příloha D: Unikátní soubor fotografií zobrazujících období 2. světové války a následné osvobození na Náchodsku včetně tragédie, k níž došlo v Náchodě-Bělovsi (vlastní archiv autorky).

Příloha E: Fotografie válečných zajatců a nuceně nasazených u různých firem ve Vrchlabí a blízkém okolí (Krkonošské muzeum Vrchlabí).

Příloha A: Fotografie z období 2. světové války a osvobození Úpice (Klub vojenské historie Odolov z. s.).

Obrázek 1 Návštěva Konrada Henleina v důstojnické škole SS v Úpici.

Obrázek 2 Další snímek z návštěvy Konrada Henleina v Úpici. Její existence byla koncem války takřka vymazána, dochovaly se pouze tyto dvě fotografie.

Obrázek 3 Úpičtí fašisté za druhé světové války. Druhý na snímku je Karel Hofman.

Obrázek 4 Počátek května 1945 u školy na Bláhovce v Úpici.

Obrázek 5 Ozbrojení úpičtí občané v květnových dnech roku 1945.

Příloha B: Fotografie zachycující 2. světovou válku a umučené úpické odbojáře (Městské muzeum a galerie J. W. Mezerové v Úpici).

Obrázek 6 Pamětní zápis z kroniky města věnovaný úpickým odbojářům. Zleva doprava prvních 10 odsouzeno k smrti, rozsudek vykonán: Jaroslav Vlček, Josef Dub, Adolf Martinek, Jan Mikš, Josef Sochor, Jaroslav Semerák, Josef Hetfleiš, Augustin Hofman, Vilém Nyklíček a Karel Hofman. Uprostřed dva, kteří se zachránili útekem z pochodu smrti: Josef Bárta a Karel Šmíd (Městské muzeum a galerie J. W. Mezerové Úpice, f. 238/16 Úpičtí odbojáři).

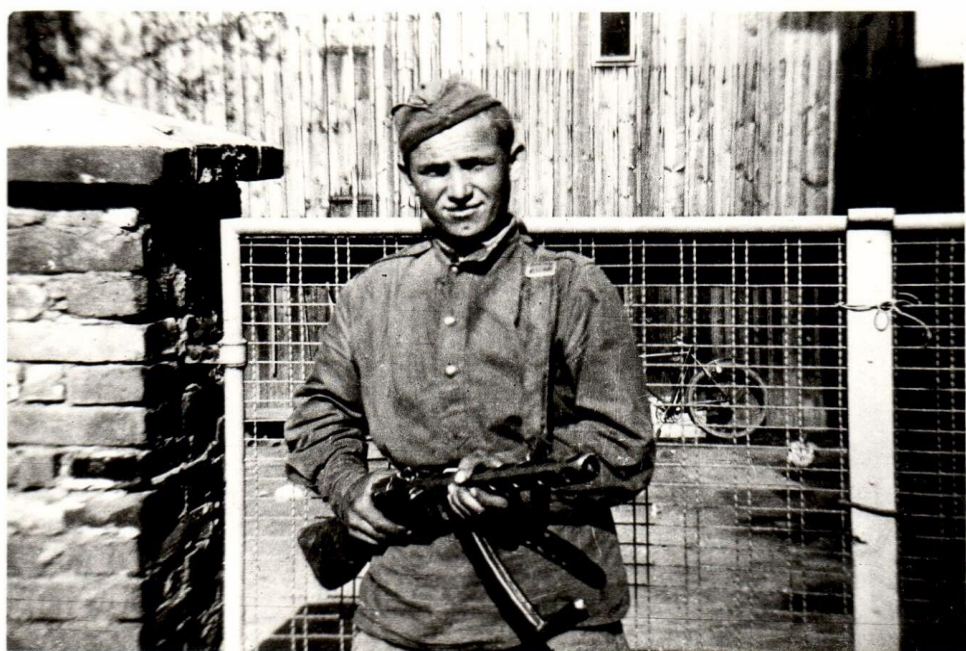

Obrázek 7 Popravy na Dlouhých záhonech v Úpici (Městské muzeum a galerie J. W. Mezerové, f. 238/15 Umučení za okupace).

Příloha C: Fotografie z osvobození Rtně v Podkrkonoší (Klub vojenské historie Odolov z. s.)

Obrázek 8 Neznámý sovětský voják během osvobozování Rtně

Obrázek 9 Příjezd sovětských vojsk do Rtně

Obrázek 10 Pohřeb členů hlídky Revolučního národního výboru Vladimíra Kuldy a Ljuby Turka, kteří byli koncem války umučeni SS, a jejich ostatky byly následně zakopány v Úpici na Dlouhých záhonech. Po osvobození byla jejich těla exhumována a řádně pohřbena ve Rtni.

Příloha D: Unikátní soubor fotografií zobrazujících období 2. světové války a následné osvobození na Náchodsku včetně tragédie, k níž došlo v Náchodě-Bělovsi (vlastní archiv autorky).

Obrázek 11 Poprava válečných zajatců u celnice v Náchodě-Bělovsi.

Obrázek 12 Vzdávající se náhodští Němci v květnových dnech roku 1945.

Obrázek 13 Kanony druhé dělostřelecké soupravy, v pozadí zničený muniční vůz (Náchod).

Obrázek 14 Zavraždění sovětští vojáci v Náchodě.

Obrázek 15 Zničené samohybné dělo SS u železniční zastávky v Náchodě-Bělovsi.

Obrázek 16 Osvobozování některého ze zajateckých nebo pobočných koncentračních táborů na Náchodsku.

Obrázek 17 Osvobozené židovské ženy z pobočných koncentračních táborů na Náchodsku.

Obrázek 18 Neznámé židovské ženy osvobozené z pobočných koncentračních táborů na Náchodsku.

Příloha E: Fotografie válečných zajatců a nuceně nasazených u různých firem ve Vrchlabí a blízkém okolí (Krkonošské muzeum Vrchlabí).

Obrázek 19 Snímek dvou francouzských uniformovaných zajatců, kteří tajně navštěvovali z Peterova lágru sousední Mrklův, kde v domě č. 54 u St. Jerie poslouchali francouzský rozhlas a získávali informace o situaci na frontě (Krkonošské muzeum Vrchlabí, F 318-1).

Obrázek 20 Fotbalové mužstvo francouzských zajatců od firmy Petera na mrklůvských návrších v létě 1943 (Krkonošské muzeum Vrchlabí, F 324-1).

Obrázek 21 Sovětský zajatec Vasil, za války nasazen u firmy Eichmann v Hostinném, po válce sloužil jako strážný ve sběrném táboře pro nacisty ve Vrchlabí (Krkonošské muzeum Vrchlabí, F 352-1).

Obrázek 22 Osazenstvo tábora firmy Petera, vpravo v uniformě Schmidtz z Podhůří, vedoucí lágru zvaný King-Kong (Krkonošské muzeum Vrchlabí, F 355-1).

Obrázek 23 Zajatecký tábor v Herlíkovicích u Vrchlabí, celkový pohled (Krkonošské muzeum Vrchlabí, F 368).

Obrázek 24 Holanďané, nasazení u firmy Scholzenberg, skupina 12ti osob, uprostřed Ammons de Wit, vpravo Albert Grof, oba členové národního mužstva Holan (Krkonošské muzeum Vrchlabí F 392).

